

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148473

**19. YY'DA GAYRİMÜSLİM BİR OSMANLI
DİPLOMATI KOSTAKİ MUSURUS'UN (PAŞA) 1850
YILINA KADAR DİPLOMATİK FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mehmet Faik YAVUZ

Enstitü Anabilim Dalı: TARİH
Enstitü Bilim Dalı: YAKINÇAĞ TARİHİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI

MAYIS - 2004

148473

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

19. YY'DA GAYRİMÜSLİM BİR OSMANLI
DİPLOMATI KOSTAKİ MUSURUS'UN (PAŞA) 1850
YILINA KADAR DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mehmet Faik YAVUZ

Enstitü Anabilim Dalı : TARİH
Enstitü Bilim Dalı : YAKINÇAĞ TARİHİ

Bu tez . . 2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

PROF. DR. ATILLA ÇETİN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Ragıp Subaşı

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgi ve tecrübeleri ile bana yardımcı olan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI'ya, -ki eleştirileri olmasaydı tarih metodolojisini ve tarihin geçmişten geleceğe bir projektör olduğunu belki de hiç anlamayacaktım- çalışmalarına kıymetli zamanını ayırarak bilgilerinden fevkalade istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Azmi ÖZCAN'a, arşiv vesikalarının okunmasında çok büyük yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Atilla ÇETİN'e; ayrıca Sinan Kunalp'e; kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bayezid Kütüphanesi ve İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi çalışanlarına; yardımlarını sakınmayan arkadaşlarım Necmi ŞAHİN'e, Sinan YAKAY'a, Mustafa ÇİÇEK'e, Ayhan YILMAZ'a; metin tashihlerini yapan Seher OKUR Hanımefendiye, maddi-manevi yardımlarını gördüğüm Ağabeyim Mücahit YAVUZ'a ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme çok teşekkür ediyorum.

Mehmet Faik YAVUZ
MAYIS 2004 - SAKARYA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
TABLolar.....	vii
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix

GİRİŞ.....	1
------------	---

1.OSMANLI MİLLET SİSTEMİ ÇERÇEVESİNDE GAYRİMÜSLİMLER.....11

1.1.Gayrimüslim Hukukunun Temelleri.....	11
1.1.1.Osmanlı ‘Millet Sistemi’ ve Gayrimüslimlerin Statüleri.....	12
1.1.2.Gayrimüslimlerin Yükümlülükleri.....	17
1.2.19.Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimler.....	19
1.2.1.II. Mahmud Dönemi’nde Gayrimüslimler.....	20
1.2.2.Gülhâne Hatt-ı Hümayunu’nda Gayrimüslimler.....	20
1.2.3.Islahat Fermanı’na Göre Gayrimüslim Milletlere Tanınan Haklar.....	23
1.2.3.1.Ermeni Milleti.....	25
1.2.3.2.Ortodoks Milleti.....	26
1.2.3.3.Yahudi Milleti.....	27
1.2.3.4.Katolik ve Protestan Milleti.....	27
1.3.Meşrutiyet Dönemi’nde Gayrimüslimler.....	28

2.FENER RUMLARINDAN KOSTAKİ MUSURUS’UN OSMANLI

DEVLETİ’NDE MEMURİYETİ.....	29
2.1.Fener Rumları.....	29
2.2.Devlet Memuriyetine Kadar Kostaki Musurus.....	32
2.3.Kostaki Musurus’un Sisam Adası’ndaki Memuriyeti.....	34
2.3.1.Sisam Adası.....	34

2.3.1.1.Sisam'a "Eyalet-i Mümtaze" Statüsünün Verilmesi.....	36
2.3.1.2.Muhtariyet Fermanına Sisamlıların Tepkileri.....	39
2.3.1.3.Sisam'ın Ablukaya Alınması ve Kostaki Musurus.....	40
2.3.2.Kostaki Musurus'un Bey Vekilliği Döneminde Sisam.....	41
2.3.3.İsyancı Kaptan İstimadiyadî'nin Faaliyetleri ve Kostaki Musurus.....	42
2.3.3.1.Hüseyin Bey'in Sisam'a Gidişi.....	44
2.3.3.2.Hafız Ağa'nın Sisam'a Gönderilmesi.....	46
2.4.Kostaki Musurus'un Sisam'dan Ayrılışı.....	48
3.KOSTAKİ MUSURUS'UN ATINA ELÇİLİĞİ.....	50
3.1.Kostaki Musurus'a Maslahatgüzar Rütbesinin Verilmesi ve Atina Elçiliğine Tayini.....	50
3.1.1.Maslahatgüzarlık Rütbesi Yerine "Residant" Rütbesi.....	51
3.1.2.Atina'ya Hareket Etmesi.....	53
3.2.Emlâk-ı İslam Meselesi ve Tazmin Hakkı.....	54
3.2.1.Kostaki Musurus'un Atina Elçiliğine Kadar Emlâk-ı İslam Meselesi.....	56
3.2.2.Kostaki Musurus'un Atina Elçiliği Döneminde Emlâk-ı İslam Meselesi.....	58
3.2.2.1.İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Yunanistan'a Talimatname Vermesi.....	59
3.2.2.2.Talimatname Sonrası Gelişmeler.....	62
3.2.2.3.Kostaki Musurus'un Emlak Meselesinde Faaliyetleri.....	64
3.2.2.4.Yunanistan'da Emlakı Olup Tazminat Alacakların Listesi.....	65
3.2.2.5.İzdin, Atina, İstefa, Zeytûn Emlâk ve Evkâfı Meselesi.....	68
3.2.2.6.Emlâk-ı İslam Meselesinde Sonuç.....	69
3.3.İpsara Adası Firarilerinin Yunan Meclisinde Temsil Edilmesi Meselesi.....	70

3.3.1.Yunanistan'ın İpsaralılara Mecliste Temsil Hakkı Verme Tasarısı.....	71
3.3.1.1.Kostaki Musurus'un Tasarıdan Dolayı Yunanistan'ı Protesto Etmesi.....	73
3.3.1.2.Tasarıyı Engelleme Çalışmaları.....	74
3.3.1.3.Kostaki Musurus'un Tasarı Hakkındaki Endişeleri.....	75
3.3.1.4.Diğer Firarilerin de Tasarıdan Faydalanmak İstemeleri.....	76
3.3.1.5.Babıali'nin Tasarıyı Engelleme Çalışmaları ve Yunanistan'ın Protesto Edilmesi.....	79
3.3.2.Temsil Meselesinin Çözülmesi Süreci.....	82
3.3.2.1.Avrupa Devletleri'nin Tavrı.....	82
3.3.2.2.Yunanistan'ın İpsara Maddesini Geri Çekmesi.....	83
3.3.2.3.Osmanlı'nın Temsil Meselesi Hakkındaki Tutumunun Değişmesi.....	83
3.3.2.4.İpsara Meselesinin Çözülmesi.....	84
3.3.2.5.Firarilerin Temsil Meselesinin Çözülmesi.....	86
3.4.Yunanistan'ın Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri ve Kostaki Musurus.....	88
3.4.1.Eterya.....	88
3.4.2.Kostaki Musurus'un Elçiliği Döneminde Eterya Cemiyeti.....	88
3.4.3.Kostaki Musurus'un Eterya'ya Yönelik Diplomatik Girişimleri.....	90
3.4.1.1.Eterya Cemiyetinin Eşkiyalık Faaliyetleri.....	93
3.4.1.2.Yurt Dışı Teşkilatlanma Çabaları.....	93
3.4.4.Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler.....	94
3.4.5.Avrupa Devletlerinin Meseleye Karışması.....	96
4.1846-1850 YILLARI ARASINDA KOSTAKİ MUSURUS'UN DİPLOMATİK FAALİYETLERİ.....	102
4.1.Pasaportlara Vize Verilmesi Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Devleti'nin Notası.....	102
4.1.1.Pasaport Meselesinden Dolayı Kostaki Musurus'un Ölümle Tehdit Edilmesi.....	104
4.1.2.Gazete Kiralanması.....	105

4.2.Karatasso Meselesi ve Osmanlı-Yunan İlişkilerinin Kesilmesi.....	106
4.2.1.Yunan Kralı'nın Kostaki Musurus'a Hakareti.....	107
4.2.2.Elçilerin Mesele Hakkındaki Görüşleri.....	109
4.2.1.1.Yunanistan'a Nota Verilmesi ve Tarziye Talebi.....	110
4.2.1.2.Yunanistan'a İkinci Defa Ültimatom Verilmesi ve Kostaki Musurus'un İstanbul'a Dönüşü.....	112
4.2.1.3.Meclis-i Has'ın Toplanması.....	113
4.2.3.Avusturya'nın Arabulucu Olması ve Meselenin Çözüm Yoluna Girmesi.....	115
4.2.3.1.Avrupa Devletlerinin Tutumları.....	116
4.2.3.2.Yunanistan'ın Tarziye Dilemesi.....	117
4.3.Kostaki Musurus'un Atina'ya Tekrar Dönmesi.....	118
4.3.1.Kostaki Musurus'un Yunanistan'a Dönüşü ve Suikasta Uğraması.....	119
4.3.2.Kostaki Musurus'un Atina Elçiliğinden Alınması.....	121
4.4.Kostaki Musurus'un Viyana Elçiliği'ne Atanması.....	122
4.4.1.Macar Mültecileri Meselesinin Ortaya Çıkışı.....	123
4.4.1.1.Mültecilerin İade Edilmesi Meselesi.....	124
4.4.1.2.Mülteci Meselesi'nin Uluslararası Hâl Alması.....	126
4.4.1.3.Macar Mültecileri Meselesi'nin Çözülmesi ve Kostaki Musurus.....	127
4.4.1.4.Mültecilerin Devlet Hizmetlerinde İstihdam Edilmeleri.....	129
4.4.2.Kostaki Musurus'un Viyana Elçiliğinden Alınması.....	131
SONUÇ.....	132
KAYNAKLAR.....	139
EKLER.....	150
ÖZGEÇMİŞ.....	166

KISALTMALAR

A. AMD.	:Sadaret Âmedi Kalemî Belgeleri.
A. DVN.	:Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemî Belgeleri.
A. DVN. DVE.	:Sadaret Düvel-i Ecnebiye Belgeleri.
A. DVN. MHM.	:Bab-1 Asafî Mühimme Kalemî Belgeleri.
A. MKT. DV.	:Sadaret Mektubî Kalemî Deavî Yazışmalarına Ait Belgeler.
A. MKT. MHM.	:Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı.
A. MKT. NZD.	:Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret Ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler.
A. MKT. UM.	:Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler.
BEO. GGD.	:Bâb-1 Âli Evrak Odası Gelen Giden Defterleri.
Bkz.	:Bakınız.
B.O.A.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
C.	:Cilt.
C. HR.	:Cevdet Tasnifi Belgeleri Hariciye.
Çev.	:Çeviren.
DH. SAİD.	:Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl İdaresi Defterleri.
Hicrî.	:H.
HH.	:Hatt-ı Hümayun.
MKT. MHM.	:Hariciye Nezareti Mektubî Mühimme Belgeleri.
HR. MKT.	:Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî Belgeleri.
HR. SYS.	:Hariciye Nezâreti Siyasi Kısım Belgeleri.
HR. MTV.	:Hariciye Nezâreti Mütenevvia Kısım Belgeleri.
İ. DH.	:İrade Dahiliye.
İ. HR.	:İrade Hariciye.
İ.Y.	:İrade Yunanistan.
M.E.B.	:Millî Eğitim Bakanlığı.
s.	:Sayfa.
sa.	:Sayı.
Sİ.	:Sisam İradeleri.

ss.	:Sayfa sayısı.
T.T.K.	:Türk Tarih Kurumu.
Y. MTV.	:Yıldız Mütenevvî Maruzat Evrakı.
Y. PRK. ASK.	:Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat.
Y. PRK. EŞA.	:Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik Ve Ataşemiliterlik.

TABLÖLAR

Tablo 1: Yunanistan'da Emlakları Olup Tazminat Alacakların Listesi.....	65
--	----

ÖZET

ANAHTAR KELİMELEER: Kostaki Musurus Paşa, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim ilk Büyükelçi ve Paşa unvanlı diplomatı. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'daki ilk elçisi. İngiltere'deki en uzun süreli Osmanlı Elçisi.

Kostaki, Fenerli Rum "Musurus" ailesindedir. Ailesinin ismini alarak daha çok Kostaki Musurus diye ünlenmiştir. 1814/1815 yılında İstanbul Arnavutköy'de doğdu. Bir süre Babıali Tercüme Odasında çalıştı. 1834 yılının Nisan ayında Sisam Adası'na vekaleten yönetici olarak atandı. Sisam Adası'nda iyi bir yönetim sağlayarak halkın desteğini aldı ve isyanların çıkmasını engellemeye çalıştı. Bu görevi iki yıla yakın bir süre yaptıktan sonra İstanbul'a alındı. Sultan II. Mahmud tarafından Sisam Adası'nda yapmış olduğu faaliyetlerinden dolayı kendisine nişan verildi.

Kostaki Musurus, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da ki ilk elçisi olarak 1840 yılı Mayıs ayında Maslahatgüzar olarak Atina Elçiliğine atandı. Fakat bu rütbesi Kayınpederi İstefanaki Vogorides'in teklifiyle daha yola çıkmadan Küçükkelçiliğe yükseltildi. Kostaki Musurus'un Atina'ya elçi atanmasında Rumca ve Fransızca bilmesi kadar Rum oluşu da etkili oldu. Babıali, onu, kendisini tebaası arasında din ve ırk ayrımı yapmakla suçlayan Yunanistan'a göndererek herkese eşit davrandığını göstermek istedi. Kostaki Musurus Atina Elçiliği sırasında, Yunanistan'ı, Müslümanların geride kalan malları için tazminat ödemeye zorladı. Osmanlı vatandaşı firarilerin Yunan Meclisinde temsilci olmalarına engel olmaya çalıştı. Eteryaya adı verilen gizli cemiyetlerin Osmanlı Devleti aleyhine olan faaliyetlerini önlemek için çaba sarfetti.

1847 yılında Osmanlı aleyhtarı Yunanistanlı Albay Karatasso'nun pasaportunu vize etmediği için Yunan Kralı tarafından kendisine, "Mösyö Yunan Kralı kendisine ibraz eylediğiniz hürmet ve riayetden ziyade hürmete şayan idüğü memûlünde idim" denilerek hakarete bulunuldu. Bu hakaret üzerine Osmanlı Devleti, elçisinden özür dilenmesini istedi. Fakat Yunan Kralı bu isteği gerekirse "taç ve tahtımı bırakırım" diyerek reddetti. Babıali bunun üzerine elçisini İstanbul'a alarak Yunanistan'la ilişkilerini kesti. Yunan Hükümeti 20 Aralık 1847 tarihinde Rusya ve diğer devletlerinde baskılarıyla Kostaki Musurus'tan özür diledi. Yunanistan'daki görevine tekrar dönen Musurus'a çok geçmeden yaralanmayla sonuçlanan bir suikastta bulunuldu. Osmanlı Devleti bu olay üzerine onu can güvenliği endişesiyle 12 Ekim 1848 tarihinde Atina Elçiliğinden aldı ve 25 Ekim 1848 yılında Viyana Elçiliğine atadı. Kostaki Musurus Viyana Elçiliği sırasında Macar Mültecileri Meselesiyle uğraştı. Mültecilerin Kütahya'da yerleştirilmeleri onun teklifi üzerine gerçekleşti. 13 Eylül 1850 tarihinde Viyana Elçiliğinden alındı. 23 Mart 1851 yılında aralıksız olarak 35 sene görev yapacağı Londra Elçiliğine atandı.

SUMMARY

DIPLOMATIC ACTIVITIES UNTILL 1850 OF KOSTAKİ MUSURUS PASHA, WHO WAS A NON-MUSLIM OTTOMAN DIPLOMAT, IN THE 19 TH CENTURY.

KEYWORDS: Kostaki Musurus Pasha, Kostaki Musurus was the first non-muslim pasha and the first non-muslim ambassador of the Ottoman Empire in Greece also he was the first ambassador who stayed in London long time.

Mr. Kostaki, his family was Byzantine Greek from Fenerli. They called "Musurus" he got his family name. He was born in Arnavutköy in 1814/1815. He worked in the Sublime Porte as an interpreter for a while. He was promoted deputy of administrator to Sisam Island in April in 1834. He had been successful, he got support of people in Sisam. Also, he tried to stop rebellion while he was there. He stayed there about two years then he returns to Istanbul and he was rewarded a medal by II. Mahmut for his respectful job.

Kostaki Musurus had been appointed to Greece in 1840, as a charge d'affaires. But he promoted with the residant (Küçükkelçilik) by his father in law İstefanaki Vogorides recommendating, before he set of his journey to Athens. His Greek and French provided him to his duty as well as been Greek Nation. Ottoman Empire was accused as a racist by Greeks. Ottoman Government rejected his accutation by appointing Mr. Kostaki as an ambassador to Greece. Kostaki forced Greek Government to pay compensation for the Muslim properties that they left in Greek. He tried to make diffucult to be a representative in Greek assembly for people, who escape from Ottoman Empire.

He made an effort to stop secret associations such "Eteryä" activities. He did not give a visa to colonel of Greek Mr. Karatasso in 1847; because of he was an opposition of Ottoman Empire. For this reason king of the Greece insulted him with these words: " I think, king of the Greece deserve more respect than you had shown". Ottoman Empire made them apologize for their insulting to Mr. Kostaki but Greek Government refused this. As a result there was no further interest in between Greek and Ottoman Empire. But later Greek Government apologized Mr. Kostaki Musurus on 20 December in 1847 under pressure of Russia and other countries. When Musurus backed to Greece to start his duty, he was attacked and injured in conspiracy. Ottoman Empire recalled him on 12 September 1848 and he was appointed to Vienna as an ambassador. While he was in Vienna he tried to solve Hungarian refugee problems. They settled in Kütahya by his offered. He had recalled from Vienna 13 September 1850. Later he was appointed to London as an ambassador for 35 years on 23 March 1851.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Ortaçağ, Avrupa kıtası toplumlarının karanlık dönemi olarak nitelendirilir. Bu dönemi başlatan Kavimler Göçü ve ardından yüzyıllar süren feodal yapı, insanları sahip oldukları kan, ruhaniyet ve mal ile sınıflandıran bir sistemi ortaya çıkarmıştı. Aynı dönemde doğu (İslam) toplumları ise batının bu sınıflandırmasının aksine insana 'insan' olduğu için değer veren bir anlayışa sahiplerdi. Doğu toplumlarının fikri zenginliklerinin yanında maddi zenginliklere de sahip olmaları feodal yapıya sahip batının doğuya olan ilgisini arttırdı ve sonuçta daha birçok nedenlerden oluşan Haçlı Seferleri başladı. Bu seferlerle başlayan süreç doğu ve batı açısından çok önemli sonuçlar doğurdu. Batı için en önemli sonuç, Yeniçağ Avrupasının temellerini oluşturacak olan kağıt, barut ve pusulanın öğrenilmesi, feodal beylerin zayıflaması, ticaretle uğraşan burjuva sınıfının ortaya çıkmasıydı. Doğu için ise batıya güvenilemeyeceğiydi, ki bu düşünce hala bu toplumlarda devam etmektedir.

İşte bu kazanımlarla Yeniçağa giren Avrupa, hala karanlık dönemin izlerini taşımakla beraber kendi içinde fikri alanda sorgulamalarla başlayan çatışmalar sürecini de yavaş yavaş geliştirdi. Tabi bu süreç Coğrafi Keşiflerle daha da hız kazandı. Bu keşifler, dünyanın zenginliklerini bulmaya yönelik hareketler olarak uzun vadede dönemin doğu uygarlığının en parlak devleti Osmanlı Devleti'nin aleyhine oldu. Avrupa bu dönemde Osmanlı Devleti'ne meydanlarda yeniliyor ve toprak kaybediyordu belki ama dünyanın farklı yerlerinde ise toprak kazanıyor ve zengin madenleri kıtasına taşıyordu. Kıta Avrupa'sında artan zenginlik düşünce zenginliğini de beraberinde getirdi. Sanata ve bilime değer veren sınıflar ortaya çıktı. Bu gelişmeler yeniden doğuş anlamına gelen "Rönesans" ile ifade edildi.

Rönesans ile başlayan özgür düşünce süreci Avrupa da akılcı düşünmenin karşıtı olarak kiliseyi hedef seçti. Kilisenin deney ve gözleme dayanmayan duygusal-manevi dayanakları eleştirildi. Bu durum çok geçmeden "Reform" ile ifade edilen din de yeni açılımları doğurdu. Reform hareketleriyle kilisenin toplum üzerindeki yaptırımları zayıflatıldı. Bilim ve teknik alanlarında ilerlemelerin önü açıldı. Bu durum aynı zamanda daha gelişmiş bir teknolojiyi de ortaya çıkaracağından sanayi inkılabının da

başlangıç noktasını oluşturdu. Avrupa aydınının fikri açıdan iyice zenginleştiği ve dünya bakışının değiştiği bu süreç, Aydınlanma Çağı denilen 18. yy'ın temellerini attı. Bütün bir dünya tarihini değiştirecek olan 19. yy. Avrupa'sı Devletlerinin temelleri ve gelişimleri işte anlatılan bu genel tarihi süreçlerin neticesinde ortaya çıktı.

Yukarıda kısa bir tarihi süreci verilen Avrupa'nın (batı) karşısında doğuda (İslam) en büyük güç Osmanlı Devleti'ydi. 13. yy'da ortaya çıkan Osmanlı Beyliği, Avrupa'nın anlatılan karanlık çağı ve Bizans'ın siyasi karışıklıklarından faydalanarak hızla büyüdü. Hakim olduğu toplumlara verdiği dini, idari ve ekonomik özgürlükler fethettiği bölgelerde tutunmasında önemli rol oynadı. 1453 yılında Doğu Roma'ya son vermesiyle Yeniçağı başlatan Osmanlı, yaptığı fetihlerle Rum, Ermeni, Bulgar, Sırp gibi birçok toplumu egemenliği altına aldı. İslam Hukukunun gereği olarak bu toplumlara dini yaşamda özgürlük tanıdı. Onlara tıpkı kendi toplumuna yaptığı gibi sisteme karşı gelmedikleri ve nizamı bozmadıkları sürece can ve mal güvenliği sağladı. Bunun karşısında kendilerini sadece Haraç ve Cizye vergileriyle sorumlu tuttu. Yine geniş dini özgürlüklerinin yanında iç işlerinde de iç yönetimlerini 'itaatsizlikte bulunmamak' şartıyla kendilerine devretti.

Öte yandan Osmanlı Devleti, 17. yy'a gelindiğinde, Coğrafi Keşiflerle zenginleşmiş, Rönesans ve Reformla tabularını kırmış olan Avrupa'nın askeri ve ekonomik üstünlüğüyle karşılaştı. 1683 yılında II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması ve ardından gelen Kutsal İttifak Savaşları, 16 yıl boyunca ağır kayıplara yol açtı. Bu savaşların sonucunda yapılan Karlofça Antlaşması, Osmanlı'nın ilk defa toprak kaybına yol açarken aynı zamanda yeni savaşların ve çöküşünde habercisi oldu.

İşte 18. yy'a 'yenilebilir' bir devlet olarak giren Osmanlı, bilhassa Rusya ve Avusturya'nın hedefi oldu. Uzun süren savaşlar ve alınan yenilgiler hızla toprak kaybına yol açtı. Fakat 18. yy.'da Osmanlı açısından toprak kaybının da dışında en önemli tehlike, siyasi ve sosyal yapısını dışarıdan müdahaleye açan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile ortaya çıktı. Antlaşma da yer alan 'Ortodoksların koruyuculuklarının Rusya'ya bırakılması' maddesi, 19. yy.'a damgasını vuracak ıslahat taleplerinin ve müdahalelerin yasal dayanağı olacaktı.

19. yy., dünya tarihinin belki de en keskin dönüşümlerinin yaşandığı bir dönemi ifade etmektedir. Yüzyılın en önemli olayları iki önemli nedene dayanır. Birincisi, milliyetçilik düşüncesinin etkili olmasıyla imparatorlukların tehdidi ve ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri, ikincisi ise sanayi inkılabının gerçekleşmesiyle hammadde ve pazar bulma sonucu sömürgeleştirme hareketlerinin yaygınlık kazanmasıdır. Ortaya çıkan bu hareketler her açıdan çok geniş bir coğrafyaya sahip Osmanlı Devleti'nin aleyhineydi. Çünkü güçsüz ve hasta adam Osmanlı'nın karşısında Rusya, İngiltere ve Fransa vardı. Rusya, Ortodoksların koruyucusu olarak Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmakta ve ıslahat taleplerini dile getirmekteydi. Bu amaçla sürekli baskı da bulunmakta ve Osmanlı tebaası toplumları bilhassa Yunanlıları isyana teşvik etmekteydi. Aslında gerçek amacı Panslavizm ile balkanlara ve sıcak denizlere inmek, boğazları ele geçirmektir. İngiltere ise bu dönemde Hindistan'a giden sömürge yollarının Rusya tehdidine girmemesi için Osmanlı Devleti'nin zayıfta olsa ayakta tutmaya çalışmaktaydı. Böylece hem ürettiği mallara pazar sorununu ortadan kaldırıyor hem de Rusya ve Fransa'yı Akdeniz hakimiyetine ortak etmemeyi sağlıyordu. Fransa ise bazı zamanlarda Osmanlı Devleti topraklarını alma girişimlerinde bulunuyor, Akdeniz'de İngiliz tekeli kırılmaya çalışıyordu. Bu yüzden bazen Rusya ile birlikte hareket ediyordu.

Fakat anlatılan bu devletlerin hemen hepsinin Osmanlı Devleti üzerinde birleştiği ortak nokta gayrimüslimlere yönelik düzenlemeler yapılması gerektiğiydi. Babıali işte bu taleplere karşı koyabilmek ve milliyetçilik ayaklanmalarını bitirmek amacıyla çeşitli zamanlarda ıslahatlar yapma yoluna gitmiştir. Bunların başında ise gayrimüslim vatandaşlarını devlet memurluklarında istihdam etmek geliyordu.

Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası içerisinde yoğunluğu Rumlar oluşturmaktaydı. Bunlar Osmanlı Devleti'nin Bizans'tan miras aldığı toplum olarak ilk dönemlerden itibaren önemli işlerde görevlendirilmişlerdi. Bu görevlerin başında yabancı dil bilmeleri nedeniyle tercümanlık, dolayısıyla diplomasi gelmekteydi.

19. yy. Osmanlı Diplomasi Tarihi incelendiğinde Rumların azımsanmayacak derecede memuriyetlerde görevlendirildikleri görülmektedir. Fakat günümüz tarih araştırmaları

bunu yeteri kadar ortaya koyamamıştır. Diploması tarihiyle ilgili yapılan mevcut çalışmalar ise bilhassa imparatorluğun Müslüman diplomat ve devlet adamlarına yoğunlaşmıştır.

İşte bu çalışma, Rum kökenli bir Hıristiyan Ortodoks olan Osmanlı Diplomatu Kostaki Musurus Paşa'yı kendisine konu alarak, hem bu alanda bir eksikliği doldurmayı amaçladı hem de Musurus'un yaşamını anlatarak şu soruya cevap aradı, Osmanlı Devleti 19. yy.'da gayrimüslimlere karşı nasıl bir tutum içerisinde olmuştur?

Kostaki Musurus, son dönem Osmanlı tarihinin önemli devlet adamlarından birisidir. Sisam Adası'nda yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı Padişah II. Mahmud tarafından nişanla taltif edildi. Daha sonra Yunanistan'a ilk Osmanlı Elçisi olarak "tebaa arasında eşit davranılıyor mesajı verilmesi" amacıyla atandı. Bu atama, Osmanlı yönetiminde ezildiklerini ve eşit haklara sahip olmadıklarını söyleyerek ayaklanan Rumlar tarafından şaşkınlıkla karşılandı. Çünkü Musurus'un kendisi de bir Ortodoks Rum'du, fakat ayaklanan ve bağımsız olan Rumların aksine o, Osmanlı bütünlüğünden yanaydı.

Kostaki Musurus Yunanistan'da Osmanlı sınır güvenliğinin sağlanması için Yunan Hükümeti tarafından verilen pasaportların geçersiz olmasını sağladı. Müslümanların geride kalan malları için Yunan Hükümetini tazminat ödemeye mecbur bıraktı. 1846 yılında ise Osmanlı ve Yunanistan'ı savaşın eşiğine getiren olay Yunan Kralı'nın Musurus'a hakaret etmesiyle başladı. Babıali, Yunanistan'ın Musurus'tan özür dilemesini, ilişkilerin tekrar başlaması için şart koştu. Sorun uluslararası bir hal aldı ve ancak Avrupa Devletlerinin araya girmesi ve Musurus'tan özür dilenmesi ile sona erdi.

Yunanistan'da milliyetçilik hareketlerine inat Osmanlıcılık düşüncesinin de ötesinde bir Osmanlı milliyetçisi olarak dikkat çeken Musurus, Yunan Gazeteleri ve Eteryaya Üyeleri tarafından öldürülmekle tehdit edildi. Hatta kendisine yaralanmayla sonuçlanan bir suikast girişiminde bile bulunuldu. Bu gelişmeler üzerine Atina'dan alınarak Viyana Elçiliğine atandı. Viyana'daki görevi sırasında ortaya çıkan Macar Mültecileri meselesinde aktif rol oynadı. Mültecilerin Kütahya'ya iskan edilmeleri onun teklifiyle gerçekleşti.

Her ne kadar bu çalışmayı kapsamamasada Kostaki Musurus'un 1851 yılında atandığı Londra Elçiliği de önemli gelişmelerle doludur.¹ Kırım Savaşı'nda İngiltere'nin yardımını elde etmek için uğraştı. İlk dış borç savaş esnasında onun girişimleriyle alındı [B.O.A., İ. HR: 6057]. Bundan dolayı rütbesi yükseltildi [B.O.A., İ. HR: 6155]. Daha sonra 24 Aralık 1854 (4 Rebiyülahir 1271) Osmanlı Tarihinde bir ilk gerçekleşti ve Sultan Abdülmecid tarafından kendisine "Büyükelçilik" rütbesi verildi [B.O.A., A. AMD: 53-42; İ. HR: 6363]. Babıalı böylece tebaası arasında hiçbir şekilde ayrımcılık yapmadığını ortaya koymuştu. Bu durum İngiltere Kraliçesini fevkalade memnun etti [B.O.A., İ. HR: 6500; A. AMD: 66-33]. Oxford Üniversitesi, 7 Haziran 1856 (4 Şevval 1272) tarihinde iki bin kişilik bir kalabalık önünde Kostaki Musurus'a "Fahri Doktora" unvanı verdi. Bu unvanın verilmesi çok önemliydi çünkü İngiltere'de hanedan mensuplarına ve yabancılardan sadece gerçekten önemli görülen devlet adamlarına verilirdi. Musurus bu taltiftten dolayı yapmış olduğu teşekkür konuşmasında Hıristiyan tebaasından birine elçilik verdiği için Sultan Abdülmecid'e methiyelerde bulunmuştu [B.O.A., İ. HR: 6803]. Londra'da iken Atlantik ötesi bir devlet, Brezilya'yla Osmanlı arasında ilk ticaret antlaşmasını imzaladı [B.O.A., A. AMD: 76-7; İ. HR: 7079; 8116; HR. SYS: 1890-8]. 1859 yılında Paris'te Eflak-Boğdan hakkında toplanan konferansa Osmanlı Devleti'ni temsilen katıldı [B.O.A., İ. HR: 8851; 8933]. Aynı yılın 21 Temmuz'unda Brüksel ve Lahey elçilikleri kendisine verildi [B.O.A., A.AMD: 94-79; HR. MTV: 1-14].

Musurus, 1862 yılına gelindiğinde kariyerinin ikinci uluslararası toplantısı olan Brüksel Konferansına katıldı ve rütbesi de birinci rütbeden Nişân-ı Osmaniye yükseltildi [B.O.A., İ. HR: 11628]. Avrupa seyahatine çıkmış olan Sultan Abdülaziz İngiltere'de kendisine "rütbe-i müşir ve vezaret ihsan..."etti [B.O.A., İ. HR: 13238]. Böylece Kostaki Musurus, Osmanlı Devleti'nde sadece Müslümanların alabildiği en yüksek memuriyet olan vezirlik (Paşa) rütbesini bir gayrimüslim olarak alan ilk kişi oldu. Bu yeni durum Büyükelçilik rütbesi ile zaten yegane örnek olan Musurus'a 'ilk gayrimüslim paşa' vasfını da kazandırdı. 1871 yılında yapılan Londra Konferansında

¹ Kostaki Musurus Paşa'nın Londra'daki görevi esnasında bir mektubunun tahlili ve yorumu hakkında bkz. Turgut Subaşı, An Interpretation of a letter of Kostaki Musurus Pasha, the Turkish Ambassador to London, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, 1989.

Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olarak katıldı [Galitekin, 2003: 258]. 1876 yılında açılan İlk Osmanlı Parlamentosunda Ayan Meclisine seçildi. Kostaki Musurus Paşa'nın ilklere imza atması sadece bunlarla sınırlı değildir. Daha birçok önemli işlerde ve Babiali'yi temsilen birkaç uluslararası konferansta bulundu.

Bu kadar önemli görevlerde bulunmuş bir gayrimüslim Osmanlı diplomatı Kostaki Musurus hakkında ülkemizde bu tarihe kadar yapılan tek çalışma, Sinan Kunalp'ın 1970 yılında Belleten Dergisinde yayınlanan "Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa" isimli makalesidir. Fakat Musurus'un yukarıda anlatılan hayatı ve hizmetleri düşünüldüğünde sadece bir makaleyle anlatmanın yeterli olmadığı kanaati uyanmaktadır. Bu yüzden tez çalışması olarak ele alındı. Musurus'la ilgili ikincil kaynakların çok az olması, çalışmayı tamamen Osmanlı Arşivine yoğunlaştırdı.

Musurus'la ilgili bu çalışma ilk etapta tüm yaşamını konu edinmeyi amaçladı bu yüzden titiz bir şekilde tasnife açık tüm arşiv katalogları taranmaya çalışıldı. Fakat ortaya çıkan vesikalarla konunun umulanın üzerinde giderek genişlemesi, çalışmanın Musurus'un 1850 yılına kadarki görevleriyle sınırlandırılmasına yol açtı. Bu yüzden 1850 yılına kadarki süreçte yapmış olduğu Sisam'da Bey Vekilliği, Atina ve Viyana elçilikleri ele alındı. 1851 yılından sonra ki dönemi ise 1885 yılına kadar aralıksız bir şekilde 35 yıla yakın bir süre Londra Elçiliğiyle geçtiğinden bu dönemin başka bir çalışmada ele alınması gerekmektedir.

Hemen ifade edelim ki Musurus'un Sisam'da yapmış olduğu faaliyetlerle ilgili Hatt-ı Hümayun katalogları dışında pek fazla bir bilgi ulaşılamadı. Ulaşılan vesikalarda ise yazışmaların daha çok ya Sisam'a gönderilen tahkikat memurlarına ya da adanın Bey'i olan İstefanaki Vogorides'e yönelik yapıldığı görüldü. Araştırmanın yoğunlaştığı alanlardan diğeri Musurus'un Atina elçiliği oldu. Bununla ilgili olarak daha ziyade Yunanistan İradeleri ve Hariciye Siyasi Kısım belgeleri tarandı. Fakat dosya usulü siyasi belgelerin bir kısmının tarihsiz olması çalışmayı zorlaştırdı. Viyana Elçiliği için ise yine Hariciye Nezareti başta olmak üzere diğer ilgili kataloglar tarandı.

Yapılan arşiv taramaları sonucu ulaşılan vesikalarda konular arasında yer yer bağlantının kesildiği görüldü. Örneğin bu çalışmanın konuları arasında yer alan Emlâk-ı İslam ve İpsara Meselesi bu zorluklara rağmen eldeki vesikalarla ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Konularla ilgili vesika eksikliğinin hissedilmesi maalesef bunların henüz tasniflenmemiş olduğu kanaatini güçlendirdi. Bu çalışmayla ilgili diğer bir talihsizlik ise Hariciye Nezâreti'nin 1840 yılından 1923 yılına kadar ki olayları içeren 969 numaralı katalogunun revizyona kaldırılmış olmasıydı.

Yapılan bu çalışmanın elbette ki kusursuz olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Kostaki Musurus'un gerçekten iyi bir şekilde ortaya konulmasının İngiltere ve Atina'da bulunan ilgili arşivlerin taranmasıyla mümkün olabileceği düşünülmektedir. Fakat buna rağmen Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine dayanarak tarihi süreçte ortaya çıkan gelişmeler elden geldiği kadar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın en büyük beklentisi, tarih araştırmalarının sadece Müslüman devlet adamlarına değil, gayrimüslimlere de yönelmesini biraz olsun sağlamak ve belki de bu alan da bir kapı açmaktır.

Çalışmada Türk Dil Kurumunun İmla Klavuzu esas alınmıştır. Böylece bazı kelimelerin büyük veyahut küçük harfle yazılması ve bunun gibi ortaya çıkabilecek diğer yanlışlıklar olabildiğince azaltılmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Kostaki Musurus gayrimüslim olduğundan konunun daha iyi anlaşılması amacıyla Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler ve Millet Sistemi ele alındı. Bu amaçla İslam Hukukunun gayrimüslimlere bakan yönü üzerinde duruldu. Buna göre gayrimüslimlerin Müslüman bir devlette hangi haklara sahip oldukları ve bunun karşısında ne tür sorumluluklara tabi oldukları açıklandı. İslam hukukunun bu anlamda genel bir tablosu çizildikten sonra Osmanlı Devleti'nde bunun uygulamalarının nasıl olduğu ortaya konuldu. Özellikle Fatih Sultan Mehmed dönemiyle başlatılan gayrimüslimlere 'Millet' statüsü verilmesi üzerinde durularak, o dönemde Osmanlı coğrafyasında varolan toplumlar ve inançların neler olduğu, niçin millet şeklinde bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu hakkında açıklayıcı bilgiler verildi. Millet Sistemiyle Rum, Ermeni ve Yahudi Kiliselerine verilen haklarla, bunların devlete karşı olan

sorumluluklarının neler olduğu anlatıldı. Millet Sisteminin durağan bir sistem olup olmadığının bilinmesi için Osmanlı açısından önemli tarihi dönemeçlerde sistemin nasıl bir ekil aldığı ele alındı. Bu amaçla, 19. yy.’ın önemli tarihi durakları olan II. Mahmud Dönemi, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Meşrutiyet Dönemleri incelenerek bu önemli süreçlerin Millet Sisteminin yapısında meydana getirdiği yapısal değişimler açıklandı. Bütün bu dönemler anlatılırken sistemle elde tutulan milletlere dışarıdan yapılan müdahalelerin neler olduğu ve Babıali’nin bunlara karşı tutumunun sisteme nasıl yansıdığı sorusunun cevabı da arandı.

İkinci bölümün başlarında Fener ve Fenerli Rumların ne demek olduğu üzerinde duruldu. Fenerli Rumların Osmanlı Devleti’nde nasıl bir statüye sahip oldukları ve bunların Fatih Döneminden itibaren nasıl bir istihdama tabi tutuldukları açıklandı. Fener Rumlarının aile yapıları hakkında da bilgi verilerek bunların aristokrat bir sınıf olup olmadıkları sorusu cevaplandırılmaya çalışıldı. 19. yy’da Osmanlı Devleti’nin tebaa arasında eşit davranmadığı, devlet görevlerine almada taraflı davrandığı iddiası, diplomaside istihdam edilen Fener Rumlarından rnekler verilerek cevaplandırılmaya çalışıldı.

Fener Rumları hakkında bu genel bilgiler verildikten sonra yine bir Fener Rum’u olan Kostaki Musurus’un aile yapısı hakkında bilgi verildi. Musurus’un nasıl bir eğitim ve aile ortamından çıktığı sorgulanarak devlet kademelerinde ki hızlı yükselişinin dinamikleri ortaya konulmaya çalışıldı. Yine Kostaki Musurus’un ilk görev yeri olan Sisam Adası’nın Osmanlı Devleti’nin hakimiyetine girişinden 19. yy’la kadar ki tarihi süreci verilerek, adanın nasıl bir statüye sahip olduğu açıklandı. Daha sonra Kostaki Musurus’un adaya yönetici olmasıyla beraber ortaya çıkan gelişmelerin neler olduğu, ada halkı tarafından nasıl kabul gördüğü irdelendi.

nc bölümde Kostaki Musurus’un Atina Elçiliğine atanmasının nedenleri vesikalara dayanarak ortaya konulmaya çalışıldı. Bu anlamda Musurus’un ilk önce Maslahatgüzar rütbesiyle atanırken sonradan neden Kkeliliğe yükseltildiği sorusunun cevabı arandı. Daha sonra Emlāk-ı İslam meselesinin nereden itibaren ve nasıl ortaya çıktığı sorusunun cevabı, Yunanistan’ın bağımsızlığının kazanması sürecinin kısaca

anlatılmasıyla verilmeye çalışıldı. Kostaki Musurus'un Emlâk-ı İslam Meselesinde ne tür faaliyetlerde bulunduğu, Avrupa Elçilerini devreye koyarak yaptığı diplomatik baskılar anlatılarak verilmeye çalışıldı. Yine bu bölümde İpsara ve diğer ada firarilerinin Yunan Meclisinde temsil edilmelerinin Osmanlı aleyhine doğuracağı sonuçların neler olabileceği Kostaki Musurus'un tespitleriyle anlatıldı. İpsara ve diğer firarilere verilen imtiyazın önlenmesi için Musurus'un yaptığı çalışmalar açıklandı. Ayrıca sorunun uluslararası bir boyut alması ve gelişen olaylar değerlendirilerek çözümün sağlanmasında İngiltere'nin rolü ortaya konulmaya çalışıldı. Bölümün son konusu olarak 'Eterya' adı verilen gizli cemiyetler ele alındı. Bunların amaçlarıyla faaliyet alanlarının neler olduğu ve Musurus'un bunları önlemek için gösterdiği çabalar değerlendirildi. Ayrıca Babıali'nin Eterya Cemiyetlerine karşı almış olduğu tedbirlerin neler olduğu maddeler halinde verilerek konunun daha iyi anlaşılması amaçlandı. Yine bu konunun sonunda Eterya hakkında Avrupa devletlerinin nasıl bir tutum sergiledikleri, devletlerin kendi adlarıyla başlayan konu başlıkları altında verildi.

Dördüncü bölümde 1846-1850 yılları arasında Kostaki Musurus'un diplomatik faaliyetleri üzerinde duruldu. Bu dönemde ortaya çıkan olaylar kronolojiye uygun olarak verilmeye çalışıldı. Bu anlamda ilk önce Yunanistan'ın Yaver-i Harb Kumandanı Karatasso'nun pasaportunun vize edilmesi meselesi anlatıldı. Pasaportun vize edilmemesinin nedenlerinin neler olduğu bu konuda Musurus'un nasıl bir yol izlediği ve ortaya çıkan gelişmeler değerlendirildi. Pasaport'un vize edilmemesinin ortaya çıkardığı sonuçların en önemlisinin, Yunan Kralı'nın Musurus'a hakaret etmesi olduğu anlatılarak bunun neticesinde ortaya çıkan gelişmeler ele alındı. Kostaki Musurus'un Yunan Kralının hakareti karşısında neler yaptığı ve Babıali'nin özür talebine Yunanistan'ın verdiği cevabın ne olduğu anlatılarak ilişkilerin kesilmesinin boyutları verilmeye çalışıldı. Bilhassa Babıali'nin özür talebinde niçin çok ısrar ettiği ve bunu sağlamak için hangi tedbirleri kararlaştırdığı maddeler halinde verilerek bunların uygulamasının nasıl olacağı belirtildi. Özür talebinin uluslararası bir hâl almasıyla devletlerin bu mesele hakkındaki tutumları ele alındı. Yunanistan'ın özür dilemesinin nedenleri anlatılarak Kostaki Musurus'un Atina'ya tekrar dönmesi hakkında ortaya atılan düşüncelerin geri planında nelerin yattığı sorgulandı.

Musurus'un Atina'ya dönmesinin üzerinden çok vakit geçmemişken kendisine yapılan suikastın niçin yapıldığı ve bunda varsa Yunanistan'ın ihmali ve teşviki açıklanmaya çalışıldı. Musurus'un Atina elçiliğinden alınmasının nedenlerinin neler olduğu ve niçin alelacele Viyana Elçiliğine tayin edildiği anlatılarak, bu dönemde ortaya çıkan Macar Mültecileri Meselesinde Osmanlı Devleti'nin nasıl bir tutum sergilediği ve bunu hangi neden ve beklentilere dayandırdığı ifade edilmeye çalışıldı. Osmanlı'nın mültecilere devlet kademelerinde hangi görevler verdiği anlatılarak bunların Osmanlı modernleşmesindeki rollerinin önemi belirtildi. Sonuç bölümünde ise yapılan bu çalışma ile ulaşılan sonuçların neler olduğu ortaya konuldu. Ayrıca çalışmanın ekler kısmında Kostaki Musurus'la ilgili çok önemli olduğu düşünülen vesikalar gösterilerek çalışmanın zenginliği arttırılmak istendi.

1. OSMANLI MİLLET SİSTEMİ ÇERÇEVESİNDE GAYRİMÜSLİMLER

1.1. Gayrimüslim Hukukunun Temelleri

Osmanlı Devleti himayesinde bulunan gayrimüslimler, İslam Hukukuna göre yönetilmekteydi. İslam Hukukuna göre insanlar Müslüman ve gayrimüslim olmak üzere ikiye ayrılır. Gayrimüslimler de kendi aralarında Ehli Kitap ve Ehli Kitap olmayan diye sınıflandırılır. Allah'ın kendilerine peygamber ve kitap gönderdiği Yahudi ve Hıristiyanlar “Ehli Kitap”, diğerleri ise “Ehli Kitap olmayanlar” olarak nitelendirilir [Eryılmaz, 1995: 227]. İslam Hukukunun yukarıdaki tasnifine göre herkes kendi inancında tam bir özgürlüğe sahiptir. Bunlara egemen olan devlet, her türlü can, mal ve diğer güvenliklerini sağlamakla mükelleftir.

İslam Hukukunun yukarıdaki tasnifinin dışında bir de gayrimüslimleri Müslümanlarla olan ilişkilerine göre gruplandıran siyasi tasnif vardır. Buna göre gayrimüslimler Ehli Harb ve Ehli Ahd olmak üzere ikiye ayrılır. “Ehli Harb”, Müslümanlarla savaş içerisinde olan ve dolayısıyla kendilerine karşı cihad yapılması farz olanları belirtirdi. “Ehli Ahd” ise Müslümanlarla antlaşma yapmış olanlar olup üç gruba ayrılmaktaydı: Muahedler, Muste'minler, Zımmiler. Muahedler; İslam Devletiyle barış halinde bulunan gayrimüslimlerdi. Muste'minler ticaret veya herhangi bir başka amaçla İslam Devleti'nde geçici oturma iznine sahip olanlardı. Zımmiler ise; İslam Devleti hakimiyetinde bulunan haraç ve cizye vermekle yükümlü her türlü inançtan insanlar demektir. [Küçük, 1985: 1007; Eryılmaz, 1995: 227]. Zımmilere, gayrimüslim tebaa, reaya² gibi çeşitli isimler de verilirdi. Bunlar Cizye³ ve Haraç⁴ adı verilen iki çeşit vergi

²Reaya: “Hükümete itaat eden ve vergi veren halk manasına gelen raiyyetin cem'idir. Osmanlılarda bir zamanlar İslam olsun olmasın bütün tebaaya reaya, halk arasında reaya denilirken sonraları yalnız gayrimüslimlere hasr ve tahsis edilmiştir” [Pakalın, 1993, C III: 14].

³Cizye: “Gayrimüslim tebaadan kişi başına alınan yıllık bir vergidir. Bu verginin mükellefleri olgunluk çağına gelmiş ya da askerlik yaşındaki erkeklerdir. Yüksek, Orta ve Aşağı olmak üzere üç düzeyde toplanmıştır” [Eryılmaz, 1995: 227].

⁴Haraç: “Gayrimüslimlerden alınan arazi vergisi olup toprağın verimliliği ve büyüklüğü alınacak miktar hakkında ölçü kabul edilirdi” [Devellioğlu, 1997: 326; Eryılmaz, 1995: 227].

verirler ve her türlü güvenlikleri devlet tarafından sağlanırdı. Müslümanlarla aynı devleti ve aynı toprağı paylaştıklarından dolayı çeşitli haklara sahip olurlardı. Devlet yönetimi ve ordu komutanlığı gibi üst merciler hariç diğer alanlarda istihdam edilme hakları vardı. Sosyal yaşamda Müslümanların sahip oldukları haklara onlar da sahip olurlardı. Her türlü inanç, yerleşme, seyahat, evlenme, miras, vakıf ve hayrat işlerinde bulunma haklarına sahiplerdi. Tabiki bu haklar devletin düzenini hiçbir şekilde bozucu faaliyetlerde bulunmama ilkesine bağlıydı. Şayet kamu düzenini ihlal eden bir durum ortaya çıkarsa bunlara İslam hukuku çerçevesinde müdahale edilirdi [Küçük, 1985: 1007; Eryılmaz, 1995: 229].

1.1.1. Osmanlı ‘Millet⁵ Sistemi’ ve Gayrimüslimlerin Statüleri

Millet Sistemi, referansı İslam Hukuku olarak toplumu din ve mezhep esasına göre tasnif etme ve yönetme sistemidir [Yediyıldız, 2002: 190; Küçük, 1985: 1009-1010]. Osmanlı Devleti’nin egemen olduğu topluma bakışını ortaya koyan bu sistemde etnik kökene değil, din ve mezhebe göre kimliklendirme söz konusuydu. Müslümanlar sistemin hakimi ve kurucusu olduklarından “Millet-i Hâkime” yani hakim millet olarak nitelendirilirdi. Bunun karşısında hakimiyet altına girenler ise “Millet-i Mahkûme” yani mahkum millet olarak isimlendirilirdi.⁶

⁵ Millet: “1.Din, mezhep. 2. Bir dinde veya mezhepte bulunanların topu. 3. sınıf, topluluk. Millet-i İslam: İslam dininde bulunanların hepsi” [Devellioğlu, 1997: 648]. ‘Millet’, Kâmûs-ı Türkî’de şöyle tanımlanmaktadır: 1. “Din, mezhep. Din ve Millet ikisi birdir. 2. Bir din ve mezhepte bulunan cemaat” [Şemseddin Sami, 1996: 1400]. Ayrıca “Din, menâsik. Kur’an’da ‘din’ manasını ifade etmekte olup, gerek müşrikler ile Musevi ve Hıristiyanların dini, gerek hakiki din hakkında kullanılmaktadır” [Buhl, 1979: 317].

⁶ Tanzimatın ilk 1839-1852 yılları arasında Osmanlı-İngiliz münasebetleri ve reform sorunu, gayrimüslimlerle ilgili reformlarla birlikte bir inceleme için bkz. Turgut Subaşı, Anglo-Ottoman Relations and the Reform Question in the Early Tanzimat Period 1839-1852: with Special Reference to Reforms Concerning Ottoman non-Muslims, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, 1995.

Millet Sistemi ilk defa Fatih Sultan Mehmed tarafından uygulandı. O döneme kadar ki süreçte gayrimüslimler her türlü inanç özgürlüklerine sahip olmakla beraber devlet kademelerinde herhangi bir statüye sahip değillerdi [Küçük, 1985: 1009; Eryılmaz, 1995: 233]. Fakat Fatih, İstanbul'un fethi ile beraber Nizâm-ı Alem düşüncesindeki Osmanlı'nın gayrimüslimlere olan bakış açısına yeni bir vizyon getirdi. Bu yeni vizyona göre hakimiyet altındaki Ortodokslar, Ermeniler ve Museviler din ve mezheplerine göre teşkilatlandırılarak kendilerine 'Millet' statüsü verildi.

Fatih'in İstanbul'u fethinden hemen önce doğu ve batı adı verilen İstanbul ve Roma kiliselerinin birleştirilmesi gündeme gelmiş fakat çözüm bulunamamıştı. Bu yüzden İstanbul'da bulunan Ortodokslar arasında ihtilaflar çıkmış ve kilise gücünü kaybetmeye yüz tutmuştu [Eryılmaz, 1995: 233]. Fatih İstanbul'u alınca Ortodoksların başıboşluğu ile karşılaştı. Bunların elde tutulması için bir süredir boş olan Patriklik makamına atanma yapılmasını istedi. Ortodokslar aralarında belirledikleri Georgios Scholarios'u, 'Gennadios' unvanıyla Patrik olarak istediklerini padişaha bildirdiler. Bunun üzerine padişah bu seçimi kabul etti ve 1 Haziran 1453 tarihinde [Ercan, 1986: 200] Gennadios'u 'Millet Başı' unvanıyla Patrik olarak atadı. Ayrıca kendisine çeşitli imtiyazlar içeren bir ferman⁷ da verdi. Aslı bugün elde olmayan fermana⁸ göre şu imtiyazlar verilmişti:

1. Ortodoksları kimse rahatsız etmeyecek.
2. Gennadius ve ona bağlı piskoposlar her türlü vergi ve resimden muaftırlar.
3. Kiliseler cami yapılmayacaktır.
4. Evlenme, boşanma, defin gibi sosyal ve dini işlerinde serbestlik sağlanacak, eski geleneklerini devam ettirebileceklerdi.
5. Paskalya Yortusu kutlanabilecek ve bu amaçla üç bayram gecesini Patrikhane'nin kapıları açık kalabilecekti.

⁷Ferman: "Bir iş veya maslahat siparişini mutazammın padişah tarafından verilen yazılı emir manasına gelir bir tabirdir" [Pakalın, 1993, C I: 607].

⁸Fatih'in vermiş olduğu Fermanın aslı günümüze ulaşmamıştır. Rum Patrikliği I. Selim'in fermanı görmek istemesi üzerine yangında yandığını ileri sürmüştü. Fakat kendilerine fermanın verildiğini ispat etmek için iki yaşlı yeniçerinin şahitliklerini göstermişlerdi [Üçok, 1986: 191].

6. Patrikhane'nin kendi mahkemesi olacak, Piskopos ve Metropolitler yargıda bulunabileceklerdi [Üçok, 1986: 191].

Fermanla Ortodoksların Bizans döneminde sahip oldukları hakları devam ettirilmiştir. Verilen bu imtiyazlarla Patrik, Ortodoks Milletinin hem dini hem de dünyevi işlerinde tek yetkili olarak devletin bir memuru haline getirildi. Patrik yüklendiği bu sorumluluklardan dolayı gerekli gör(ül)düğü takdirde Divanda konuşabilecekti [Yediyıldız, 2002: 191; Eryılmaz, 1995: 233]. Patrik'e yardımcı olması için bir de 'Sinod' adı verilen kilise meclisi oluşturuldu. Patrikhane bu şekliyle tüm Ortodoksların dini ritüellerini yerine getiren, kendi içinde atamalar yapan, Ortodokslar arası davalarda yargıda bulunan ve vergi toplayan çok geniş haklara sahip bir kurum oldu [Ortaylı, 1985: 998]. Yukarıda bahsedilen imtiyaz fermanıyla kilisenin temsil boyutu da arttırılmaya çalışıldı. Bu amaçla Karadağlılar, Sırlar⁹, Bulgarlar, Suriye, Anadolu, Rus ve Filistin Ortodoksları Patrikhaneye bağlandı.¹⁰

Patrikhane, Ortodoks nüfusunun çoğunluğunu Rumlar oluşturduğundan dolayı Rum Patrikhanesi veya kilisesi adını aldı. Patrik, ilk zamanlar Fatih tarafından verilen Havariyun Kilisesini merkez yaptı. Sonra kendi isteği üzerine St. Vierge de Pammacaristos Kilisesi'ni Patrikhane olarak kullandı [Bozkurt, 1989: 12]. Fakat 16. yy'da patrikhane buradan Fener semtine taşındı. Bu tarihten itibaren artık Fener Ortodoks-Rum Kilisesi diye anılmaya başlandı.

Ortodokslar arasında Rumların çoğunluğu oluşturması kiliselerde ibadetin Rumca yapılmasına yol açtı. Ayrıca başta balkanlar olmak üzere kiliselere Rum papazlar atandığından dolayı Rum kültürünü yayma faaliyetleri de ortaya çıktı. 19. yy'da bu bölgelerde isyanların çıkmasında bu faaliyetlerden kaynaklanan Rum düşmanlığı da etkili oldu [Ortaylı, 2002: 218; Shaw, 1985: 1003]. Hatta bu düşmanlık nedeniyle 1820

⁹Sokullu Mehmet Paşa döneminde 1557 yılında Sırlar için Peç-İpek Patrikliği kuruldu fakat III. Mustafa Döneminde 1776 yılında tekrar Fener Ortodoks Kilisesine bağlandı [Bozkurt, 1989: 12; Yediyıldız, 2002: 191].

¹⁰I. Selim ve Kanuni dönemlerinde Antakya ve İskenderiye Patriklikleri de bağlandı [Bozkurt, 1989: 12].

yılında Eflak ve Boğdan'da çıkan isyanlarda Sırlar ve Bulgarlar Rumları desteklememiş ve isyan başarısız kalmıştı.

Fatih Sultan Mehmed Ortodokslara verilen 'Millet' statüsünü Ermeni ve Yahudiler için de uyguladı. Ermeniler, Katolikler ve monofizit adı verilen Gregoryenler olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Ermenilerin üç tane önemli dini merkezi vardı; Eçmiyazin, Akdamar (Ahtamar) ve Sis (Kozan). Erivan bölgesinde yaşayan Ermeniler Eçmiyazin, Van bölgesindekiler Akdamar, Maraş ile Halep Ermenileri ise Sis Kilisesine bağlıydı. Fakat bunlardan Eçmiyazin Kilisesi diğerlerine göre daha önemli kabul edilmekteydi. Fatih İstanbul'u aldığı anda buradaki Ermenilerin çoğunluğu Eçmiyazin Kilisesine bağlıydı; ve ticaretle uğraşıyorlardı [Bozkurt, 1989: 13; Ortaylı, 1985: 1000].

Fatih 1461 yılında Bursa Metropolitisi Ovakim'i (Hovakim) Ermeni Patriki olarak atadı. Samatya'daki Sulu Manastır (Sürp Kevork) Patrikhane yapıldı [Süslü, 1990: 7]. Böylece Ermeniler de 'Millet' olarak tanındı. Ermeni Milleti Ortodoks ve Musevilerin dışında kalan bütün diğer Hıristiyanlar üzerinde de yetkili kılındı. Habeş, Süryani¹¹ ve Kıpti Kiliseleri Ermeni Patrikhanesine bağlandı. Böylece bunlara bağlı olan Süryaniler, Çingeneler, Suriye ile Mısır Monofizitleri ve Bosnalı Bogomillerde Ermeni Milletine bağlanmış oldu [Eryılmaz, 1996: 34]. Bu şekilde diğerlerinden farklı ve üstün bir nitelik kazanan Patrikhane Ortodokslara tanınan hakların aynısı verildi. Bilal Eryılmaz, İstanbul'da Ermeni nüfusunun az olması ve Eçmiyazin Kilisesine olan ruhani bağlılığına rağmen Ermeni Patrikhanesinin kurulmasının İstanbul nüfusunu arttırmak gayesiyle olduğunu iddia etmektedir. Nitekim 19. yy'da Ermeni nüfusunun dünyada en çok İstanbul'da yaşıyor olması bunun delili olarak kabul edilmektedir [Eryılmaz, 1996: 34]. Fatih'in yukarıda belirtilen uygulaması, I. Selim döneminde Kudüs Ermeni Patrikliğine aynı hakların verilmesiyle genişletildi. Bu yapılandırma ile Ermeniler yüzyıllarca sürececek sistemin "Millet-i Sadıkâ'sı" olarak resmi statüye kavuştular.

Musevilere gelince bunlar Millet Sisteminde Ermenilerden sonra gelmekteydiler. Romaniot, Karaim, Seferad ve Eskenazim adlı Yahudi cemaatleri vardı. Romaniot,

¹¹ Süryanilerle ilgili geniş bilgi için bkz. Mustafa Çiçek, Tanzimat Sonrasında Osmanlı Devleti'nde Süryani Cemaati, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv. Sos. Bil. Ens., 2003.

Osmanlı Devleti'nin aldığı yerlerde yaşayanlar, yani yerli Yahudilerdi. Karaim, Tevratın asıl metnine bağlı olup tefsirlerine ilgi göstermeyenlerdi. Eskinazim dilleri Almanca olan Sefaradlar ise İspanya'dan gelen Yahudiler demektir. Karaim ve Romaniot Yahudileri Fatih ile yaptıkları antlaşma üzere dinlerini serbestçe yaşama karşılığında Bizans'a yardım etmeme sözünü vermişlerdi. İstanbul alındıktan sonra kendilerine verilen bu söz yerine getirildi. Fatih, Yahudilerin Hahambaşılığını yine Bizans döneminde de bu işte vazifeli olan Moşe Kapsali'ye verdi. Bununla beraber kendisine bir fermanla çeşitli imtiyazlar da verildi. Böylece Hahambaşı Yahudileri temsil eder hale geldi. Fakat Osmanlı'daki tüm Yahudilerin Hahambaşı kontrolüne geçmesi I. Selim'in Mısır Seferiyle gerçekleşti. Mısır'ı alan I. Selim burada 'Nagid' adı verilen Yahudi reislerin yetkilerini İstanbul'da bulunan Hahambaşı'ya devretti. Bu gelişme ile Yahudiler tek elden idare edilmeye başlandı [Eryılmaz, 1996: 34; Ortaylı, 2002: 219; Bozkurt, 1989: 13]. Osmanlı Devletinde bulunan Yahudilerin bu şekilde dini ve sosyal yaşamda özgür olmaları farklı ülkelerde zulme maruz bırakılan dindaşlarını etkiledi. 15. yy boyunca birçok Yahudi din özgürlüğü ve can güvenliği endişesi ile Osmanlı'ya sığındı. Osmanlı Devleti bunları İstanbul, Edirne, Selanik gibi bölgelerde iskan ettirdi.

Yukarıda belirtilen Millet tasnifinin dışında kalanların başında Katolikler gelmekteydi. Bunlar İstanbul'da daha önce yerleşmiş bulunan ve "Latin reayası" denilen toplumdur. Katolik olduklarından dolayı dini işleri için papazlar Roma'dan gönderiliyordu. Bu yüzden Osmanlı bunlara inanç özgürlüğü sağlamakla beraber merkez kiliseleri Roma'da olduğundan kendilerine 'Millet' statüsü tanımadı. Gerek bunlar gerekse diğer Katolik gruplar kendilerine verilen fermanlarla yönetildiler¹² [Bozkurt, 1989: 13].

Görüldüğü gibi Millet Sistemi tamamen dini bir tasnif üzerine kuruluydu. Bu sisteme göre bir Ortodoks Rum ile Sırp etnik yapısına bakılmaksızın aynı kiliseye bağlıydı. Temel ölçü aynı din veya mezhepte olmaktı. Çoğunluğu oluşturan dini fraksiyonlar

¹² Fatih'in uygulamış olduğu Millet Sistemi'nin hedefleri arasında Katoliklere karşı Ortodoksları kendi yanına çekerek ortaya çıkması muhtemel bir Haçlı birlikteliğini engelleme düşüncesi olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat Millet Sistemi sadece bu amaçla sınırlandırılmaz çünkü İslam Dini gereği hakimiyet altındaki gayrimüslimlerin zaten korunması gerekmektedir. Yani bu himaye sadece Avrupa'yı bölme amacıyla değil aynı zamanda dini bir zorunluluktur.

devlet izin verdiği takdirde diğer küçük inanç ve etnik grupların da temsilcisi olabiliyorlardı. Örneğin Ermeni Patrikhanesi Süryanilerin dini işlerinden Babialı¹³ nezdinde sorumlu idi. Patrikhaneler, mezhepler arasında bir çeşit koordine görevi sağlamaktaydı. Aldıkları geniş imtiyazlar devlet içinde bir nevi küçük devlet olmalarına yol açmıştı [Engelhardt, 1976: 91]. Kendi mahkemelerinde yargılama yapabiliyorlardı. Suçlu bulunan kişi Osmanlı kuvvetlerine verilip cezasını çekiyordu. Kilisenin isteği olmadan serbest bırakılamazdı. Ayrıca kilise vergi toplama ve kendi eğitim kurumlarını oluşturma hakkına da sahipti.

1.1.2. Gayrimüslimlerin Yükümlülükleri

Fatih, Millet Sistemi ile verdiği imtiyazlar karşılığında Gayrimüslim milletlerden bazı kurallara uymalarını istedi. Bunların en başında geleni ise ilk bölümde de belirtildiği üzere ‘himaye’ ve ‘güvenlik’ karşılığında vergi ödenmesiyle diğer çeşitli siyasi ve sosyal yükümlülüklerdi. Bu amaçla Ceza Hukuku dışında her Millet kendi özel hukuku da uygulanırdı. Böylece barış ortamı sağlanarak herkesin bir arada ve kendi hukukuyla inancında tam serbestlikle hareket etmesi sağlandı.

Öncelikle vergi yükümlülüğü olarak İslam Hukukunda yeri olan cizye ve haracın ödenmesi şarttı. Cizye, askerlik çağına gelmiş Müslüman olmayanlardan alınırdı. Kadınlar, çocuklar, din adamları, köleler, yaşlı ve hastalar cizye vermezdi. Bunun dışında bazıları devlet tarafından bu vergiden muafta kılınabilirdi. Örneğin Martolos¹⁴ adı verilen Hıristiyan askerler, tuzcu ve madenci zimmileri veya piskoposlar bu gruba dahildi. Cizye vergisi ‘maktu’ ve ‘alerruüs’ (kişi başına) olmak üzere iki şekilde toplanırdı. Haraç ise yine zimmilerden alınan toprak vergisiydi. Toprak (Harâc-ı Muvazzafa) ve Ürün (Harâc-ı Mukaseme) olmak üzere ikiye ayrılırdı. Şayet zimmi

¹³Babialı: “Osmanlı imparatorluğunun münkariz olduğu güne kadar devlet idaresinin merkezi sayılan yere verilen isimdi” [Pakalın, 1993, C I: 136].

¹⁴ Martolos: “Martulos, Osmanlı Devleti’nin teşekkülü sıralarında ve Yeniçeri teşkilatı yapılmadan evvel Hristiyanlardan ordunun geri hizmetlerinde çalışmış olan teşekküllerden birinin adıdır” [Pakalın, 1993, C II: 402]

toprağını bir Müslüman'a satarsa bu sefer toprağı alan kişi 'öşür' adı altında yine vergi ödemeye devam ederdi. İslam Hukukundan kaynaklanan bu iki vergi dışında ayrıca gümrük, şarap, elbise, ağnam gibi bazı 'örfi' vergilerde toplanabilirdi [Eryılmaz, 1996: 34; Ortaylı, 2002: 218; Bozkurt, 1989: 26-27].

Sosyal alanla ilgili yükümlülüklerin başında kılık kıyafet ile ilgili çeşitli düzenlemeler gelmektedir. Buna göre zımmilerin Müslümanlarla aynı kıyafetleri giymeleri zaman zaman fermanlarla yasaklandı. Bunların en başında gelenleri lüks giysi sayılan atlas, ipek elbise, ince tülbent, samur kürk ve kalpak'ın zımmi erkelere yasaklanmasıydı. Buna karşın mavi, mor çuka elbise ve kısa kalpak giyebilirlerdi. Ayrıca özel durumlar ve izin verilenler hariç ata binmeleri de yasaklanmıştı. Fakat din adamlarının yaptıkları seyahatlerde ata binmeleri ve kıyafet değiştirmeleri bu yasaklamanın dışında tutulmuştu [Bozkurt, 1989: 19-20; Eryılmaz, 1996: 54-55].

Aile Hukuku açısından her millet kendi kilisesinin kurallarına bağlıydı. Fakat istenildiği takdirde Şer'i Mahkemelere de başvurabilirlerdi. Bu durumda yine İslam Hukuku uygulanmaya devam ederdi. Yine yasaklara evlerin yüksekliği de dahil edilmişti. Gayrimüslimlerin evleri Müslümanların evlerinden yüksek yapılamayacaktı.

Burada ifade edilen yasakların her zaman uygulandığını söylemek güçtür. Zaman zaman sapmalar görülmüş ve devlet tedbirler almaya çalışmıştır. Bu yasaklar ilk bakışta biraz merhametsizce gözükebilir. Fakat toplumların kültürlerini muhafaza etmeyi sağladığı da unutulmamalıdır. Yine Osmanlı Devleti'nin bu şekilde kısıtlamalara gitmesinde 'Millet-i Hakime' olması ve 'Millet-i Mahkume'ye üstünlüğünü sürekli hissettirmek kaygısı taşıdığı bilinen bir gerçektir.

Osmanlı Devleti'nin önem verdiği önemli yasaklardan biri de siyasi faaliyetlerde bulunma yasağıydı. Devlete karşı gelenler kim olursa olsun hemen gerekli cezaya çarptırılırdı. Çünkü amaç Nizâm-ı Alem'i sağlamaktı. Örneğin bu nizamı bozmaya yönelik ilk faaliyetlerde bulunanlardan Rum Milleti Patriği III. Partenios 1657 yılında

Sadrızam Köprülü Mehmet Paşa tarafından idam edildi¹⁵ [Ercan, 1986: 203]. Bu durum siyasi faaliyetlerde bulunma yasağının ihlali ve devletin bütünlüğünü bozmaya yönelikti. Bu yüzden affedilmedi.

1.2. 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimler

19. yy'a gelindiğinde Millet Sisteminde bazı deđiŐiklikleri kaçınılmaz kılan siyasi ve sosyal zorunluluklar yaŐanmıŐtı. Osmanlı'nın bir zamanlar dilini bile öğrenmeyi gerekli görmediği Avrupa  lkeleri coğrafi keşiflerle zenginleşmiş, Rönesans ve Reform ile Avrupa toplumu kilise baskısından kurtularak teknik ilerlemelere merak salmıŐtı. Sanayi inkılabı ise hızla üretimi arttırarak hammadde ve pazar bulma ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. Bütün bu geliŐmelere kozmopolit devlet yapılarını ulus devlet teziyle zayıflatan Fransız İhtilali de eklenmiŐti.

Yukarıda bahsedilen tüm bu gelişmeler olurken Osmanlı Devleti sessiz kalmamıştı. Avrupa'nın teknik ve düşünce alanındaki üstünlüğüne ıslahatlarla karşılık verilmeye çalıŐılmıŐ fakat başarılı olunamamıŐtı. Neticede Osmanlı Devleti,   kıtaya uzayan toprakları, çok farklı etnik ve dini bir arada tutan Millet Sistemi'yle, Avrupalı devletlerin menfaatlerinin birleştiği, keŐiŐtiđi bir devlet haline gelmişti.

19. yy'ın başlarında Osmanlı Devleti için tehlike 'Milliyetçilik' düşüncesinin dođuŐuydu. Bu akım ile birlikte Millet Sistemi'nde yer alan toplumlar hem kendi istekleriyle hem de dışarıdan etkilerle eski sadakatlerini yitirmeye baŐladıklarının iŐaretlerini vermeye başladılar. Öncelikle Sırlar daha sonra Rumlar ayaklandı. Bilhassa Rum ayaklanması Avrupa devletlerinin Osmanlı iç işlerine karıŐmalarında daha etkili oldu. Ayaklananlar ve bunları kıŐkırtanların isteği daha fazla serbestlik ve

¹⁵Patrik, Eflak Voyvodası Kostantin'e gönderdiği bir mektubunun ele geçirilmesi t zerine idam edildi. Mektupta " Müddet-i devri İslam tamam olmağa az kalmıştır. Velvele-i Din-i İsevi tekrar alemgir olacaktır. Ona göre tedarikte olasız; ankarib cümle vilayetler Mesihiler eline girip eshâb-ı salib ve n kus tamam memalike m lik olsalar gerektir" [Ercan, 1986: 203] demişti.

neticede bağımsızlığı. Osmanlı Devleti ayaklanmalar ve tepkiler nedeniyle tebaasını bir arada tutmak için çeşitli adımlar atmaya başladı.

1.2.1. II. Mahmud Dönemi'nde Gayrimüslimler

Sultan II. Mahmud 19. yy'ın şartlarını göz önünde bulundurarak Millet Sistemi'nde değişiklikler yapmak istiyordu. Bu amaçla düşüncesini şöyle ifade etmişti: “Ben tebaamın Müslüman'ını camide, Hıristiyan'ını kilisede, Musevisini de havrada fark ederim, aralarında başka gûnâ bir fark yoktur. Cümlesi hakkındaki mahabbet ve adaletim kavidir ve hepsi hakiki evladımdır”¹⁶ [Kaynar, 1991: 100]. Padişahın bu ifadesi Millet Sistemi'nde ki farklılıkların korunmasına zıttı. Çünkü tebaa arasında giyimden başlayarak bir ayırım söz konusuydu. Şimdi ise buna bir nevi son verme meyli ortaya çıkmıştı. Sultan Mahmud dönemi en önemli değişiklik 1829 yılında Ermeni Katoliklerin bir ‘Millet’ olarak kabul edilmesidir. Ermeni katolikler bu yeni düzenlemeyle kurulan Ermeni Katolik Patrikliğine bağlandılar. Ardından Katolik Maruni ve Rumlar da bu patrikilige bağlandı [Bozkurt, 1989: 42].

1.2.2. Gülhâne Hatt-ı Hümayunu'nda Gayrimüslimler

Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Köşkünde Mustafa Reşit Paşa tarafından ilan edildi.¹⁷ Fermanı dinleyenler arasında patrikler de vardı. Ferman, devletin 150 yıldır şeriata ve kanunlara uyulmadığından gerilediğini bu yüzden yeni

¹⁶Reşat Kaynar'ın Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat isimli eseri yazarının da ifadesi ile kaynak eser olması açısından Arşiv vesikalarının transkribesinden oluşmaktadır. Dolayısı ile bu eserden alınan bilgiler yazarın kendisine ait değil Arşiv vesikalarına aittir.

¹⁷ İngiliz kaynaklarına göre İngiltere'nin Mustafa Reşid Paşa ve Reformlarına verdiği destek hakkında bkz. Turgut Subaşı, ‘British Support for Mustafa Reşid Paşa and his Reforms according to British Sources at the Public Record Office’, in K. Çiçek, ed., The Great Ottoman Turkish Civilisation, 4 vols (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000), 1, ss. 427- 32. Ayrıca Tanzimata kadar Osmanlı-İngiliz münasebetleri hakkında bkz. Turgut Subaşı, “Anglo-Ottoman Relations before the Tanzimat” New Millennium Perspectives in the Humanities, Global Publications, New York, 2003, ss. 202-230.

kanunların çıkartılması gerektiğini belirtmekteydi. Çıkarılacak yeni kanunlar ise tebaanın can, mal ve namus güvenliği, verginin düzenli toplanılması ve askerliğin bir usule bağlanması ekseninde olacaktı [Karal, 1999: 255-258]. Fermanla gayrimüslimleri ilgilendiren önemli düzenlemeler yapılmıştır.¹⁸

Tanzimat Fermanı, tebaa arasında ırk ve din ayrımı yapılmadan ister Müslüman ister gayrimüslim olsun herkesin can, mal, ırz ve namusunun kanun teminatı altında olduğunu, vezirden çobana kadar bütün reayanın kanun önünde eşit olduğunu belirtiyordu [Eren, 1970: 720; Gencer, 1990: 18]. Fermanın getirdiği bu durum gayrimüslim tebaanın memnuniyetine yol açtı. Geniş haklar elde eden Ortodokslar kendilerini Rus, Katolikler Fransız, 1850’de Millet olarak kabul edilen Protestanlar ise İngiliz saymaya başladılar [Engelhardt, 1999: 60]. Bunun aksine Müslümanlar, ‘Millet-i Hakime’ olarak ‘Millet-i Mahkume’nin kendileriyle aynı seviyede olmalarına karşı çıktı. Halbuki reformcular ise ‘Hakim’ ve ‘Mahkum’ anlayışının yıkılarak yerine eşitlik üzerine inşa edilmiş ‘Osmanlılık’ düşüncesinin kurulmasını amaçlamışlardı. Böylece bir süredir ayrılmaya yüz tutmuş olan ‘Millet’ler arasında ‘İttihâd-ı Anâsır’ (Halkların bütünlüğü) sağlanmak isteniyordu.

Müslümanların fermana olumsuz yaklaşımına cemaatlerin ileri gelenleride katıldı. Özellikle Rum Patriği ve ruhanileri, Millet Sistemi içerisinde cemaatler üzerinde elde ettikleri otoritenin azalacağı kaygısını taşıyorlardı [Atalay, 2002: 89]. Ayrıca eşitliğin sağlanması sivil Rumların, tercümanlık memuriyetini ve Eflak-Boğdan Voyvodaliklarını kaybetme riskini de beraberinde getirdi. İşte bu nedenlerle konumları tehlikeye giren gruplar ve kilise Tanzimat’tan memnun değildi.

Fermanla birlikte getirilen diğer bir eşitlikte kurulan Karma Ticaret Mahkemelerinde gayrimüslim üyelerinin de olmasıydı. Bunun dışında Müslümanların asıl tepkisini çeken ise Karma Sulh Mahkemelerinde gayrimüslim tebaanın kendileriyle ilgili davalarda şahidlik yapmalarının kabul edilmesiydi [Davison, 1997, C I: 52]. Bu durum yine Müslümanların tepkisine yol açmıştı.

¹⁸ Tanzimat sürecinde Rumlarla ilgili yapılan düzenlemeler ve Anadolu Rumları hakkında bkz. Augustinos Gerasimos, (Çev. Devrim Evcı), Küçük Asya Rumları, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

Fermanla başlayan her alanda eşitlik prensibi askeri alanda da uygulanmaya çalışıldı. Bu yüzden 1847 yılında ilk defa Rumlar deniz kuvvetlerine çağrıldılar [Eryılmaz, 1996: 102]. Diğer gayrimüslimler içinde kanun hazırlandı. Buna göre askerlik yapanlar cizyeden muaf olacaktı. Fakat gayrimüslimler bu uygulamaya sıcak bakmadılar. Bu yüzden kanun uygulanmadı ve tekrar askerlik bedeli olarak cizye ödenmesine devam edildi. Askerlik işi yine Müslümanlara kaldı. Bu durumda Müslümanlar yıllarca ya cephede savaşarak ya da talimle zaman geçirirken gayrimüslimler ticaret, çiftçilik, imalat gibi işlerle uğraşıyorlardı. İşte bundan dolayı Gayrimüslimler Müslümanlardan daha çok varlıklı hale gelmişlerdi [Sonyel, 1994: 346].

Tanzimat Fermanı ile birlikte İltizam¹⁹ sistemi kaldırıldı. Böyle bir gereksinimin nedeni vergilerin adil bir şekilde toplanmak istenmesiydi. Bu amaçla merkezden gönderilen “Muhassıl” adı verilen vergi toplama memurları görevlendirildi. Muhassıl’ın görevi sadece vergi toplamak değil Tanzimat’ın uygulanmasını da sağlamak ve Babıali’yi bu konuda haberdar etmektir. Bu amaçla 1840 yılından itibaren başta Yanya, Tırhala, Manastır, Diyarbakır ve Erzurum olmak üzere ülkenin her idari bölgesinde “Muhassıllık Meclisleri” oluşturuldu [Karal, 1999: 192; Eryılmaz, 1992: 109-110]. Bu meclislerde Muhassıl ve onun emrinde olan iki katip dışında o bölgenin hakimi, müftüsü, asker zabiti ve ileri gelenlerden dört kişi bulunabilecekti. Şayet o bölgede gayrimüslimler varsa onları da temsilen Metropolit²⁰ veya Hahambaşı gibi dini liderleri ve iki Kocabaşı²¹ katılacaktı [Ortaylı, 2000: 34; Çadırcı, 1991: 212].

Bu meclis haftada 2-3 gün toplanacak kararları oy birliği ile alacaktı.²² O bölgede adli, mali ve mülki konularda tek söz sahibi bu meclisler olup, suçluları da yargılama

¹⁹İltizam: “Devlete ait emvalden bazılarının tahsili kefil gösterilmek ve bedeli muayyen taksitlerde ödenmek üzere alınması yerinde kullanılır bir tabirdir” [Pakalın, 1993, C II: 57].

²⁰Metropolit: “Ortodoks ruhanî liderlerinin dinî ve ictimaî mevkileri yüksek olanlar hakkında kullanılan bir tabirdir” [Pakalın, 1993, C II: 494].

²¹Kocabaşı: “Rumeli’de Hristiyanlarla meskûn köy ihtiyar heyetinin başına verilen unvandır. Kocabaşılar devletin emirlerini halka tebliğe, halkın hükümetle olan işlerini görmeğe memur oldukları gibi bir zamanlar tarh edilen vergilerin tahsiliyle de alakalı idiler” [Pakalın, 1993, C I: 284].

²²Eyalet Meclislerindeki gayrimüslim üyeler baskı nedeniyle seslerini duyuramamaktan şikayetçi olmuşlardı [Bozkurt, 1989: 43].

yetkisine sahipti. Gayrimüslim üyelerinde katılımıyla yönetimde eşitlik hedeflenmişti. 1842 yılına gelindiğinde İltizam Sistemi kaldırıldığında bu meclisler de isim değişikliğine uğrayarak “Memleket Meclisleri” adını aldı. 15 Ocak 1849 yılında iç yapısında bazı değişiklikler yapılarak “Eyalet Meclisleri” ismiyle anılmaya başlandı [Güler, 2000: 30].

Muhassıl gönderilmeyen yerlerde ise örneğin kaza, kasaba ve köylerde “Küçük Meclisler oluşturuldu. Bu meclislerin üyeleri kadı, zabıta memuru, muhassıl vekili ve ileri gelenlerden iki kişi olmak üzere beş kişi olacaktı. Yörede gayrimüslim varsa onlardan da iki kişi katılabilecekti. ‘Küçük Meclis’lerin aldığı kararlar ‘Büyük Meclis’te denilen Muhassıl Meclislerinde incelendikten sonra yürürlüğe girebilirdi [Ortaylı, 2000: 34; Çadircı, 1991: 219].

1.2.3. Islahat Fermanı’na Göre Gayrimüslim Milletlere Tanınan Haklar

1854 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti Rusya ile yaptığı Kırım Savaşı için müttefiklerinin yardımını aldı.²³ Savaşın Osmanlı lehine bittiği sıralarda müttefik devletler Viyana’da toplanarak Osmanlı Devleti’ne Hıristiyanların haklarını genişletmesini öngören çeşitli tezler sundular. Osmanlı Devleti sunulan tezler içerisinde Fransa’nın önerilerini daha olabilir ve menfaate uygun buldu. Bu tezde kısaca şu hususlar belirtilmişti: “İslam tebaa ile Hıristiyan tebaa arasında, cemiyet, haklar, vergiler, askerlik, milli eğitim ve devlet memurluklarına geçme bakımından sürüp giden farklar, bir ferman ile kaldırılarak, Gülhane Hattında işaret edilmiş olan tebaa eşitliği tam manasıyla geliştirilmelidir” [Karal, 1999: 250; Beydilli, 1990: 21-28].

²³ Tanzimatın ilk 1839-1852 yılları arasında Osmanlı-İngiliz münasebetleri ve reform sorunu ile Kırım Savaşı’nda İngiltere ve Osmanlı Devleti’nin karşılıklı öncelikleri hakkında bkz. Turgut Subaşı, *Anglo-Ottoman Relations and the Reform Question in the Early Tanzimat Period 1839-1852: with Special Reference to Reforms Concerning Ottoman non-Muslims*, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, 1995.

Devlet adamları Fransız tezi doğrultusunda hemen yeni bir ferman hazırlığına giriştiler. Çünkü Kırım Savaşı sonrası yapılacak antlaşmanın görüşüleceği Paris Konferansı toplanmak üzereydi. Şayet konferanstan önce ferman ilan edilmezse hazırlanacak antlaşmada ıslahat talepleri yer alabilirdi. Bu ise devletin iç işlerine karışılması demekti ki bu da Osmanlı Devleti'nin çok çekindiği bir durumdu. Bu yüzden konferansın başlamasından hemen önce 18 Şubat 1856 tarihinde Islahat Fermanı ilan edilerek konferansa katılan devletlere resmen duyuruldu.

Ferman, daha önce yapılmış olan düzenlemelerin ötesinde bir eşitlikle dikkati çekmektedir. Amaç daha önceki fermanlarda da belirtildiği gibi Müslim ve gayrimüslim eşitliğini sağlamaktı. Bu nedenle zımmilere çeşitli haklar verildi.²⁴ Bunların en başında geleni askerlik alanında eşitliğin sağlanmasıydı. Fakat bu hüküm daha sonra tekrar değiştirilerek Cizye ödenmesine devam edildi. Ayrıca İslam dininden dönenlerin öldürülmeyeceği kabul edildi.²⁵ Devlet memuriyetine alınmada istisnasız herkes eşit olacaktı. Gayrimüslimlere yönelik küçük düşürücü ifadeler kullanılmayacaktı. Her cemaatin sanat, sanayi ve eğitim alanında okul açabilmesi kabul edildi. Fakat bu okulların kapsamı kurulacak Meclis-i Maarif ile belirlenip teftiş edilecekti. Yargılama açık olacak, karma mahkemeler oluşturulacaktı. Yerel meclisler yeniden düzenlenecek, gayrimüslimlerin özgürce görüşlerini belirtmeleri sağlanacaktı. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye²⁶ gayrimüslim üyede alınacaktı. Patrikhanelerde Ruhani meclislerin yanında Ruhani olmayan meclislerinde oluşturulması kabul edildi. Bu meclislerin aldığı kararlar Babıali'nin onayından sonra uygulanabilecekti. Cemaatlerin, ruhani liderlerine verdikleri vergiler artık verilmeyecek bunun yerine maaş bağlanacaktı [Davison, 1997, C I: 70-74; Eryılmaz, 1996: 115; Karal, 1999: 250-251].

²⁴ Islahat Fermanı'nda Din Hürriyeti hakkında bkz. Azmi Özcan, "Islahat Fermanı ve Din Hürriyetinin Sınırları", Osmanlı Devleti'nde Din ve Vicdan Hürriyeti, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss.107-114.

²⁵ Dinden dönme (Mürted) meselesiyle ilgili olarak bkz. Turgut Subaşı, "The Apostasy Question in the Context of Anglo-Ottoman Relations, 1843-44", Middle Eastern Studies, vol. 38, No. 2, A Frank Cass Journal, April 2002, England/İngiltere., ss. 1-35.

²⁶ Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye: "Islahat hareketlerinin icab ettirdiği yeni nizamnameleri hazırlamak, memurların muhakemesiyle meşgul olmak, lüzum gösterilen devlet işlerinde rey vermek üzere 1253 (1837) senesinde teşkil olunan meclisin adıdır" [Pakalın, 1993, C II: 430].

Fermanın yukarıdaki bazı maddelerinde de görüldüğü gibi daha çok gayrimüslimlere yönelik düzenlemeler söz konusuydu. Bu yüzden gayrimüslimler tarafından memnuniyetle karşılandı. Fakat bu fermanla Müslim ve gayrimüslimlerden bir kısmının tepkisini çekmekten kurtulamadı. Özellikle ruhani liderler cemaatleri üzerindeki etkilerini kaybettikleri için tepkiliydi. Artık eskisi gibi vergi alamayacaklardı. Rum Ruhaneleri, Yahudilerle eşit olmayı hazmedememişlerdi. Bu yüzden “Devlet bizi Yahudilerle beraber etti. Biz İslam’ın tefevvukuna razı idik” demişlerdi [Cevdet Paşa, Tezâkir 1-12, 1991 : 68].

Gayrimüslim liderlerin olumsuz yaklaşımlarına Millet-i Hakime olan Müslümanlarda katıldı. Müslümanlar “Âbâ ve ecdadımızın kanıyla kazanılmış olan hukuk-ı mukaddese-i milliyemizi bugün ga’ib ettik. Millet-i islamiyye millet-i hakime iken böyle bir mukaddes haktan mahrum kaldı. Ehl-i İslama bu bir ağlayacak ve matem edecek gündür” diye üstünlüklerini kaybettiklerinden dolayı tepkilerini dile getirmişlerdi [Cevdet Paşa, Tezâkir 1-12, 1991 : 68].

1.2.3.1. Ermeni Milleti

Ermeni Patriğine uzun zamandan beri, yaklaşık iki yüz kişiden oluşan, ‘Amira’ adı verilen varlıklı bir grubun hakim olmuştu. Babıali 1841 yılında bir fermanla Ermeni Milletinin isteği üzerine, patrikhaneye ait sivil işlerin, halk tarafından seçilmiş bir meclise devredilmesini onaylamıştı. Fakat bu meclis yeterli mali desteğe sahip olmadığından bir yıl kadar devam ettikten sonra dağılmıştı. 1847 yılında ise Patrik Matteos, Ruhani Meclisin yanında bir de sivil meclis kurmuştu.

Islahat Fermanı gereğince Millet Sisteminde yeniden yapılandırmaya -bu sorunlardan dolayı olsa gerek- ilk olarak Ermeni Patrikhanesi ile başlandı. Zaten Ermeni Milleti’de yeniden yapılandırma talebinde bulunmuştu. Bu yüzden 29 Mart 1863 tarihinde Ermeni Milleti ile ilgili düzenlemeler içeren nizamname²⁷ kabul edildi. Buna göre Eğitim,

²⁷Nizamname: “Kanunların tatbik suretlerini göstermek ve emrettiği hususlarla men’eylediği cihetleri tesbit etmek üzere Şurâ-yı Devlet’in (Danıştay) tetkiklerinden geçirilmek heyet-i vükelâca (vekiller,

yargı, din ve mali işlerde çeşitli düzenlemelere gidildi. Patrik seçimi için adayların belirlenmesinde Babıali'nin rolü olmayacak sadece seçimden sonra onay alınacaktı. Nizamnameyle Patrik, Ermeni Milletinin lideri olarak meclislerden kendisine gelen kararları kabul ve reddetme hakkına sahip oldu. Ayrıca Sivil ve Ruhani Meclisin yanında bir de Genel Meclis oluşturuldu. Bu meclis 140 kişiden oluşacak ve diğer meclislerin denetimini yapacaktı. Üyelerinin yirmisi din adamı diğerleri sivil kökenli olacaktı. Bu yeni yapılandırma daha önceki meclislerin denetimini ellerine geçiren varlıklı grublara büyük bir darbe vurdu [Davison, 1997, C I: 145; Eryılmaz, 1996: 120-121].

1.2.3.2. Ortodoks Milleti

Ortodoks Milleti'nin liderliğini yapan Patrik çok geniş yetkilere sahipti. Adli, mali, yargı ve milleti ilgilendiren diğer konularda Sinod Meclisi ile birlikte tek yetkili idi. Balkanlarda bulunan kiliselerde Rum papazların hakimiyeti diğer milletlerin bilhassa Bulgarların tepkisine yol açmaktaydı. Hatta Rum papazların yaptığı faaliyetler 19. yy boyunca Osmanlı Devleti'ne karşı çıkan birçok isyanın geri planda nedenini bile oluştuyordu. Yeniden yapılandırma sürecinde 25 Nisan 1861 tarihinde bir Nizamname hazırlandı [Güler, 1996: 18; Eryılmaz, 1996: 118]. Bu yeni düzenlemeye göre patrik Babıali'nin onayı alınarak ömür boyu göreve atanmaktaydı. Patriğin görevi kendi milleti ve Babıali arasında irtibatı sağlamaktı. Üç tane meclis görev yapmak zorundaydı. Bunlar Ruhani, Sivil ve Karma Meclislerdi. Yeni Nizamname ile Metropolitlerin otoritesi kısmen engellendi, Sinod Meclisinin mali alanda istediği gibi karar alması önlendi [Davison, 1997, C I: 149; Shaw-Shaw, 2000: 164; Anagnostopulu, 1999: 6].

bakanlar heyetince) tasdik olunup padişahın iradesine iktiran ettirilen kaideler hakkında kullanılır bir tabirdir” [Pakalın, 1993, C II: 704].

1.2.3.3. Yahudi Milleti

Yahudi zenginleri, halkın, milletle ilgili kararlarda etkin olmasını istemekteydi. Bu amaçla Fuad Paşa'nın isteğiyle Yahudi Milletinden sivil ve dini üyelerin katılımı ile bir komisyon kuruldu. Bu komisyon yaptığı çalışmalar sonucu bir Nizamname hazırladı. Bu Nizamname 22 Mart 1865 tarihinde Babıali'nin onayıyla yürürlüğe girdi [Shaw-Shaw, 2000: 165; Güler, 1996: 19]. Buna göre Ruhani, Sivil ve Karma olmak üzere üç tane meclis bulunacaktı. 'Hahambaşı' Yahudi Milletinin dini ve dünyevi işlerinde yine lider kabul edildi. Hahambaşı'yı diğer milletlerin uygulamasından farklı olarak ilk önce Sivil Meclis seçecek sonra Ruhani Meclisin onayı alınacaktı. Bunlar yapıldıktan sonra Babıali'nin onayı gerekmekteydi. Ayrıca bunlarla beraber başka bir dizi düzenlemelerde kabul edilmiştir [Molho, 1999: 78-85].

1.2.3.4. Katolik ve Protestan Milleti

Bölümün başlarında da denildiği gibi Fatih Sultan Mehmed, katoliklere dini özgürlük sağlamasına rağmen millet statüsü tanımamıştı. Bunun gerekçesi ise katoliklerin hem nüfusça çok az olmaları hem de merkezlerinin Roma'da olmasıydı. Fakat 19. yy'a gelindiğinde Fransız misyonerlerin faaliyetleri sonucu katolik nüfusu bilhassa Ermeniler arasında giderek artmıştı. Bu durumda Padişah Sultan II. Mahmud 1830 yılında Ermeni Katoliklerini resmen tanıdı. Protestanlık ise İngiltere başta olmak üzere Amerika ve Almanya tarafından desteklenmişti. Özellikle İngiltere, Osmanlı Devleti üzerinde çıkarları için Katolikleri kullanan Fransa ve Ortodoksları bahane eden Rusya'ya karşı Protestanlığı yaymaya çalıştı. Böylece bu devletlere karşı Babıali üzerinde etkide bulunması için elinde gerekli bahanesi olabilecekti. Artan protestan nüfusu ve İngiltere'nin baskılarına dayanamayan Osmanlı yönetimi 1850 yılında Protestanları millet olarak resmen tanıdı [Güler, 1996: 14; Eryılmaz, 1996: 75].

1.3. Meşrutiyet Dönemi'nde Gayrimüslimler

Osmanlı Devleti'nin 19. yy'ın başlarından itibaren fermanlarla yapmış olduğu düzenlemeler ne içerde ne de dışarıda istenileni verememişti. 1876 yılına gelindiğinde Babıali'de Avrupa Devletlerinin katılımıyla bir konferans düzenlenmek üzereydi. Osmanlı Devlet Adamları, artık çok iyi biliyorlardı ki Avrupa Devletleri ne zaman bir araya gelse kendisinden gayrimüslimler için yeni düzenlemeler talebinde bulunuyorlardı. İşte bu yüzden devlet adamları, Tersane ya da diğer adıyla İstanbul Konferansı'nın toplanıp Osmanlı iç işlerine yönelik bir karar almasını engellemek için II. Abdülhamid'i bir anayasa ilan etmek şartıyla tahta geçirdiler [Küçük, 1989: 217-224].

Sultan II. Abdülhamid anayasanın hazırlanması için içerisinde gayrimüslimlerinde bulunduğu Cemiyet-i Mahsusa'ya (Anayasa Komisyonu) gerekli izni verdi [Koloğlu, 1987: 234; Berkes, 1978: 313]. Komisyon yaptığı çalışmalarla 12 bölüm ve 119 maddeden oluşan Kanun-ı Esasi'yi hazırladı [Erdem, 1982: 3-14]. 23 Aralık 1876 tarihinde konferansın görüşmelerde bulunduğu bir esnada top sesleriyle ilan edildi [Wheatcroft, 1996: 172]. Kanun-ı Esasi'nin bu şekilde ilan edilmesindeki amaç, toplanan konferansın gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarına yönelik karar almasını engellemek ve devletin tebaasıyla sorunlarını kendi içinde çözebileceği mesajını vermektir [Elöve, 1960: 23].

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası özelliğini taşıyan Kanun-ı Esasi din ve millet farkı gözetmeksizin hakimiyet altında olan herkesi 'Osmanlı' sayıyordu. Dolayısıyla anayasada kabul edilen kararlar gayrimüslimleri de bağlıyordu. Bunların en başında gelenleri şöyle belirtilebilir: Herkes tam bir hürriyete sahiptir. Dini yaşama karışılmayacaktır; dolayısıyla milletlerin varolan imtiyazları devam edecektir. Devlet memuriyetine atanmada herkes eşit olup, istihdamda kabiliyete bakılacaktır. Basın hürriyeti ve öğrenim hakkı tanınacaktır. Her türlü zirai, sınai dernek ve ortaklık kurulabilecektir [Güler, 1996: 20; Davison, 1997, C II: 141-185; Karal, 2000: 222-223].

2. FENER RUMLARINDAN KOSTAKİ MUSURUS'UN OSMANLI DEVLETİ'NDE MEMURİYETİ

2.1. Fener Rumları

Fener, İstanbul'da "Fatih ilçesi sınırları içinde yer almakta olup Abdi Subaşı, Tahta Minare, Tevkiî Câfer mahallelerini kapsamaktadır" [Artan, 1995: 341]. 'Fener' adı Ortodoks Patrikhanesi'nin buraya taşınmasıyla duyulmaya başlanmış hatta patrikhane daha çok bu isimle anılarak "Fener Patrikhanesi" adını almıştır. Fener Patrikhanesi, Ortodoks Rumların daha yoğun bulunduğu kilise olmasından dolayı bu kilisede görevli din adamlarına da 'Fener Rumları' denilmiştir. Dini (Ruhani) Fener Rumları dışında bir de kiliseyle çok yakın ilişkileri olan dönemin Egeli ve İstanbullu varlıklı kesiminin oluşturduğu 'sivil Fener Rumları' vardı [Decel, 1977: 548]. Çalışmanın bu kısmında Kostaki Musurus da Fenerli Rumlardan olması nedeniyle önemi açısından sivil Fener Rumları ele alınmıştır.

Fener Rumlarının Osmanlı Devleti'nde görevlendirilmeleri sahip oldukları eğitimle yakından ilgilidir. Fenerliler, çocuklarını İtalya'ya ve diğer önemli yerlere eğitim almak için gönderirlerdi. Böylece daha sonra döndüklerinde Türkçe ve Arapça'nın dışında birkaç yabancı dili de öğrenmiş olurlardı [Artan, 1995: 342]. Müslümanların 19. yy'ın başlarına kadar yabancı dil öğrenmekteki ilgisizliği düşünülünce Fener Rumlarına devlette niçin çok iş düştüğü de daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca bu Rumların Avrupa'dan sadece dil öğrenmekle kalmadıkları da düşünülmektedir. Bunun dışında Avrupa kültürü ve diplomasisini de öğreniyorlardı.

Fener Rumlarının Osmanlı Devletinde istihdam edilmeleri, 17. yy'ın ortalarında Divân-ı Hümayun Tercümanlığıyla başladı. Bu memuriyet, Padişah, Sadrazam ve Reisülküttab'ın yabancı devlet elçileri ile yaptığı görüşmeleri tercüme etmekten sorumluydu [Pakalın, 1993, C I : 466]. Bu görevde Fenerli Rumların ilk istihdamı 1657 yılında Panayoti Nikusius ile başladı. Bundan sonra Alexandros Mavrokordatos (İskerlet-zâde) tercümanlıkta görevlendirildi. Mavrokordatos, 1699 yılında yapılan

Karlofça Antlaşmasına Reisülküttab Rami Mehmet Efendi'nin maiyyetinde katıldı [Orhonlu, 1979: 177]. Osmanlı Devleti, Mavrokordatos'un göstermiş olduğu sadakat ve gayretten sonra artık tercümanlık görevine Fenerli Rumları getirmeyi bir anane haline getirdi. Yukarıda da değinildiği gibi bunda Avrupalıları daha önceden tanımaları ve birkaç dil bilmeleri etkiliydi.

Diplomaside bu şekilde istihdam edilen Fener Rumları, zamanla devletin en itimat edilir kesimi oldular. Bu durum Divan ve Tersane Tercümanlığıyla birlikte Eflak-Boğdan voyvodalarının kendilerine verilmesine yol açtı. Özellikle Eflak-Boğdan voyvodalığı, Fener Rumlarının tarihlerinde önemli bir yere sahiptir. 1711 yılında yapılan Prut Savaşında Boğdan Voyvodası Dimitri Cantemir Rusya tarafına geçti. Bu durum Osmanlı Devletinin yerli beylere olan güvenini sarstı. Bunun üzerine tercümanlıkta ve diğer hizmetlerde sadakatleri bilinen Fener Rumlarının Eflak ve Boğdan voyvodalığına atanmaları süreci başladı. 1711 yılında Boğdan Voyvodalığına Dimitri Cantemir'in yerine Nikola Mavrokordato atandı. Daha sonra kendisine 1716 yılında Eflak Voyvodalığı da verildi [Decel, 1979: 702-703; Karpat, 1994: 468]. Böylece Babıali hem Fener Rumları açısından yeni bir dönem başlattı hem de Eflak ve Boğdan'da hakimiyetini güçlendirdi.²⁸

1821 tarihi Fener Rumları'nın Osmanlı Devletinde elde etmiş oldukları statü açısından bir kırılma noktasını teşkil eder. Bu tarihte Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlamaya yönelik olarak Mora'da bir isyan hareketi çıktı. İsyan bastırıldıktan sonra yapılan araştırmalarda Fener Rumlarının ve Patriğin rolü olduğu tespit edildi. Bu yüzden patrik V. Gregorius idam edildi. Fener Rumları, tercümanlıktan ve Memleketeyn Voyvodalıklarından uzaklaştırıldı [Yalçınkaya, 2002: 184; Özcan, 1992: 271; Ercan, 1986: 203].

²⁸ Eflak'ta Voyvodalık yapmış Fener Aileleri şunlardır: "Mavrocordat (4 kişi) , Ghica (4) , Callimachi (6), Caragea (6) , Sutzu (5) , Ipsilanti (2) , Moruzi (6) , Ralli (1) , Hangerli (1) , Rosetti (1) ve Mavrogheni (1). Boğdan'da ise "Mavrocordat (3) , Callimachi (3) , Chica (8) , Caragea (4) , Ipsilanti (3), Moruzi (2) , Sutzu (3) , Rosetti (1) ve Hangerli (1 kişi)" [Decel, 1977:549].

Esasen bir kısım fenerlilerin devlete karşı tutumları 18. yy'dan beri görülmekteydi. Örneğin Nikola Mavrogeni düşmanla ittifak yaptığı haberleri üzerine 1790 yılında idam edilmişti [Decel, 1979: 549; 1977: 187]. Fakat bunlara karşı gerek münferit olaylar olduğundan gerekse Osmanlı üzerinde henüz dış baskılar fazla olmadığından köklü bir önlem alınma gereği hissedilmemişti. 1821 yılında Patrikhanenin ve Fenerlilerin asilerle beraber hareket etmiş olmaları, Osmanlı Devleti açısından köklü bir önlem alınmasını kaçınılmaz kılmıştı.

Tanzimat Fermanı ile birlikte bütün tebaa arasında 'Osmanlılık' düşüncesinin oluşturulmaya çalışılması, Fenerli Rumların eski üst memuriyet konumlarını elde etmelerinin de başlangıcını teşkil eder [Eryılmaz, 1996: 106-107; Ortaylı, 1986: 165; Balta, 2000: 235]. Fenerli Rumlar yabancı dil bilmeleri nedeniyle bilhassa diplomaside istihdam edilmeye başladılar.²⁹ Böylece "tebaanın devlette istihdam edilmesinde eşit" davranıldığı gösterildi, Avrupa ve bilhassa Rusya'nın "eşit davranılmıyor" şeklindeki itirazlarının önüne geçilmek istendi.

Fenerli Rumların devlet idaresinde aldıkları görevlerin dışında biraz da sosyal-ailevi yapıları üzerinde durmak yerinde olur. Fenerliler, üst tabaka ya da kendileri hakkında kullanılan yaygın tabirle aristokrat bir sınıfı oluşturmaktaydılar. Varlıklı ve eğitilmiş olmaları hatta Bizans İmparatorunun soyundan geldikleri yolunda olan düşünceleri kendilerini diğerlerinden üstün görmelerine yol açıyordu [Findley,1994: 79]. Devlet kademelerinde nadir görülür bir devamlılıkları ve egemenlikleri vardı. Akraba evlilikleri yoluyla 'irsi asalete' dayalı bir sınıf teşkil etmişlerdi [Eksertzoğlu, 2004: 39-40; Ortaylı, 1986: 165; Kunalalp, 1990: 45-46]. Bu nedenle önemli mevkilere sahip üst bir tabaka halini almışlardı. Bu durum memuriyete atanmalarda birbirlerini gözetleme ve kayırmayı ciddi anlamda beraberinde getirmekteydi.³⁰

²⁹ Bunlara örnek vermek gerekirse Berlin Kongresinde Osmanlı Devleti'ni temsil eden Aleksandr Karatheodoris [Benlisoy-Benlisoy, 2001: 371], Girit Valisi Kostaki Adosidi Paşa, Viyana Büyükelçisi Kalimaki Bey, Madris Elçisi Karaca Paşa, Berlin Ortaelçisi Kostaki Bey, Roma Elçisi Fotoyadis Paşa, Vaşington Elçisi Ligoraki Aristarki Bey, Sisam Beyi Pavlaki Musurus Bey [Mehmed Süreyya, 1996: 1815-1821].

³⁰Bu duruma Kostaki Musurus'un faaliyetlerinin anlatıldığı bölümlerde detaylarıyla değinilmiştir.

Fenerlilerin Tanzimat Fermanı ile başlayan ikinci dönemleri ‘Osmanlılık’ düşüncesinin tebaa arasında kabul gördüğünün belirtisidir. Çünkü bu dönemin başlarından 20. yy’ın başlarına kadar ki Osmanlı hariciyesi incelendiğinde -milliyetçilik cereyanı ve önemli ölçüde Rumların isyan hareketlerine rağmen- fenerlilerin Osmanlı bütünlüğünden yana oldukları rahatlıkla görülebilir. Hatta Fenerliler, Rum olmalarına rağmen Yunanistan’ın bağımsızlığına bile karşı olmuşlardı. Bu durum kimi araştırmacılar tarafından sahip oldukları siyasi ve ekonomik üstünlüklerin getirdiği kaygı ile açıklanmaktadır. Bu düşünceye göre Fenerliler, Rumların Osmanlı içerisinde de her yönden gelişebilecekleri inancını beslemekteydiler [Benlisoy-Benlisoy, 2001: 371]. Aslında bu görüşe hak vermemek imkansızdır. Çünkü Fatih’in Rumlara Millet statüsü verdiği dönemden başlayarak Rumlar kendi kültürlerini ve dini inanışlarını devam ettirmişlerdi. Buna bir de Tanzimat süreciyle başlayan bilhassa hariciye ve diğer alanlarda memuriyete atanma da eklenince bu düşünce daha da kabul edilebilir gözükmektedir.

İşte Osmanlı Devleti’nde önemli bir göreve sahip olan Fenerli Rumlardan biri de ilk Büyükelçi ve Paşa ünvanlarını alan Kostaki Musurus’tur.

2.2. Devlet Memuriyetine Kadar Kostaki Musurus

Kostaki Musurus’un babası, 18.yy’da İstanbul’a göç etmiş Giritli bir tüccar olan Pavlaki Musurus’tur [Galitekin, 2003: 257; Kunalalp, 1970: 426]. ‘Musuruslar’ İstanbul’un önde gelen Fenerli Rum ailelerindendi [Eksertzoglou, 2004: 39-40]. Kendisinin ismi ‘Kostaki’ olmakla beraber genellikle ailesinin ismi ile beraber anılmıştır.³¹ Kostaki

³¹Kostaki Musurus’un isminin okunuşu ile ilgili kaynaklarda ve arşiv vesikalarında farklı ifadeler kullanılmıştır. Arşiv vesikalarında kendisiyle yapılan yazışmalarda ‘Kostaki’ diye hitap edilmiştir. Fakat bazı matbu kaynaklarda ‘Konstantin’ diye geçmektedir. bkz: Sinan Kunalalp, “İstanbullu Rumlar: Rum Asıllı Osmanlı Diplomatları” Türk-Yunan Uyuşmazlığı (Derleyen: Semih Vaner) Metis yay, İstanbul, 1990 s. 45; ayrıca ‘Constantin’ diye geçen eser için bkz: İbrahim Alaaddin Gövsa, “Müzürüs Paşa-Constantin Musurus” Türk Meşhurları Ansiklopedisi, I, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1946. Aile ismi olan Musurus’un okunmasında da farklı ifadeler kullanılmıştır. Örneğin “Musurus” ismi B.O.A. İ.Y: 11 numaralı vesikada ‘Masurus’ olarak geçmektedir. Matbu eserlerde ise Musurus ismi bazı kaynaklarda Müzürüs olarak geçmektedir. bkz. [Gövsa, 1946]. Kostaki Musurus’un ismiyle ilgili bu kadar farklı

Musurus'un doğum tarihiyle ilgili Salname-i Nezaret-i Hariciye I. de (Osmanlı Dış İşleri Bakanlığı Yıllığı), şöyle denilmektedir: "Takriben 1230 (1814-1815) Sene-i Hicriyyesinde Dersaadette tevellüd etmiştir" [Galitekin, 2003: 257].³² Görüldüğü gibi gün ve ay olarak kesin bir tarih yok ise de 1814-1815 yıllarında doğmuş olduğu anlaşılmaktadır. Doğum yeri İstanbul'da Arnavutköy'dü [Kuneralp, 1970: 426]. Kostaki Musurus'un nasıl bir eğitimden geçtiğiyle ilgili fazla bir bilgi yok ise de bir süre Babıali Tercüme Odasında çalıştığı, özel hocalardan ders aldığı Rumca ve Fransızca'ya hakim olduğu bilinmektedir [B.O.A., İ.Y: 6 ; Kuneralp, 1970: 425; Büyük Larousse, 1986, C XVI: 8412].

Kostaki Musurus, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere ilk önce Sisam Adası'nda Bey Vekilliği görevi ardından Atina ve Viyana Elçiliği yaptı. Sisam'daki Bey Vekili görevinden alındıktan sonra İstanbul'a dönüşünde İstefanaki Vogorides'in³³ kızıyla evlendi.³⁴

Buradaki görevlerinden sonra 35 yıl gibi uzun bir süre görev yapacağı Londra Elçiliğine 23 Mart 1851 (18 Cemaziyelevvel 1267) tarihinde Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa yerine ortaelçi rütbesiyle atandı [B.O.A., İ. HR: 3647; A. AMD: 30-45; Lütfi Tarihi, 1999, C

ifadelerin oluşunun Rumca'dan Osmanlıca'ya çeviriden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu çalışmada yaygın olarak kullanılan şekliyle "Kostaki Musurus" esas alınmıştır.

³²Musurus'un doğum tarihi bugüne kadar Musurus hakkında yazılmış tek makale olan Sinan Kuneralp'in çalışmasında 1807 olarak belirtilmiştir. Bkz. "Bir Osmanlı Diplomatı-Kostaki Musurus Paşa", Belleten, XXXIV, TTK, Ankara., 1970. s.426. Ayrıca Musurus'un doğum tarihini 1809 olarak veren eser için bkz: İbrahim Alaaddin Gövsa, "Müzürüs Paşa- Constantin Musurus" Türk Meşhurları Ansiklopedisi, I, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1946.

³³ Musurus'un Osmanlı diplomasisinde yükselmesinde kendisi hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Kayınpederi İstefanaki Vogorides'in büyük rolü olmuştur. İstefanaki Vogorides hakkında bkz. Mehmed Süreyya, (Yeni Yazıya Aktaran Seyit Ali Kahraman) Sicill-i Osmani, VI, Tarih Vakfı Yurt yay, İstanbul, 1996 s. 1817. Geniş bilgi için bkz. Leman Ergenç, "Babıali'de Bulgar Asıllı Bir Diplomat" Belleten, LXIII, T.T.K., Ankara, 1998. s. 65-74.

³⁴Musurus'un iki kızı ve iki oğlu vardı. İstefanaki ve Pavlaki isimli iki oğlu da Fransız Hocalardan Hukuk eğitimi almış Fransızca, İngilizce ve Latince'yi öğrenmişlerdi. Bu eğitimlerinden dolayı babalarının Londra Elçiliği sırasında yanında görevlendirildiler [B.O.A., İ. HR: 10006]. İstefanaki Bey, sonradan Londra ve Roma Elçiliği de yaptı [B.O.A., DH. SAİD: 1].

VI-VII-VIII; 1223]. İngilterede ki elçiliği esnasında uhdesine Brüksel ve Lahey Elçilikleri de verildi [B.O.A., A. AMD, 94-79; HR. MTV: 1-14]. İlk Osmanlı Parlamentosunda Ayan Meclisine seçildi[B.O.A., İ.HR: 16529].

Londra Elçiliği esnasında emekliye ayrıldığında Osmanlı Devleti'nin en tecrübeli ve yaşlı diplomatu durumundaydı. Bu yüzden kendisine “Şeyh'üs Süfera” denildi [Gövsa,1946: 86]. Ayrıca Dante'nin “İlahi Komedyası” adlı eserini Türkçe ve Yunanca'ya da çevirdi [Büyük Larousse, 1986, C XVI: 8412]. Musurus, 3 Ağustos 1888 tarihinde Harikzadegan Komisyonu Reisliğine seçildi [B.O.A., Y. MTV: 34-47]. 1891 yılı Mayıs ayı içerisinde vefat etti. Vefatından dolayı “Standard Gazetesi” kendisini metheden kısa biyografisini yayınladı [B.O.A., Y. PRK. EŞA: 13-7]. Musurus'un Mezarı İstanbul Arnavutköy Rum Kilisesi içerisinde yer almaktadır.

2.3. Kostaki Musurus'un Sisam Adası'ndaki Memuriyeti

2.3.1. Sisam Adası

Sisam Adası,³⁵ Ege Denizinde bulunan adalar topluluğunun Anadolu'ya en yakın olanıdır. Bundan dolayı Anadolu'ya hakim olmak isteyen birçok devletin kıyı güvenliği ve deniz ticareti açısından sahip olmak istediği bir yer olmuştur. Ada'nın, Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olmayışı, Osmanlı'yı, burayı hem ikâmet hem de istila amacı ile kullanan Ceneviz ve Venedik korsanları tarafından kısmen de olsa tehdit eder hale getiriyordu. Bu yüzden olsa Fatih Sultan Mehmed döneminde 1479 yılında Osmanlı egemenliğine alındı. Bu fetih, İstanbul'un alınmasıyla daha da netlik kazanmış olan dünya devleti olma yolunda ki Osmanlı'nın, Ege ve Akdeniz'e hakim olma siyaseti açısından da önemli bir gelişmeydi. Sisam Adası alındıktan uzun zaman sonra, 1550

³⁵“Sisam: Eski adı ve bugün garb dillerinde Samos olarak bilinir. Ege denizinde bulunan büyük adalardan biri olup ...” [Mortdmann, 1955: 712]. “... Halkı çoğunlukla Rumca konuşur idi ...” [Kuneralp, 1970: 427]. Piri Reis adanın ismini ‘Susam’ olarak vermektedir [Piri Reis, 2002: 150].

tarikhinde Kılıç Ali Paşa'ya malikâne³⁶ olarak verildi,³⁷ onun ölümünden sonra ise 'emlâk-ı emiriye'³⁸ye dahil oldu.

Ada, 15. ve 16. yy'da Osmanlı'nın dünya ticaretinde merkezi konuma gelmesiyle önem kazanmaya başladı. Bilhassa ticaret yapmak isteyen Venedik ve Cenevizli tüccarların uğrak yeri haline geldi. Denizcilerin geçiş güzergahında olması ve ticari cazibesi nedeniyle aynı zamanda korsan faaliyetleri de yoğun olarak yaşandı [Mortdmann, 1955: 712]. Bu durum özellikle 17. yy'da denizlerde üstünlük sağlamaya çalışan Venediklilerle Osmanlı'yı karşı karşıya getirdi. Hatta ada birkaç defa kısa süreliğine Venediklilerin eline geçti. Bu yüzden Osmanlı adada sürekli bir hakimiyet kurmakta hep zorlandı. Fakat tüm bu ticari ve güvenlik amaçlı hakimiyet mücadelelerine rağmen ada, 19. yüzyıla kadar Osmanlı egemenliğinde kalmaya devam etti. Bu yy'dan itibaren ise adanın güvenliğini tehdit eden gelişmeler artık dışarıdan değil, bizzat ada halkının bir kısmı tarafından içeriden oluşturulmaya başlandı.

Sisamlılar arasında Osmanlı Devletine karşı hareketler, Fransız İhtilaliyle yayılmış olan 'milliyetçilik' düşüncesinin adada etkili olmasından hemen sonra ortaya çıktı. Bu hareketlerin çıkmasında milliyetçilik kadar, yerel idarecilerin bölgelerindeki bazı keyfi uygulamaları da sebep oldu. Bütün bu nedenlerle Sisamlılar, ilk önce etnik ve dini bağlarla Mora ayaklanmasına katıldılar ve çok geçmeden aynı düşüncelerle Yunanistan'a bağlanmak istediler [Ahmed Tevhid, 1330: 837; Şemseddin Sami, 1894: 27].

³⁶ Malikâne: "Yararlıkları görülen kumandanlara, memurlara ve sair emektarlara, mülk gibi tasarruf etmek üzere, temlik sûretiyle verilen arazi ve çiftlikler hakkında kullanılır bir tabirdir ..." [Pakalın, 1993, C II: 395].

³⁷ Kılıç Ali Paşa'ya mâlikane olarak verildiği tarih bazı kaynaklarda 1562 olarak geçmektedir bkz. [Mortdmann, 1955: 712].

³⁸ Emlâk-ı Emiriye: "Devletin, daha doğrusu amme hükmi şahıslarının malları hakkında kullanılır bir tabirdir ..." [Pakalın, 1993, C I: 527].

3.1.1. Sisam'a "Eyalet-i Mümtaze"³⁹ Statüsünün Verilmesi

1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu geniş coğrafyada aynı düşüncedeki hareketlerin de kapısı açılmış oluyordu. Nitekim Sisam Adası içinde uluslararası politikalara dahil olarak muhtariyete giden sürecin başlaması, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile ilgilidir.

İngiltere, Fransa ve Rusya Elçileri,⁴⁰ 1829 yılında yapılan Edirne Antlaşmasıyla Yunan sınırları dışında bırakılan⁴¹ Sisam ve diğer adalarda ıslahat yapılması hakkında ortak karar alarak Osmanlı Devletine bildirdiler [B.O.A., HH: 39262, 40144, 40463, 38053, 40340-A, B]. Düvel-i Selâse'nin Sisam hakkında ki ıslahat isteklerine karşı Babıali, zaman kaybetmeden harekete geçti. Bu amaçla Sisam için yapılacak ıslahatları görüşmek üzere hemen bir meclis toplandı. Meclis, adaya bazı imtiyazlar verildiğini ihtiva eden bir fermanın hazırlanması kararına vardı [B.O.A., HH: 40463]. Sisam'a yönelik imtiyazlar taşıyan fermanın hazırlanmasından sonra fermanı tebliğ etmek üzere Mustafa Ağa görevlendirildi. Fakat Mustafa Ağa, Sisam'da beklenmediği bir tepki ile karşılaştı, Sisamlılar fermanında belirtilen imtiyazları⁴² yeterli bulmayarak reddettiler [B.O.A., HH: 39262].

Bu durum Osmanlı Devletini çeşitli tedbirler almaya zorladı. Nitekim Sultan II. Mahmud'un bu konu hakkındaki hatt-ı hümayûnunda⁴³ izlenmesi gereken yol şöyle

³⁹ "Eyalât-i Mümtaze: "İdare şekilleri muahede ve imtiyazlarla muayyen ve dahili idareleri hususi kanunlara tabi olan yerler hakkında kullanılır bir tabirdir. Bunlar hakkında 'Eyalet-i Mümtaze ve Muhtare' tabiride kullanıldığı gibi 'Vilayat-ı Mümtaze ve Muhtare'de denilirdi. ... Mısır Hidivliği, Sisam beyliği, Kıbrıs adası ..." [Pakalın, 1993, C I: 577].

⁴⁰ Çalışmanın bu kısmından itibaren Osmanlı diplomasisinde bu dönemde İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri hakkında kullanılmış olan Düvel-i Selâse (üç devlet) tabiri kullanılacaktır.

⁴¹ Girit, Rodos ve Diğer bazı adalarda Yunan sınırları dışında bırakılmıştır [B.O.A., HH: 39262, 40144, 40463, 38053].

⁴² Fermanında verilen imtiyazlar için bkz [B.O.A., HH: 40086-B]. Sisam Adası hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Öreñç, Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923) , İstanbul, 1995. basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁴³ Hatt-ı Hümayun: " Padişahlar tarafından bir maslahat zımında ısdar olunan yazılı emirler hakkında kullanılır bir tabirdir" [Pakalın, 1993, C I: 767].

belirtilmekteydi: “... Sisam gavurlarına gereği gibi i’timad gelmedikçe tiz berü yoluna yatmazlar, bir de Mora gavurları bunları bir taraftan tahrik ve ifsâddan hâli olmazlar elhasıl Düvel-i Selâse Elçilerinin tensibleri üzere Devlet-i Aliyyemiz tarafından ferman ile me’mur gönderilmiş ve re’ayâyı mersume dahi adem-i muvafakat etmişler ... ba’de icabına göre üçüne dahi söylenilür ve elçi-i mersumun bu bâbda kullanacağı lisan anlaşılıb taraf-ı hümayunuma arz ve istizan olunarak sonra ona göre icâb ve iktizasına ...” [B.O.A., HH: 39262].

Belgeden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, Sisam meselesinin “icâb ve iktizasına” bakmak için Düvel-i Selâse Elçilerinin ada hakkında ki görüş ve düşüncelerini almayı gerekli görmekteydi. Bu yüzden elçilere resmi yazı yazılarak düşüncelerini bildirmeleri istendi [B.O.A., HH: 38053, 40556, 48162-Z].

Düvel-i Selâse Elçileri ile Osmanlı Devlet Adamları arasında yapılan yazışmalar ve görüşmeler neticesinde, daha önceden verilen imtiyazlar genişletildi, Sisam’a “Muhtariyet” statüsü verildiğini ihtiva eden bir imtiyaz fermanı kaleme alındı [B.O.A., HH: 39989-A, 48162, 40144]. Fakat bu yeni ferman, “adanın kim tarafından yönetileceği” hakkında ortaya çıkan anlaşmazlıktan dolayı uygulanamadı. Çünkü Osmanlı Devleti, kendisinin atayacağı bir “Bey” tarafından adanın yönetilmesinde ısrar ederken, Düvel-i Selâse Elçileri bilhassa İngiliz Elçisi Stratford Canning, adada bulunanlar arasından yönetici seçilmesini istemekteydi [B.O.A., HH: 48162-Z]. Bu talebi menfaatlerine aykırı bulan Osmanlı Devleti, 10 Aralık 1832 [17 Recep 1248] tarihinde ikinci bir imtiyaz fermanı hazırlayarak adaya verilen imtiyazlar ve adanın yönetimi hakkında ki kesin tavrını ortaya koydu.

Düvel-i Selâse Elçileri tarafından da kabul gören fermanda genel olarak şu hususlar belirtilmişti:

1. Sisam Ahalisi hakkında genel bir af ilan edilerek hiç kimse işlediği eski suçlarından dolayı yargılanmayacak, herkesin can ve mal güvenliği sağlanacaktır.
2. Sisam'ın iç idaresi seçimle oluşan bir Meclis-i Şurâ'ya ait olacak, bu meclis idari teşkilatı kuracak, ibadet, ticaret ve kiliselerin tamiri konusunda hür olacaktır.
3. Meclis başkanlığı, Babiâli tarafından Ortodoks-Rum mezhebinden olmak şartı ile Prince de Samos (Sisam Beyi) unvanıyla atanan reise ait olacaktır. Sisam Bey'i olarak atanan kişi yerine aynı mezhepten olmak şartı ile vekil tayin edebilecektir.
4. Sisamlılara ait gemi ve kayıkların seyirlerine ait izinler 'Bey' tarafından verilebilecek, ayrıca adada yabancıların ikamet edip etmemelerinde yine tek yetkili 'Bey' olacaktır. Adada Osmanlı Devletinin diğer devletlerle yaptığı antlaşmalar geçerli olacaktır. Ada meclisinin dış ilişkilere dair bütün görüşmelerinde Bey'in muhalefet hakkı saklı tutulacaktır.
5. Ada'da asker bulundurulmayacak, ada halkı senelik 400.000 kuruş vergi verecektir.
6. Ada temsilcileri ada halkının itaatlerini arz amacıyla İstanbul'a geleceklerdir.
7. İmtiyazlar halka ilan edilecektir.
8. Sisam Metropolitini yine İstanbul Rum Patriği tarafından seçilip atanacaktır [Danişmend, 1972: C. IV, s.117; B.O.A., HR.SYS: 1508/1; A.DVN.MHM: 1/10; B.E.O., GGD: 1004-64/1, s.3-4].

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, Sisam üzerinde ki haklarına büyük önem vermiş, adayı yönetecek kişinin kendisi tarafından seçilmesi gerektiğini özellikle kabul ettirmiştir. Çünkü Sisam'da, Yunanistan'a meyilli olan birinin yönetimi alması, çok daha büyük sorunların çıkabilmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca metropolitin de yine Osmanlı kontrolünde ki İstanbul Rum Patriği tarafından atanması, adada Yunanistan'ın dini propagandalarından kaynaklanan ayaklanmalara engel olmak amacını taşıyordu. Fermanın 4. maddesi gereğince Osmanlı Devleti'nin yapacağı antlaşmaların Sisam'da da geçerli olması ve 'Bey'in Sisam Meclisinin dış ilişkilere dair aldığı kararlarda

muhalefet hakkının saklı tutulması, Babıali'nin egemenlik haklarını devam ettirmek isteğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.3.2.2. Muhtariyet Fermanına Sisamlıların Tepkileri

Hazırlanan ferman hakkında Düvel-i Selâse'nin olumlu tepkilerini alan Osmanlı Devleti, [B.O.A., HH: 39989-B] fermanı, adanın ilk Bey'i olan İstefanaki Vogorides vasıtasıyla 1833 yılında adaya gönderdi [B.O.A., HH: 40340-B]. Fakat Sisamlılar, ya 'Yunanistan'a katılmak' ya da 'bağımsızlık' olarak isteklerini belirterek fermanla verilmiş imtiyazları yine kabul etmediler [B.O.A., HH: 40340, A, B ; Sİ, 30].

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, Düvel-i Selâse Elçilerine durumu bildirerek elinden geldiğini yaptığını, bundan sonrası için gerekirse farklı yollara başvuracağını bildirdi. Elçiler, Osmanlı'nın bu tavrı üzerine kendi aralarında meseleyi görüşmeye başladılar, hatta İstefanaki Vogorides'i de görüşmelere davet ettiler. Yaptıkları görüşmeler neticesinde elçiler, adaya, devletleri adına Sisamlıları itaate davet edecek bir heyet göndereceklerini bildirdiler. Osmanlı Devleti'nden de fermanın nüshalarını çoğaltmasını, İstefanaki Vogorides'in 'Bey' olarak atandığını belirten beratın⁴⁴ Rumca'ya tercüme edilerek bir süretinin fermana ilave olunmasını talep ettiler [B.O.A., HH: 40340-A]. Ayrıca Sisamlılara, bunun kendilerine son ihtar olduğu, fermana uymaları gerektiği, bir ay zarfında itaat etmelerini aksi durumda mesuliyet kabul etmeyeceklerini ihtiva eden bir İhbarnâme de⁴⁵ heyete verilerek gönderildi [B.O.A., HH: 40340-B].

Düvel-i Selâse Elçilerinin memurlarıyla Kostaki Musurus'un da İstefanaki Vogorides'in vekili olarak katıldığı heyet, tebliğ için Sisam'a gitti. Fakat Sisamlılar, heyetin

⁴⁴ Berat: "Osmanlı Devleti teşkilatında bazı vazife, hizmet ve memuriyetlere, tayin edilenlere vazifelerini icra salahiyetini tevdi etmek üzere, padişahın tuğrası ile verilen mezuniyet veya tayin emirleri hakkında kullanılan bir ıstılahtı" [Pakalın, 1993, C I: 295].

⁴⁵ İhbârname: "Bir kasd veya vuku'anâ dair ma'lumatı havi olarak merci'ine verilen varaka" [Şemseddin Sami, 1996: 79]. Ayrıca " Haber verme kağıdı, yazı ile haber verme, bildirme" [Devellioğlu, 1997: 415].

uyarılarını ve ihbarnameyi dikkate almayarak itaatsiz davranışlarına devam ettiler. Bu gelişme üzerine Düvel-i Selâse Elçileri, Osmanlı'ya verdikleri bir notayla her türlü gayretlerine rağmen Sisamlıların itaat etmediklerini artık bu meselede Osmanlı Devleti'nin 'şiddete başvurmadan' abluka usulünde serbest olduğunu bildirdiler [B.O.A., HH: 47762-D; Kunalp, 1970: 427].

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere Düvel-i Selâse de artık Sisam Meselesi'nin bitmesi taraftarıydı. Çünkü 19. yy'ın Avrupa Devletleri, geniş bir coğrafyaya hakim ve hızla zayıflayan Osmanlı Devleti üzerinde siyasi, ekonomik ve askeri çıkarları nedeniyle Osmanlı'yı karşılarına almak da istemiyorlardı. Örneğin Rusya o sıralarda, Osmanlı ile Hünkar İskelesi Antlaşmasını yapmış ve bir şekilde bunu devam ettirmek için barış yanlısı bir politika izlemekteydi. İngiltere ise Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne bu şekilde yaklaşmış olmasının -dolayısıyla Rusya'nın güneye inme ihtimali- endişesiyle Babıali'yi tekrar kendi yanına çekmek taraftarıydı. Bu yüzden meselenin sona ermesini istiyordu.

2.3.2.3. Sisam'ın Ablukaya Alınması ve Kostaki Musurus

Osmanlı Devleti, Düvel-i Selâse'nin tensibini almış olmanın rahatlığı içinde adanın ablukasına karar verdi. Bu amaçla hemen hazırlıklara girilerek 1834 yılının mart (Evâhir-i Zilka'ade 1249) ayında ablukaya Kapudân-ı Hümayun Kapudânu Hasan Bey tayin edildi. Siyasi Murahhas (Bey Vekili) olarak da Kostaki Musurus atandı [B.O.A., BEO, GGD: 1004-64/1 s.13-14; Sİ: 30; Kunalp, 1970: 427].

Adanın ablukaya alınmasından hemen sonra isyanın elebaşları olan Loğofet Likargo, Kaptan İstimadiyadi, Metropolit ve Sisamlıların bir kısmı Yunan gemileriyle Yunanistan'a firar etti. Osmanlı Devleti de zaten ekonomik nedenlerle ablukayı uzatmak istemediğinden asilerin firar etmelerini yeterli görerek ablukayı kaldırdı. [B.O.A., HH: 47746; Sİ: 30].

Görüldüğü gibi yanibaşındaki Sisam da dahi padişah, ‘fermanını uygulatamamak’ gibi ciddi bir problemle karşılaşmıştı. Bunda sadece adanın kendi dinamiği değil etnik ve dini bağları olan devlet ya da devletlerin hem resmi hem de sivil kanatlarının ada üzerinde yapmış oldukları propagandalarda etkiliydi. Bu devletlerin başında ise Yunanistan gelmekteydi. Firarilerin Yunanistan’a sığınmaları can korkusuyla yapılmış tesadüfî bir hareket değildi. Yunanistan, ada üzerinde hak iddia ettiğinden asileri bizzat teşvik etmekteydi. Sorun çıktığı anda ise kapılarını açmaktaydı. Yukarıda referansı verilen arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Sisam’da devam eden itaatsizlikte Yunanistan’ın rol aldığı Osmanlı tarafından bilinmekteydi.

2.3.2. Kostaki Musurus’un Bey Vekilliği Döneminde Sisam

Osmanlı Devleti, Sisam halkının adanın ‘Bey’i olarak gönderilen İstefanaki Vogorides’i ve ardından bey vekili olarak gönderilen Gabriel Kristeviç’i⁴⁶ [Mordtmann, 1955: 713] kabul etmemesi üzerine, 1832 tarihli fermanının kendisine tanıdığı yetkiye uygun olarak İstefanaki Vogorides’ten yerine vekil olarak başka birini atamasını istedi. İstefanaki Vogorides, fermanın “yönetici olacak kişi Ortodoks-Rum olmalı” maddesi gereğince tercihini Ortodoks-Rum Kostaki Musurus’tan yana kullandı.

Yukarıda belirtilen ablukayla görevli donanmada ‘siyasi murahhas’ olarak bulunan Kostaki Musurus, abluhanın kısa sürede bitmesi ile Sisam’a “Komiser” olarak rahat bir ortamda görevine başladı. Kostaki Musurus’un Sisam’da göreve başlamasıyla ilgili mevcut kaynaklarda ve dönemin arşiv vesikalarında kesin bir gün zikredilmemekle beraber bunun 1834 yılının Mart ayı sonlarında (Evâhir-i Zilka’ade 1249) olduğu anlaşılmaktadır [Galitekin, 2003, C I: 257; B.O.A., HH: 48068; BEO, GGD: 1004-64/1: 13-14].

Kostaki Musurus, adada abluka üzerine asilerin Yunanistan’a firar etmelerini fırsat bilerek 1832 fermanını uygulamaya çalıştı. Hemen Sisam Genel Meclisini toplayarak halkın yönetime katılmasını sağlamak istedi [B.O.A., A. DVN. MHM: 1/10; Sİ: Nr. 30].

⁴⁶Gabriel Kristeviç, İstefanaki Vogorides’in evlatlık oğludur [Örenç, 1995: 89].

Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Sisam'a verdiği ticari imtiyazların kullanılması için girişimlerde bulundu. Daha ilk başlarda yaptığı bu faaliyetlerle ada halkının sevgisini ve güvenini kazandı [B.O.A., A.DVN.MHM: 1/10; B.E.O, GGD: 1004-64/1 :4-5].

2.3.3. İsyancı Kaptan İstimadiyadi'nin Faaliyetleri ve Kostaki Musurus

Kostaki Musurus'un çalışmaları sonucu asiler hakkında "... Sisam'ın herbir nahiye ve karyesinden intihab olunan mebuslardan mürekkeb olarak akd olunan meclis-i umumi'de ... na makbule afv ... ittifak-ı arâ ile hükm olunub ..." diye karar alındı. Yani asilerin affedilmemesi hakkında görüş birliği sağlandı. Fakat çok geçmeden Ada İdare Meclisi tarafından bu karar ilga edilerek asilerin af olunduklarına dair yeni bir karar çıkartıldı.

Bu af kararı üzerine adaya tekrar dönen Kaptan İstimadiyadi ve arkadaşları, Yunanistan'ın ve diğer devletlerin kendilerine destek vermelerinin cesaretiyle çok geçmeden yine ada halkını isyana teşvik edici propagandalarda bulunmaya başladılar [B.O.A., HH: 47980-Ç, Sİ: 30]. Kaptan İstimadiyadi, propagandalarında 1834 vergisinin af olduğunu, Bey Vekili Kostaki'nin ve Kocabaşlarının vergiyi kendileri için topladığını ileri sürerek halkı ayaklandırmaya çalıştı.⁴⁷

Kaptan İstimadiyadi'nin propagandaları özellikle başından beri isyana meyilli olanların yoğun bulunduğu Midilnoz ve Vati köylerinde etkili oldu. Bu iki köyden toplanan

⁴⁷ Kaptan İstimadiyadi'nin Avrupa'dan aldığı desteğe örnek olarak, Kostaki Musurus'un 28 Eylül 1835 (5 Cemaziyelahir 1251) tarihinde Babıâli'ye yazmış olduğu ve Fransa Elçisiyle olan bir konuşmasını anlattığı mektup önemli bir delil sayılabilir. Bu mektupta bahsi geçen konuşmada Fransa Elçisinin kendisine, Kaptan İstimadiyadi'nin kendisinin dostu olduğuna dair ifadede bulunduğunu, bu ifade üzerine kendisinin derhal mukabele ederek Kaptan İstimadiyadi'nin 'halkı iki defa isyana teşvik ettirmiş, Sisam halkının isteğiyle sürgün edilmiş, hırsızlık ve katliamda bulunmuş biri olduğunu Fransa elçisine ifade ettiğini belirtir. Fransa elçisinin Koltı ile olan ittifaktan faydalanarak bu durumu "politikasına alet-i ittihaz etmek" düşüncesinde olduğunu belirten mektubunda Musurus, Fransa elçisinin Kaptan İstimadiyadi ile olan dostluğuna çok şaşırıldığını ve hayret ettiğini de belirtmiştir [B.O.A., HR. SYS: 1508/1].

yaklaşık yüz elli kişilik silahlı bir grup, Kostaki Musurus'un vergi toplamakla uğraştığı bir sırada gelip zorla geri aldı [B.O.A., HH: 35795].

Bu durum üzerine Osmanlı Devleti, Kaptan İstimadiyadi'nin iddialarına karşılık olarak 20-30 Temmuz 1835 (Evâsıt-ı Rebiyülevvel 1251) tarihinde 'müsa'adat-ı seniyye'yi de içeren bir Emr-i Âlî'yi⁴⁸ bölgenin Bey'i olan İstefanaki Vogorides'e gönderdi. Emr-i Âlî de Sisam'a verilen imtiyazlar yineleniyor ve Bey Vekili Kostaki'nin vergi toplamada usulsüzlük yapmadığı, verginin 1834 Mart ayından itibaren geçerli olarak dört yüz bin kuruş olduğu belirtiliyordu [B.O.A., B.E.O, GGD: 1004-64/1: 5]. Vogorides kendisine verilen bu Emr-i Âlî'yi adada yerine vekaleten bakan Kostaki Musurus'a gönderdi. O da adada bulunan bütün köylere bunu ilan etti. Ada halkı, Osmanlı Devleti'nin bu kati tavrı üzerine fesadın kendilerinden değil Vati ve Midilnoz'dan kaynaklandığını ve "vergi-yi mezkûru kâmilten tediyesine dikkat edeceklerini" belirterek vergilerini getirip teslim etti [B.O.A., HH: 35795]. Daha sonra bu iki köy de aldıkları vergiyi geri getirdi. Böylece bu mesele o an için sona erdi.

Kaptan İstimadiyadi, Sisam da ki propagandalarından istediği neticeyi alamayınca beraberinde Padendo Çörçadi adında bir adamıyla Kostaki Musurus'un faaliyetlerinden şikayetçi olmak için İstanbul'a gitti [Örenç., 1995: 79]. İstimadiyadi, İstanbul'da iken adaya gönderdiği mektuplarında "Bey'lerin ve Vekillerinin' Sisam'ın iç işlerine karışmaya hakkı olmadığını", 1834 vergisinin af olduğunu söylüyordu. İnandırıcılığını arttırmak içinse "Ben maslahatın içindeyim iyisini bilirüm..." diyordu [B.O.A., HH: 47980-A; Sİ: 30].

İstimadiyadi'nin Sisam'a gönderdiği ve Kostaki Musurus tarafından ele geçirilip sadarete gönderilen böyle bir mektup, İstimadiyadi'nin nasıl bir siyaset izleyerek halkı ayaklandırmaya ve büyük devletlerin desteğini kazanmaya çalıştığını açıkça göstermektedir. Mektupta ..."Karındaşlarım ma'lumunuz olsun ki Sisam'ın şimdiki kıl û kâli begi bihuzur eyler zira her ne ki vaki olursa mes'ulin ona ra'cidir iyice mülahaza ediniz kusur etmeyiniz küçük ve büyük harekete gelüp gerek Beg Vekilini ve gerek Parmaksız oğluyu ve gerek sairleri katl ve i'dam ediniz zira bunların katli bizim

⁴⁸ Emr-i Âlî: "Padişah tarafından verilen emir yerinde kullanılır bir tabirdir" [Pakalın, 1993, C I: 528].

selahiyetimizdir hulk u zulümlerini adem-i tahammülden naşı bunları katleylediği yollu bu tarafta mesmu'u olur ise cümle bizi medh edeceklerdir bu tarafta üç devletin sefaret kançılıyaları bunların katli haberinden muntazırdırlar ki imtiyazatımızı ziyade kuvvet ile istihkâm vermeğe fırsat ve esas bulsunlar mümkün olduğu kadar bir saat evvel bu süretin icrasına cehd ediniz zira bu süret vukubulmadığı halde tertib olunan diğer tasavvurat dahi muattal olur bu tarafta olan İstimadiyad sizlere selam eder..." [B.O.A., HH: 38713].

Mektuptan anlaşılacağı üzere Kaptan İstimadiyadi, devletlerin desteğini sağlamak için Sisam'da ayaklanma çıkmasını istemekte çünkü bu şekilde bir ayaklanma ile büyük devletlerin işe karışacağını böylece kendilerine daha fazla imtiyaz verilmesine yol açılacağını düşünmekteydi. Ayrıca propagandalarına en büyük engel olan, halkın güvenini ve sempatisini kazanmış Bey Vekili Kostaki'nin katledilmesini [B.O.A., HH: 35817] bu olmasa bile adada ayaklandırma çıkarılarak onun başarısız gösterilmesini istemekteydi. Böylece Musurus'un görevden azledilmesini sağlayarak halkı kendi tarafına çekebilecekti.

2.3.3.1. Hüseyin Bey'in Sisam'a Gidişi

Bütün bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, Sisam'da gerçekten neler olup bittiğini anlamak için, 13-22 Ekim 1835 (Evâhir-i Cemâziyelâhir 1251) tarihinde Hacegân-ı Divan-ı Hümayundan Hüseyin Bey'i Sisam'a gönderdi. [B.O.A., B.E.O., GGD: 1004-64/1: 13-14; Örenç, 1995: 80]. Hüseyin Bey, hava şartlarından dolayı Vati Köyü Limanına dokuz gün sonra vardı, ada halkı tarafından sevinçle karşılandı. Buradaki hoşamediden sonra Musurus'un konağına vardı "... Hem'an bir kahve içmeğe meydan vermeyerek ..." Sisam halkı ile gizli ve açık görüşmelerde bulunmaya başladı. Kaptan İstimadiyadi'nin İstanbul'da anlattığı gibi suçlunun Bey Vekili mi veyahut bunların iftira mı olduğunu araştırmaya koyuldu [B.O.A., HH: 47980-A].

Hüseyin Bey, görüşmeleri neticesinde Babıali'ye çeşitli raporlar gönderdi. Raporlarında, İstanbul'da anlatıldığı gibi huzursuzlukların adanın bütün köylerinde olmadığını belirtti. Köy vekillerini konağa çağırdığını fakat Vati ve Midilnoz

vekillerinin gelmediğini, bunların özürlerinin kabahatlerinden büyük olduğunu, kendisine verilen emr-i alî'yi ada halkına ilan ettiğini bildirdi. Hüseyin Bey yine raporunda, köy vekillerinin ve halkın şikayetlerini dinlediğini, bunların Bey Vekilinden hoşnut olduklarını, Bey Vekilinin kendilerine herhangi bir haksızlık yaptığına dair bir iddialarının olmadığını söyledi. Ayrıca İstimadiyade'nin anlattıklarının aksine Sisamlıların, '1834'den beri vergilerini verdiklerini ve vereceklerini ' ifade ettiklerini de belirtti.

Yukarıda da anlatıldığı gibi Vati ve Midilnoz Vekilleri Hüseyin Bey ile görüşmeye gelmemişlerdi. Bunun üzerine Hüseyin Bey, bu iki köyün vekillerini tekrar görüşmeye çağırdı. Raporda anlatıldığı üzere bunlar beraberlerinde bir grup halkla görüşmeye gelmişler ve "Emr-i Âlî'yi bize kilisede okuyun" diyerek 'bi edîbâne' davranmışlardı. Bunun üzerine Hüseyin Bey kendilerine verdiği cevapta, böyle bir şeyin bugüne kadar hiç gerçekleşmediğini söylemiş ve isteklerini reddetmişti. Hüseyin Bey raporunda, bunlarında şikayetlerini dinlediğini fakat itaatsiz davranmalarına yol açacak gerçek bir nedenlerinin olmadığını, problemlerin kaynağının İstimadiyade ve yandaşları olduğunu söylemiştir [B.O.A., HH: 47980-A].

Hüseyin Bey, ada hakkında ki raporlarını yazdığı sıralarda takriben 8 Kasım 1835 (17 Recep 1251) tarihinde Mituni(!) Köyünde Bey Vekilinden hoşnut olanlar ile muhalifleri arasında çıkan çatışmalarda yaralananlar ve ölenler oldu. Hatta asiler, Bey Vekili taraftarı 'Parmaksız' adlı Kocabaşı'yı almak için konağa saldırdı. Fakat Hüseyin Bey bunlara 'tevazükârane' içinde engel oldu [B.O.A., HH: 47980-A].

Bu durum geçici bir sükunet sağladı. Çatışmalar daha sonra tekrar başladı. 10 Kasım 1835 (19 Recep 1251) tarihinde Bey Vekili taraftarları Hüseyin Bey'den, asilerin adadan gönderilmesini istediler. Fakat bunu yapmaya kendisinin yetkili olmadığını belirten Hüseyin Bey, Babıali'ye haber göndererek iç karışıklığın hemen bitirilmesi için adaya donanmanın gelmesi gerektiğini bildirdi [B.O.A., HH: 47980-B, C, Ç]. Hüseyin Bey'in raporundan da anlaşıldığı gibi Sisam'da iç karışıklıkların nedeni Bey Vekili değil, Kaptan İstimadiyade ve taraftarlarıydı. Ada halkı da asilerden rahatsız olmuş ve Hüseyin Bey'den bunları adadan def edilmesini istemişlerdi. Fakat bu istekleri, yetkisi

dahilinde olmadığından geri çevrilmişti. Burada dikkati çeken nokta asilerin tutumlarıdır. Asiler kendilerini o kadar çok güçlü görüyorlardı ki Babıali'nin teftiş amacı ile bulunan memurunun konağını bile basmaya cüret edebilmişlerdi. Böyle davranmalarında hem Yunanistan'a güvenmeleri hem de ada da asker olmayışı rol oynamaktaydı.

2.3.3.2. Hafız Ağa'nın Sisam'a Gönderilmesi

Hüseyin Bey'in isteği üzerine donanma hazırlıklarına girişilmiş fakat çok geçmeden bundan vazgeçilmişti. Bunun nedeni Hüseyin Bey'in yerine yine aynı vazife ile Sisam'a gönderilen Hafız Ağa'nın raporunda verdiği bilgilerdi [B.O.A., HH: 35735]. Hafız Ağa, raporunda, Sisam'da ortaya çıkan olayları Hüseyin Bey'in de daha önce bildirdiği gibi anlattıktan sonra bizzat halkla görüştüğünü ve halkın kendisine Bey Vekilinden (Kostaki Musurus) hoşnut ve ona "... riâyet-i kâmile izhar etmekte ..." olduklarını yazmıştır [B.O.A., HH: 35795].

Hafız Ağa'nın bahsi geçen raporuna nazaran donanmanın hareketi tehir edilmişti. Fakat çok geçmeden Sisam'da geçici bir sükundan sonra iç karışıklıklar tekrar çıkmaya başladı. Bu gelişmelerle beraber Hüseyin Bey'inde donanmanın hareketinde ısrarlı davranması sonucu hazırlıklara girişildi. Fakat donanma hazırlıkları yapılırken bir taraftan da ileriki zamanlarda uluslararası alanda haksız duruma düşmemek için İstanbul'da bulunan büyük devlet elçiliklerine haber verildi. Daha sonra donanma Kaptan-ı Derya Tahir Paşa kaptanlığında Sisam'a hareket etti [Örenç., 1995: 81].

Tahir Paşa yanına aldığı büyük bir kuvvetle karışıklıkları bastırdı, huzursuzluğun İstemidiyadi ve arkadaşlarından kaynaklandığını tespit ettikten sonra İstimadiyadi'yi beraberinde 21 kişi ile birlikte "Pire" isminde Anadolu sahilinde bir bölgeye sürgün etti [Örenç., 1995: 81].

Paşa, iç karışıklıkların bu şekilde bastırılmasından sonra 6 Aralık 1835 (15 Şa'ban 1251) tarihinde bir buyrultu ilan etti. Bu buyrultusunda her köyden altı gün içerisinde,

birisi 1834 yılı vergisini vermiş diğeri vermemiş olan ikişer kişinin Vati Limanına gelmesini istedi. Şayet bu emrine uymayan köy olur ise kendilerine “su-i muamele”de bulunacağını duyurdu [B.O.A., HH: 47982-A]. Bu sert ve tehditvari buyrultu karşısında bütün köylerden temsilciler kararlaştırılan yere geldi. Köy temsilcileri 6 Aralık 1835 (15 Şa’ban 1251) tarihinde Tahir Paşa’ya sundukları ‘teşekkürname-yi umumiyelerinde’, asilerin Vati ve Midilnoz köylerinde olduğunu, kendilerinin padişaha bağlı olduklarını, Bey Vekili Kostaki Musurus’tan⁴⁹ hoşnut olduklarını hatta kendilerine böyle sevilen bir vekil atadığı için İstefanaki Vogorides’e teşekkür ettiklerini belirtmişlerdir [B.O.A., HH: 38213].

Tahir Paşa bu görüşmeler neticesinde adada asayişinde sağlanmasının rahatlığıyla Bey Vekilinin yetkilerini arttırıcı yönde çeşitli kararlar aldı. Bunlar, Sisam halkının Bey Vekili, memur ve meclis üyelerini dinlemeleri gerektiği, Bey Vekilinin görüşü alınmadan meclisin toplanamayacağı, güvenlik ile ilgili bir endişeden dolayı Vekilin tedbir alabileceği, onun izni olmadan hiçbir geminin limandan çıkamayacağı kararlarıydı [B.O.A., HH: 38213,-B; 47982-B].

Sisam’da ki iç karışıklıkların çıkmasıyla ilgili vesikaların hemen hepsinde varolan ortak nokta asilerin çok az olmalarıyla beraber, silah ve şiddet yoluyla halka zorla Bey Vekili Kostaki’den memnun olmadıklarına dair kağıtlar imzalattıklarıdır [B.O.A., Sİ: 30]. Halbuki teftiş memurları adaya vardığında bu tablonun tam aksine halk Kostaki Musurus’tan memnun olduğunu söylüyordu. Esasında asilerin baskı ve şiddeti bu kadar çok rahat kullanıp halkı yönlendirmelerinde daha öncede belirtildiği gibi 1832 imtiyaz fermanı gereği adada asker bulundurulamayışı, Yunanistan ve diğer devletlerin propaganda ve destekleri⁵⁰ etkili olmaktaydı.

⁴⁹ “... İkrar ve şehadet ederiz ki karyelerimiz halkı vücutla hoşnuddurlar ve rütbetlü Sisam Begi Vekili olan Kostaki cenabları hakkında hiçbir günâ şikayetimiz yoktur ...” [B.O.A., HH: Nr. 47982-B].

⁵⁰ Yunanistan asilerle sürekli irtibat halinde olmuş bu amaçla iki tane gemisini sürekli Sisam limanlarına çok yakın yerlerde beklettirmiş [B.O.A., HH: 47982-A, 47746, 35817] hatta kendilerine yönelik bir Osmanlı saldırısında olabilecek bütün zararlarını karşılayacağını temin etmiştir [B.O.A., HH: 47746].

2.3.4. Kostaki Musurus'un Sisam'dan Ayrılışı

Kostaki Musurus'un Bey Vekilliği görevinden alınmasına dair Osmanlı arşivinde herhangi bir vesikaya tesadüf edilmemekle beraber bunun 1835 yılının sonları veya 1836 yılının ilk ayları olduğu düşünülmektedir. Çünkü Kostaki Musurus'a Nişân-ı Âli verildiğine dair 1837 tarihli vesikada Musurus'tan 'sâbık'⁵¹ olarak bahsedilmektedir [B.O.A., HH: 23415-A, 23415]. Kostaki Musurus'un Osmanlı Devleti hizmetindeki bu ilk görevini başarıyla sürdürdüğü, ada halkının çeşitli zamanlarda yapmış oldukları beyanlarından ve [B.O.A., HH: 47982-B; 38213; 35795] teftiş için gönderilen Osmanlı Devlet Adamlarının referansı yukarıda verilen raporlarından anlaşılabilir

Kostaki Musurus'un ada idaresindeki bu başarılarına rağmen Sisam'da asayişin sağlandığı bir zamanda görevden alınması dikkat çekicidir. Böyle bir davranışın nedeni olarak, Vogorides'in Sisam'da kendisine karşı koyabilecek asilerin bertaraf edilmesiyle rahatlaması ve kendi oğlu Gabriel Kristeviç'i göreve atama endişesi olduğu düşünülmektedir.

Kostaki Musurus, Sisam'da yapmış olduğu faaliyetlerinden dolayı Padişah Sultan II. Mahmud tarafından nişanla⁵² taltif edildi. Bununla ilgili olarak sâdir olan hatt-ı hümayunda şöyle denilmiştir: "... Sisam Begi İstefanaki Beg kullarının Sisam Ceziresinde olan sâbık vekili Kostaki kullarına bir kıt'a nişân-ı âlî i'tâ ve ihsân buyurulmasını mir mumaileyh Babıaliye bir kıt'a tezkire takdimiyle niyaz ve istidâ eylemiş vak'â mersum Kostaki erbâb-ı sıdk ve istikametten olarak cezire-i mezkûrede voyvoda vekili iken harekât-ı akilanesi mesmu' olduğundan başka mir mumaileyhe dahi damad olacağı cihetle ..." [B.O.A., HH: 23415].

⁵¹ Sâbık: "Geçmiş, şimdikinden bir evvel memuriyette bulunmuş olan" [Devellioğlu, 1993: 904].

⁵² Osmanlı Devleti'nde nişan ve madalyalarla ilgili bkz. Metin Erüreten, Osmanlı Madalyaları ve Nişanları, İstanbul, 2001. Sermet Muhtar Alus, "Eski Rütbeler, Elkaplar, Nişan Ve Madalyalar", Resimli Tarih Mecmuası, C III, Sa. 33, İstanbul, Eylül 1952, s. 1736-1738; T. Nejat Eralp, Osmanlılarda "Nişan Ve Madalya" Türkler, C XIII, Ankara, 2002, s. 683-686. İlhan Akbulut, "Osmanlı Nişan Ve Madalyaları" Askeri Tarih Bülteni, Genelkur. Ask. Tar. ve Str. Etd. Bşk. Yay, Sa, 52, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2002, s. 179-187.

Vesikadan da anlaşıldığı gibi Kostaki Musurus'a nişan verilmesinde hem kendisinin başarıları hem de dönemin ileri geleni ve müstakbel kayınpederi İstefanaki Vogorides'in etkisi vardı.

3. KOSTAKİ MUSURUS'UN ATİNA ELÇİLİĞİ

3.1. Kostaki Musurus'a Maslahatgüzar⁵³ Rütbesinin Verilmesi ve Atina Elçiliğine Tayini

Osmanlı Devleti, 1829 yılında yapmış olduğu Edirne antlaşması ile ilk defa kendi egemenliği altındaki bir tebaası, Yunanların, istemeyerek de olsa bağımsızlığını kabul etti. Bağımsızlığını kazanan Yunanistan, Osmanlı Devleti himayesinde olan diğer Rumlar arasında da ayrılıkçı düşünceler yaymaya başladı. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, komşu Yunanistan'ın neler düşünmekte-yapmakta olduğunu bilmekte “fevâid-i adîde” görerek bu devlet nezdinde bir elçinin bulundurulması gerektiğine karar verdi. Böylece hem kendi vatandaşları olan Rumlar arasında ‘fesâd’ın yayılması önlenecek hem de Müslümanların Yunanistan’da kalan “emlak ve akarları meselesi” bir an önce çözülecekti [B.O.A., İ.Y: 6].

Kostaki Musurus'un yukarıda belirtilen nedenlerle Yunanistan'a Maslahatgüzar olarak atandığına dair 15 Mart 1840 (10 Muharrem 1256) tarihinde sadır olan İrade⁵⁴ de şu hususlar belirtilmişti: “... Mukaddemce Sisam Adası ... ve ihtilalinin indifâ'ı esnasında ol tarafta bulunub muahheren dahi birkaç sene cezire-i mezkûrenin idaresinde ibraz-ı hidmet ve sadâkat etmiş olan İstefanaki Beg bendelerinin Damadı Kostaki kulları Rum ve Fransızca lisânlarına aşına ve sıdk û gayreti rûnümâ olduğundan Maslahatgüzarlığı-ı mezkûre bunun me'muriyeti münâsib görünmüş ve kendisi Rum milletinden bulunmuş olmasıyla Yunan milleti beyninde millet-i mersumeden bulunanlar haklarında güya Saltanat-ı Seniyye himâye-i 'aliyyesini deri' buyurmak i'tikadı olduğundan mümaileyh bendelerinin hemcinsleri olduğu halde tarafı Devleti Aliyyeden böyle me'muriyet-i mu'tebere de istihdamı i'tikâd-ı mezkûrû tekzib etmiş olacağı ve bu cihetle aherinin ta'yin ve i'zâmından politikaca bunun nâsb ve ta'yini mütala'a olunduğuna ve kendüsüne mahâll-ı me'muriyetine vusulü tarihinden i'tibaren on bin gurus mahiye

⁵³ Maslahatgüzar: “Elçi nâmına işleri tâkiple vazifeli kimse” [Devellioğlu, 1997: 583].

⁵⁴ İrade: “Emir, ferman, buyruk” [Devellioğlu, 1997: 444]. Ayrıca “isteme, dileme, hüküm” [Şemseddin Sami, 1996: 86].

tahsis ve otuzbin guruş harcırah i'tası dahi kifayet derecesinde görünmüş...” [B.O.A., İ.Y: 6].

İradeden de anlaşıldığı üzere Kostaki Musurus'un İstefanaki Vogorides'e damat oluşu, Sisam'da bulunduğu esnada gösterdiği “sıdk û gayreti”, Rum ve Fransızca dillerini bilmesi gibi vasıfları maslahatgüzar olarak atanmasına etken olarak gösterilmişti. Fakat bunlardan da öte Kostaki Musurus'un maslahatgüzar olarak gönderildiği yerin Yunanistan oluşu, onun Rum kimliğinin bu atamada biraz daha ön plana çıkmasına yol açmıştı. Çünkü 1839'da yabancı devlet elçilerinin de hazır bulunduğu bir kalabalık önünde ilan edilmiş olan Tanzimat Fermanı'nın “bütün tebaanın eşit olduğuna” dair hükmü, [Shaw, 2000: 91-92] Yunanistan'da ‘Osmanlı'nın Rumları himayeden uzak tuttuğu, tebaasını devlet hizmetlerine almakta taraflı davrandığı’ yönündeki şayialarla sarsılmıştı. Osmanlı Devleti, işte bu şayiaları Avrupa'ya yayılmadan bitirmeyi amaçlamıştı. Çünkü Tanzimat Fermanının ilanı üzerinden çok vakit geçmemişken böyle bir iddianın Avrupa kamuoyunda kabul görmesi umulanın aksine fermanla amaçlananlara büyük darbe vurabilirdi, Avrupa Devletlerinin Osmanlı iç işlerine müdahale istemlerini doğurabilirdi. Böyle bir gelişme ise Osmanlı Devlet Adamlarının 19. yy boyunca hiçbir zaman gerçekleşmesini istemedikleri endişeleri idi. İşte Osmanlı Devleti bu ihtimallere karşı, şayanın çıktığı Yunanistan'a, Rum oluşu özellikle belirtilen Kostaki Musurus'u maslahatgüzar olarak atamak süretiyle karşı koymak istedi. Böylece tebaası arasında ayrımcılık yapmadığını göstermeye çalıştı.

3.1.1. Maslahatgüzarlık Rütbesi Yerine “Residant”⁵⁵ Rütbesi

Kostaki Musurus'a maslahatgüzarlık rütbesinin verilmesinden hemen birkaç gün sonra Kayınpederi İstefanaki Vogorides, Babıali'ye sunduğu bir kıt'a müzekkire'⁵⁶de atama hakkındaki düşüncelerini belirtti. Vogorides verdiği müzekkirede Avrupa'da hariciyeye gönderilen memurlara uygulanan dört dereceli elçilik sisteminden bahsetmiştir. Bu sisteme göre dereceler şunlardı: “... Evvel Büyükelçi Saniyen Ortaelçi ve Salisen

⁵⁵ Résident: “Küçükkelçi”; Resider: “Oturmak, İkamet etmek” [Büyük Sözlük, 1990: 521].

⁵⁶ Müzekkire: “Bir iş için üstün makama yazılan resmi kağıt”[Devellioğlu, 1997: 791].

Maslahatgüzarlık ve Ortaelçilik arasında ma'na-yı lafziyesine göre Mukîm ve ıstılahı i'tibariyesine nazaran Küçükkelçi münasibinde 'Residant' ta'bir ile bir me'mur ... ve Rabian Maslahatgüzardır ..." [B.O.A., İ.Y: 8]. Görüldüğü gibi Vogorides elçilikle ilgili derecelerin Büyükelçi, Ortaelçi, Küçükkelçi ve Maslahatgüzar olarak dörde ayrıldığını belirtmişti.⁵⁷

Vogorides, bu şekilde Avrupa tarzı elçilik sistemi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra Yunanistan'a "Maslahatgüzar" rütbesiyle elçi atanmasının Osmanlı Devleti için olabilecek diplomatik dezavantajlarını da bildirdi. Buna göre Kostaki Musurus, elçilikte en küçük derece sayılan Maslahatgüzarlıkla atandığı takdir de beraberinde götürdüğü "Mekâtib-i Resmiye'sini" ve Name-i Hümayun⁵⁸'u Kral yerine "Umur u Ecnebiye Nazırına" vermek mecburiyetindeydi. En önemlisi ise iki Devlet arası konularda sadece Hariciye Nazırıyla (Dış İşleri Bakanı) görüşebilecekti. Ayrıca Kralın resmi günlerde bütün devletlerin elçileriyle yaptığı görüşmelerde de rütbesi nedeniyle son sırada ve ayakta duracaktı.

Vogorides, maslahatgüzarlık rütbesi ile atama yapmanın mahzurlarını belirttikten sonra ayrıca bunun Avrupa'da yürürlükte olan usule aykırı olacağını da eklemişti. Çünkü Avrupa'da uygulanan usule göre elçilerin gittikleri ülkelerin krallarına namelerini doğrudan verdiklerini ve görüştiklerini belirtmişti. İşte bu nedenlerle Maslahatgüzarlık rütbesinin "Mukîm" veya "Küçükkelçi" adı verilen "Residant"a yükseltilmesini teklif etti.⁵⁹ İstefanaki Vogorides'in belirttiği ve ciddi anlamda batılılaşmanın henüz başladığı bu esnada diğer devlet adamlarının gözünden kaçmış gibi görünen bu ayrıntı, belirtilen mahzurları nedeniyle hemen birkaç gün içinde yapılan görüşmelerde ele

⁵⁷Elçilikte bu şekilde derecelendirme, 1815 yılında yapılan Viyana Kongresi ile kararlaştırılmıştı. Bkz. Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi" Osmanlı , C. II., Ankara, 1999, s. 649.

⁵⁸Name-i Hümayun: "Padişahlar İslam ve Hristiyan hükümdarla Osmanlı devletine tabi imtiyazlı olan Mekke Şerifine, Kırım Hanına, Erdel Kralına, Eflak ve Buğdan Voyvadalarına, Gürcü ve Dağıstan Hanlarına gönderilen mektuplara verilen addır ..." [Pakalın, 1993, C II: 652].

⁵⁹Kayınpederi İstefanaki Vogorides, rütbede olduğu gibi ilerleyen zamanlarda başka bazı tekliflerde de bulunmuştur. Örneğin Kostaki Musurus'un maaşına da zam yapılması gerektiğini söylemişti [B.O.A., İ.Y: 14].

alındı. Sonuçta Vogorides'in görüşleri haklı bulunarak 'Maslahatgüzarlık' rütbesinin 'Küçükkelçi' rütbesine yükseltilmesi kabul edildi [B.O.A., İ.Y: 8].

Görüldüğü gibi dönemin reformcu devlet adamları, Tanzimat Fermanının Avrupa'yı temel alan uygulamalarına 19.yy'da bir de Avrupa'da uygulanan diplomasi kurallarını eklemişlerdir. Osmanlı Devleti'nin bu şekilde bir değişiklik ile elçisinin diğer Devlet elçileri yanında küçük düşmemesini amaçladığı görülmektedir. Ayrıca bir diğer amaçta elçisinin kral ile doğrudan görüşebilmesini sağlamaktır.

Kostaki Musurus'un dönemin 'hatırı sayılır' devlet adamı İstefanaki Vogorides'in Damadı oluşunda rütbesinin yükseltilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü Musurus'tan sonra Yunanistan'a atanan Osmanlı Elçisi Osman Efendi, benzer problemler olmasına rağmen maslahatgüzar olarak atanmıştır.

3.1.2. Atina'ya Hareket Etmesi

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da uygulanan elçilik sistemine uygun olarak rütbesini Maslahatgüzarlıktan Küçükkelçiliğe yükseltmesinden sonra [B.O.A., İ.Y: 8; 11] Kostaki Musurus, 21 Nisan 1840 (16 Safer 1256) tarihinde aylık on bin kuruş maaş ve harcırah olarak otuz bin kuruş alarak [B.O.A., C. HR: 7453] Atina'ya hareket etme hazırlıklarına başladı.

Kostaki Musurus'un Atina'ya varış tarihi, maaşının ve erken hareketi nedeniyle alacağı farkın ödenmesi hakkındaki 4 Ağustos 1840 (6 Cümadelahire 1256) tarihli vesikada şöyle belirtilmektedir: "... Mersum mahâll-ı me'muriyetine vusulünden mayısın ibtidâsına kadar on bir gün mürur eylemiş olduğundan on bir gün için icâb eden üçbin altıyüz altmış altı guruş ki cem'ân onüçbin altıyüz altmış altı guruşun i'tasına ...ve mukaddemâ mersum Kostaki ikiyüzelli altı senesi evâil-i şehri Rebiulevvel de Yunan memleketine vasıl olduğu ..." vesikadan da anlaşılacağı üzere Kostaki Musurus, 1840 yılı mayıs (Evâil-i Rebiulevvel 1256) ayının ilk günlerinde Atina'ya ulaşmıştı. On bir

günlük erken hareketi nedeniyle üçbin altıyüz altmışaltı kuruşluk maaş farkını ise aylığına ilave olarak sonradan almıştır [B.O.A., C.HR: 7453].

3.2. Emlâk⁶⁰-ı İslam Meselesi ve Tazmin⁶¹ Hakkı

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber burada ki Müslümanların geride kalan emlakı meselesi ortaya çıktı. Emlâk-ı İslam'ın kapsamı İngiltere'yi Stratford Canning, Rusya'yı Apolinyar Pontiyaf, Fransa'yı Jan Edvar Baron Borinyo de Varen'in temsil ettiği Yunanistan'ın bağımsızlığına son noktayı koyan 22 Temmuz 1832 tarihli İstanbul Mukavelenamesinde belirtilmişti [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 841]. Bağımsızlaştırılan Yunanistan'ın sınırlarının çizildiği bu antlaşma, aynı zamanda yüzyıllardır Osmanlı egemenliğinde olup şimdi Yunanistan'a devredilen bölgelerde kalan Müslümanların nasıl bir statüye sahip olacaklarını ve geride kalan emlakı meselesini meydana çıkarmıştı.

Antlaşmanın tazminat meselesini alakadar eden 1. ve 2. maddelerinde İzdin ve Badracık Kazalarının Osmanlı Devleti'ne verildiği takdirde, Osmanlı'nın kırk milyon kuruş tazminat vereceği şayet Yunanistan'a verilirse Osmanlı'nın otuz milyon kuruş tazminat alacağı belirtilmişti. Geride kalanların emlakıyla ilgili 7. madde de ise “işbu tanzîmin mevzuu olan arâziyi terk etmek ve emlakini fûrûht eylemek isteyen ahâlîye tahdîd maslahatının hitâmı gününden i'tibâren onsekiz mâh mehil i'tâ oluna ve işbu on sekiz mâh müddet ba'zı esbâb-ı mahsusa ve hâlât-ı gayri melhûza vuku'unda çend mah temdîd olunup ve esbâb-ı mezkûrenin makbûliyyeti mümeyyiz me'mûrlar hükm ederek ve hakk u insâfa semen ile bey'ü şirasına mu'avenet edeler ve menâfi'-i mezkûre Ağrıboz ceziresi ve Atina ahâlisi ve el-hâletü hazihi mahsûlât-ı vâkı'alarını ahz etmekde olan istefa eshâb-ı emlakine i'tâ olunup eğer kaza-i mezkûr bin sekiz yüz otuz sene-İseviyyesi Şubatının üçü tarihiyle Devlet-i Aliyye'nin tanzîmât-ı sâbıkaya hîn-i

⁶⁰Emlâk: “ev, tarla, bağ, bahçe vesaire gibi sahip olunan mal ve mülk” [Devellioğlu, 1997: 218]. Bu meselede Osmanlı vesikalarında Müslümanların Yunanistan'da kalan malları için “Emlâk-ı İslam” ibaresi kullanıldığından bu çalışmada da aynı tabir kullanılmıştır.

⁶¹Tazmin: “Sebeplenen zarar ve ziyânı ödeme, zarar ve ziyân ödeme” [Devellioğlu, 1997: 218]. Bu çalışmanın konularında yeri geldikçe çoğulu olan Tazminat kelimesi de kullanılmıştır.

muvâfakatinde asâkir-i İslâmın zabtında bulunmuş ise o makuleler dahi menâfi'-i mezkûreye dâhil ola ve efrâd ve ahâd-ı mezkûre cümleten Yunan hükümetine geçen evkafda gerek âriyeten ve emâneten müteveli ve câbî ve gerek bi'l-irs müdür olmuş hukuk-ı âidelerini bey' ü fûrûhta kail olalar” [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 842-843] denilerek meseleye açıklık getirilmiştir.

Buna göre antlaşmanın yapıldığı tarihten itibaren Atina, Ağrıboz (Eğriboz) ve İstefa Müslümanlarından emlakları olanlar isterlerse on sekiz aylık bir zaman içerisinde, ki bu süre gerektiğinde uzatılabilecekti; bölgelerini terk etme ve mallarını satma hakkına sahip olacaklardı. Emlaklarını satmaları için memurlar görevlendirilecek ve piyasa bedellerine uygun olarak satış gerçekleştirilecekti. Evkaf⁶² ise Yunanistan'a geçmekle beraber yine sahipleri tarafından satılabilecekti. İzdin ve Badracık hususunda Osmanlı Devleti tazminat vermektense tazminat almayı yeğleyerek buraları Yunanistan'a vermiştir [B.O.A., HR.SYS: 1679-2].

Esasında 22 Temmuz 1832 tarihli bu antlaşmadan çok daha önce 6 Temmuz 1827 tarihli Londra Antlaşmasında Emlak-ı İslam'la ilgili karara varılmıştı: “... Ehl-i İslâm ile Rum tâifesi müddet-i medîde beynlerinde vuku' bulan muhârebeler sebebiyle ba'dezîn birbirlerine sû-i kâd etmemeleri için birbirinden ayrılmak lâzım gelmekle ehl-i İslâmın kara cezârelerde kâin emlâk ve arâzîleri esmanî eshâbına taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye beher sene verilecek vergileriyle maan ceste ceste tazmîn olunmak üzere Rumlara fûrûht etdirile” [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 843]. Görüldüğü gibi Yunanistan'ın daha bağımsızlığını bile kazanmadığı bir tarihte yapılan Londra Antlaşmasında, İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı-Yunan arası muhtemel tazminat ve sınır konularını, Osmanlı ile Rumları birbirinden ayırmak ve Yunanistan'da kalan Emlâk-ı İslâm'ı da Rumlara satmak yoluyla aralarında çözüme ulaştırmışlardı. Zaten Osmanlı Devleti, Edirne Antlaşmasına imza atmakla bu antlaşmayı da kabul ettiğini göstermiş dolayısıyla Emlak-ı İslam meselesinin çözüm yolu çok önceden hazırlanmıştı.

⁶²Evkâf: “Câmi, medrese, imâret gibi hayratın idaresine ayrılan arazi, bina ve saire” [Devellioğlu, 1997: 241].

3.2.1. Kostaki Musurus'un Atina Elçiliğine Kadar Emlâk-ı İslam Meselesi

Osmanlı Devleti, 22 Temmuz 1832 tarihli Londra Antlaşmasından sonra Emlak-ı İslam'ın çözümü için İsmail Bey'i görevlendirdi. Rusya Elçisinin bir mektubundan anlaşıldığına göre İsmail Bey, Yunanistan'da bulunduğu esnada emlakın satılması meselesinin çok zaman alacağını düşünerek antlaşmada geçen 'on sekiz ay içerisinde çözüm' şartına karşı çıkmış ve bu müddetin uzatılmasını talep etmişti. Hatta bu durum Yunanlarla arasında tartışmaya bile neden olmuştu. İsmail Bey, bu sürenin uzatılması için en son çare olarak İngiltere ve Fransa memurlarına başvurmuş; onlarda İstanbul'daki elçilerinden haber gelmedikçe böyle bir meseleye karışmayacaklarını bildirmişlerdi.

İsmail Bey, Yunanistan'da Emlâk-ı İslam meselesini hal etmek için çeşitli faaliyetlerde bulundu. Bu amaçla ilk önce İstefa Kazası emlakının satma hakkını alabilmek için bu kazanın 1830 Nisan ayında Osmanlı hakimiyetinde olduğunu iddia etti fakat bu düşüncesini ispatlayamadı; bunun üzerine Osmanlı Devleti, Rusya Elçisine ispat mahiyetinde bu konuda resmi bir evrak vermiş fakat bu dahi Rusya Elçisinin deyiimiyle "hakikatı itiraf etmekten" uzak kalmıştı [B.O.A., HR.SYS: 1679-2].

İsmail Bey'den sonra Emlak-ı İslam Meselesinde Maliye Tezkirecisi Kudsi Efendi ile kendisine yardımcı olmak üzere Said Efendi görevlendirildi. Fakat bu memurlar da "mahalline vusûl ile temşiyet-i maslahata sa'y u gayret etmişler ise de netîce-i matlûbenin husulü kesb-i tehhür eylemiş ve hukuk-ı ahâlî-i İslamiyye'nin dûcâr-ı ukde-i müşkilât olmakda olduğu ..." [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 871] anlaşıldığı üzere çalışmalarına rağmen net bir çözüm elde edememişlerdir.

Osmanlı Devleti, yukarıda Lütfi Tarihinde de belirtildiği gibi tebaasının düştüğü elim durumu bir an önce bitirmek amacıyla Emlak-ı İslam meselesinde memur değişikliğine gitti. 1835 (1251) tarihinde Kudsi Efendinin yerine Şekîb Efendi, beraberinde yine yardımcı olarak Said Efendi olmak üzere Emlâk-ı İslam meselesinde memur kılındılar [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 871].

Yunanlılar tarafından daha önceki Osmanlı Memurlarına yapıldığı gibi Şekib ve Said Efendi'ye de yine bazı zorluklar çıkartıldı. Bu husus Osmanlı Devleti'nin Yunan Elçisine verdiği resmi yazıda şöyle izah edilmektedir: "... Efendi-i mümaileyhma dahi muktezâ-yı me'muriyetleri üzere Anapoliye vûsul ile mesâlîh-i me'muresinin muahede iktizasınca sûret-i tesviyesine teşebbüs ve ibtidâr ettiklerinde bugün yarın müzakerat-ı lazıme mübâderet olunur beyhude Anapolide bir müddet ikâmet ile vakit geçirilmiş ve sonra Atina'da söyleşmek üzere söz verilerek Atina'ya gelinmiş ve orada dahi harekât-ı müteanniyane ve ba'zı mertebe müzekerât-ı vakıada kelimat-ı mütehalife ile maslahatı uzatmak ve sürüncemede bırakmak gibi haleti gayr-i layıka vukua gelmekte olduğu memuru mümaileyh tarafından mukaddemce iş'ar ..." [B.O.A., HR.SYS: 1679-2]. Belgeden de anlaşılacağı gibi Yunan Hükümeti türlü engeller çıkarmış ve çözüme bir türlü yanaşmamıştı.

Şekib Efendi, Yunanistan'daki Müslümanların düştükleri elim vaziyeti anlattığı bir raporunda, Ağrıboz (Eğriboz) ve Kızılhisar'da olan Müslümanlara Yunanlılar tarafından eza ve cefa yapıldığını, çiftlik ve tarla senetlerinin zorla alındığını, Müslümanlardan birisi öldüğünde Yunanların mirasa el koyduklarını belirtmişti⁶³ [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 948-952]. Rumların Müslüman halk üzerindeki baskılarında serbest oldukları böyle bir durumda meselenin çözülmesi kendilerinin aleyhine neticeler ortaya çıkartabilirdi. Bunun en başında geleni ise savaş sonrası kargaşa ortamında aldıkları Emlak-ı İslam'ı geri verme ve tazminat ödemedi; ki buna hiç razı değillerdi. Zaten bu yüzden mesele uzun yıllar çözülememişti.

Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın meseleye ilgisiz davranması karşısında duyduğu rahatsızlığı Yunan Elçisine bildirerek devletine haber etmesini istedi. Bu konuda elçiyi çağırıp uyarıların ötesine geçmeyen pasif bir politika yerine sonuç alınabilecek etkili bir siyasetin izlenemeyişinde ise Mısır Meselesinin uluslararası bir hal alma sürecine girmesiyle daha önemli konuların ön plana çıkmış olması düşünülmektedir.

⁶³ "Mütalaaya şayan bir mektub u ibret" olarak adlandırılan ve Yunanların Osmanlı vatandaşlarına yaptıkları zulüm ve hakaretleri içeren Şekib Efendi'nin mektubu için bkz. [Lütfi Tarihi, 1999, C IV-V: 948-952].

1839 yılına gelindiğinde Emlak-ı İslam meselesi hala çözülebilmemiş değildi. Bu dönemde yine Kudsi ve Said Efendiler memur kılınmış fakat gözle görülür bir gelişme sağlanamamıştı.⁶⁴ İşte yukarıda 1840 yılına kadar ki süreci verilen Emlâk-ı İslam meselesinde ilk ciddi gelişmeler bu yıldan itibaren atılmaya başlandı; çünkü 1840 yılında Osmanlı Devleti ile Yunanistan ilişkileri yoğunlaşmış ve Kostaki Musurus Yunanistan'a Küçükkelçi rütbesiyle atanmıştı.

3.2.2. Kostaki Musurus'un Atina Elçiliği Döneminde Emlâk-ı İslam Meselesi

Emlâk-ı İslam Meselesi, Kostaki Musurus'un Atina'ya Küçükkelçi olarak atanmasından sonra hızlı bir diplomasi ile dönemin çözülmesi gereken en önemli sorunlarından biri haline geldi. Musurus, 1840 yılında Atina'ya elçi olarak atandığı esnada Kudsi ve Said Efendi halen Emlâk-ı İslam Meselesinde görevli Osmanlı memurlarıydı. Hatta Kostaki Musurus, Osmanlı Devleti'nin Said Efendi'ye vermiş olduğu nişanı da kendisine vermek üzere beraberinde götürmüştü [B.O.A., İ.Y: 11].

Kostaki Musurus'un Atina'ya tayiniyle birlikte Babıali'den kendisine gönderilen resmi bir evrakta “İşbu emlâk ve arazi maddesinin efendi-i mumaileyhma ile bi'l-müzakere hüsn ü tesviyesiyle ...” [B.O.A., HR.SYS: 1679-2] denilerek meselede Kudsi ve Said Efendilere yardımcı olması istendi. 18 Nisan 1842 (7 Rebiyülevvel 1258) tarihli bir vesika⁶⁵da “bundan tahminen iki sene mukaddem deraliyeye avdete mezun olduklarında” [B.O.A., HR.SYS: 1679-2] denilerek Kudsi ve Said Efendilerin 1840 yılında İstanbul'a döndükleri belirtilmektedir. Aslında Osmanlı Devleti, Musurus'un Atina'ya atanmasından itibaren Emlak-ı İslam Meselesinde başka memurlarda

⁶⁴Emlâk-ı İslam meselesinde Kudsi Efendi'nin tekrar göreve geldiği 7 Rebiyülevvel 1258 (18 Nisan 1842) tarihli vesikadan anlaşılmaktadır [B.O.A., HR. SYS: 1679-2]. Kudsi Efendi'nin, Şekib Efendi'nin Londra Elçiliğine atanması [Lütfi Tarihi, 1999, C VI-VII-VII: 1048] ile tekrar bu göreve atandığı düşünülmektedir.

⁶⁵Bu vesika Kudsi ve Said Efendilerin İstanbul'a dönüş masrafları için yeterli paralarının olmadığı, maaşlarını düzgün alamadıkları, bu yüzden sattıkları Emlâk-ı İslam'ın paralarını harcadıkları ve borçluları tarafından dönüşlerine engel olunmaya çalışıldığını [B.O.A., HR. SYS: 1679-2] anlatan ibretli bir belge olup Osmanlı Memurlarının durumu hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

görevlendirmesine rağmen konunun asıl takipçisi Kostaki Musurus'tu. Bu durum dönemin yazışmalarından anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili yapılan arşiv araştırmalarında mesele hakkında gerçekten kimin daha yetkili olduğu net ifade edilmemekle beraber 1840 yılından itibaren Emlâk-ı İslam hakkında ki yazışmaların Kostaki Musurus'a hitaben yapılması bu meselede asıl yetkilinin kendisi olduğu hakkında yukarıda belirtilen tezi güçlendirmektedir.

3.2.2.1. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Yunanistan'a Talimatname Vermesi

Yunan Hükümeti'nin Emlâk-ı İslam maddesindeki hem ilgisiz tutumu hem de Babıali'nin gönderdiği memurlara zorluk çıkarması yüzünden 1832 yılından beri Emlak-ı İslam Meselesinde net bir çözüm bulunamamış ve tazmin edilmesi gereken tutarlarda bir türlü tahsil edilememiştir. Osmanlı vatandaşları aradan geçen zaman zarfı içerisinde çok zor şartlarda hakları ellerinden alınmış bir vaziyette yaşamaya mahkum bırakılmışlardı. İşte bu durumda Atina'ya elçi atanmasıyla birlikte meselenin çözümüyle ilgilenen Kostaki Musurus, Yunanistan'ın meseleye ilgisiz tavırlarından hep şikayetçi olmuş ve bu durumu gönderdiği muhtelif ârizalarında da⁶⁶ ifade etmişti [B.O.A., HR. SYS: 1678-1; 1678-2; 1678-4; İ.Y: 27].

Göndermiş olduğu 8 Ekim tarihli bir yazısında Yunan Umur u Ecnebiye (Dış İşleri) ve Umur u Dahiliye Nazırlarıyla (İç İşleri Bakanı) görüştüğünü meselenin otuz veya kırk gün içinde çözüleceğine dair kendisine bilgi verildiğini belirtmiştir. Yunanistan'ın her seferinde meseleyi bu şekilde 'çözeceğim' diye sürüncemede bırakması üzerine büyük devletlerin elçilerine başvurduğunu bildiren Kostaki Musurus, Londra Antlaşmasını hazırlayan İngiltere, Fransa ve Rusya Elçilerine Osmanlı Devleti'nin bu konuda ki rahatsızlığını ifade etti. Osmanlı Elçisi'nin bu baskısı üzerine elçiler meselede aracı olmak zorunda kaldı. Bu konu ile ilgili Mustafa Reşit Paşa'nın Paris'ten göndermiş olduğu 17 Ocak 1842 (5 Zilhicce 1257) tarihli bir mektupta şöyle denilmektedir: "Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den mukaddemlerde fûruht-ı emlâke me'mur bulunanlar bu hususa kat'a dikkat etmemişler iken Yunanistan'da olan Devlet-i Aliyye Sefiri Kostaki

⁶⁶Ariza: "Küçükten büyüğe yazılan yazı" [Devellioğlu, 1997: 38].

bendeleri doğrusu bu hususu meydana çıkarıp iddia eylediğinde” [Kaynar, 1991: 494] Aslında büyük devletlerin meseleye en başından katılmaları gerekmektedir. Çünkü Yunanistan’ın bağımsızlığını sağlayan antlaşmaları yapmışlardı. Vesikada da belirtildiği gibi gönderilen Osmanlı Memurları da çözüm için elçilerden aracılık yapmalarını istemede ihmalkâr davranmışlardı. Fakat Kostaki Musurus elçilerin meselenin çözülmesinde rol almalarının antlaşmaların gereği olduğunu fark etmiş ve girişimlerde bulunmuştu.

Kostaki Musurus’un çalışmaları sonucu İngiltere, Fransa ve Rusya Elçileri Yunanistan ve Osmanlı arasında arabulucu oldular ve Yunanistan’a ortaklaşa bir talimatname verdiler. Emlâk-ı İslam’ın çözümünde adeta bir yol gösterici olan talimatname her ne kadar uzun da olsa önemine binaen çalışmaya aynen alındı. Talimatnamede şöyle denilmektedir:

“Evvelân Yunan Hükümetinin İdâre- İslamiye vaktinde çiftliğâna müteallık olan cibâl ve orman ve mer’aları çiftliğân-ı mezkûre ta’allukatından olduğunu adem-i itiraf iddiasına dair olan müteşekkil-i evvel bahsinde Düvel-i Selâse süferâsı rey’i mülâhaza ederler ki Londra Mükalesinin senedât-ı adîdeden ve ale’l husus bin sekiz yüz otuz sene-i ... Haziranın on altısı tarihiyle mazbatadan ve bin sekiz yüz otuz iki senesi Temmuz yirmi biri tarihiyle müverrihen Dersaadette akd müte’akıd olan mu’ahede-i ahireden münfehim olduğu vechle Osmanlı Hükümet-i kadimesi yerine Yunan Hükümetini sadece vaz’ ve ikâme etmek olmağın bundan lazım gelir ki ihevatasının Osmanlı Hükümeti tarafında vech-i me’muliyeye üzere istihkâkât-ı mu’ayyenesinin yeni hükümdar tarafında dahi aynıyle konu olmak gerekdir ve bu yerler fi’l asıl devlete aid idi misûllû irâd olunmak takribiyle işbu icâbdan vareste olunamaz bu takdirce ashâb- emlak hukuklarını gerek senedat cihetiyle ve gerek mülkiyeti isbat eder sair bi’l cümle vesâil ile tebeyyün ettikçe Yunan Hükümeti emlak-ı mezkûreden satılmış ve satılacak olanları itiraf ve tasdik etmek ve ruhsat vermek gerekdir Saniyen Düvel-i Selâse süferâsı bin sekiz yüz otuz iki senesi Temmuz yirmi biri tarihiyle müverrih Dersaadette mün’akid olan tanzimnamenin ma’na ve mantukunu ba’del mütala’a daileri şul vechledir ki bu ana kadar emlaklarını mutasarrıf olan İstefa Kazasının ashab-ı emlakı bundan böyle bila istimrar emlaklarına nail olarak fûruhat veyahud Dersa’adette akd

olunan senede münderiç müddet-i mu'ayyeneye kadar keyfemayeşa tasarruf edeler ve emlaklarını terk etmiş olanlara gelince emlaklarının kaın olduğu arazi Devlet-i Aliyye'nin Londra Mükalemesi tanzimatına muvafakat-ı tarihi bin sekiz yüz otuz senesi Nisanında İslam askeri zabtında bulunduğu isbat ederek 'ayniyle istihkakları olup lakin hasılatları bir güne istirdad olunmaya Salisen evkafın keyfiyeti muhtelifesine dair tahaddüs eden münaza'ata gelince Düvel-i Selâse süferasına şöyle görünüyor ki bu hususta mün'akid olan mu'ahedâtı icab eden usul üzere miriye aid olanların her biri aslına itibar olunmayarak Yunan Hükümdarına nakl olunmuş olduğu ve emlak-ı mahsusa hariç idüğünde şüphe olunamaz bu cihetle gerek selatin evkâfı ve gerek ihvenasdan ebniye ve hayrât-ı 'ammeye tahsis olunan evkafı Yunan Hükümetine aid olup kezalik Sadriazam ve Darüssa'ade Ağası tarafından idare olunarak zatlarına mahsus olmayub me'muriyetlerine aid olan evkaf dahi Yunan Hükümetine raci' olur bil mukabele ve ber-vech bala vaz' olunan usulün neticesi ihtizasinca ihvenasdan olup gerek evkafda nema ahz eden ve gerek bi'l meşrut müdir olan bi'l cümle ehl-i İslam işbu esaslardan neş'et eden hukuklarını muhafaza yahud işbu hukuklarını keyfamayeşa tasarrufa selahiyet istihsal edebilecekler ve Yunan Hükümeti bu makule evkafın naklinden intifa' edemeyüb ale'l efrad ve ehadın zimmelerine müterettib ve meşrut olan teklifata tab'iyet ile intifa' idebilür" [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 61]

Talimatnameden de anlaşıldığı üzere Yunanistan'da kalan Müslümanların, Osmanlı döneminde sahip oldukları haklarının devam ettiği ve bu haklarının korunmasında Yunanistan'ın sorumlu olduğu kabul edilmekteydi. Yunan Hükümeti'nin emlakını ispat edenlerin haklarını, ki bu emlak satılmış bile olsa bunu kabul ederek vermek zorunda olduğu belirtilmişti. Yine yukarıda ki vesikanın devamında İstefa Kazası halkının emlakı üzerinde tasarruf hakları oldukları isterlerse satabilecekleri de kabul edilmişti. Savaş esnasında emlakını terk etmek zorunda kalanların ise terk ettikleri yerlerin 1830 Nisan ayı itibariyle Osmanlı idaresi altında bulunduğunu ispat ettikleri takdir de tazminat alma hakları olacaktı fakat Yunan Hükümeti bu tazminatları tek bir seferde ödemek zorunda değildi.⁶⁷

⁶⁷Osmanlı Devleti'nin Londra Antlaşmasını (3 Şubat 1830) kabul ettiği tarih hak iddia etmek için temel alınmıştır.

Evkafa dair hususlarda ise Osmanlı Devleti'ne ait olanların her birinin aslına bakılmaksızın ister Sultanlara, isterse İhevât'a⁶⁸ veya ileri gelen Devlet Adamlarına ait olsun bunların Yunanistan'a ait olduğu talimatnamede belirtilmişti. Fakat evkaf arasında İhevât Evkafının bazı ayrıcalıkları olacaktı. Bu ayrıcalıklar, evkaf'da parası olanların, evkaf gelirlerini toplayanların ve üyelerinin haklarının korunacağı idi. Fakat bunlarda sağlanan haklarına karşılık olarak Yunanistan'a vergi vermekle yükümlü olacaklardı.

Üç devletin elçilerinin vermiş oldukları talimatnamenin genelinde görüldüğü gibi Osmanlı vatandaşlarının hakları muhafaza edilmekle beraber tazminat talebinde bulunmak için iddiaların ispatlanması gerekmektedir. Evkaf konusunda ilginç olan ise devlete ait olan evkaflar Yunanistan'a verilirken şahıs ve derneklere ait vakıflarda vergi vermek şartı ile kişilerin hakları saklı tutulmuştu. Bu durum dönemin Avrupa koruyuculuğundaki Yunanistan Devletinde Avrupa'dan mülhem yeni yeni yayılan insan hakları kavramının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

3.2.2.2. Talimatname Sonrası Gelişmeler

Yaptığı diplomatik faaliyetler neticesinde Yunan Hükümetine üç devletin elçileri tarafından uyarı niteliği taşıyan bir nota verilmesini sağlayan Kostaki Musurus, İstanbul'a gönderdiği bir yazısında "... Devlet-i Aliyye dahi tebaasının muhafaza ve temin-i hukukuna sarf-ı cel-i himmet buyurdıkları bilfiil isbat etmek mukteza-yı maslahat-ı mülkiyye ve şân-ı adalet unvânı alileri iktizasındandır ..." demekle Osmanlı Devletinin de tebaasının hukukunu korumada gayret göstermesi gerektiğini belirtmişti. Aslında Kostaki Musurus bu yazısıyla 1832 yılından beri devam eden çözümsüzlükte Babıali'nin de bir nevi ihmali olduğunu vurgulamaktaydı.

Musurus, Talimatnâme'nin verilmesinden sonra gönderdiği başka bir yazısında uyarıların henüz somut neticesi görünmemekle beraber notanın neticesiz kalmadığını da söylemekteydi. "Yunan Kralının zihnine kâr ü tesir etmiş olduğu muhakkak olduğuna"

⁶⁸İhevât: "Sadık, samimi, candan dostlar, tarikat arkadaşları" [Devellioğlu, 1997: 416].

diyerek İstefa Kazası Emlakının ve Eğriboz Adası vakıfları meselesinin kısa zamanda çözümlenmesine dair haberler aldığını bildirdi [B.O.A., İ.Y: 27].

Kostaki Musurus, Emlak-ı İslam'ın tazminatı meselesinde yoğun bir diplomasiyle sadece bakanlarla değil, Yunanlı vekillerle de görüşüp onların da meselenin çözümlenmesine katkıda bulunmalarını sağlamaya çalıştı. Zaten çok geçmeden bu çalışmaları neticede verdi. Çünkü Emlâk-ı İslam Meselesi Yunan Meclisinde yoğun bir şekilde görüşüldü ve çözüme yönelik fikir birliği sağlandı [B.O.A., HR.SYS:1678-1 Leff:9].

Kostaki Musurus, Babıali'ye gönderdiği mektuplarında yoğun diplomatik faaliyetlerine ve aldığı olumlu tepkilere rağmen Yunanistan'da her ne kadar çözümden yana bir üslup kullanılsa da bunun 'yalan ve kandırmaca' olduğunu da söylemekteydi. Çünkü başta Yunan Kralı'nın alışılmışı huyu olarak meseleyi başka bir zamana bırakmaya çalıştığını, Yunan Hükümetinin de çeşitli sözler vermesine rağmen dokuz senedir çözümü geçiştirdiğini dolayısıyla bunlara inanılmaması gerektiğini belirtti. Bu olumsuzluklara karşın üç devlet elçilerinin vermiş oldukları notayı "Gayet mühim ve mu'tena bir mu'ameledir" ve "Bizim davamızın hakkını ikrâr ve te'yid eder" diye nitelendiren Kostaki Musurus, bu notadan güç alarak Osmanlı Devleti'nin bir an önce Yunan Maslahatgüzarına "... Hükümet-i Metbu'asını agâh ve ihbâr etmek üzere huzûr u devletlerine bundan böyle en geç olarak bir ay zarfında emlâk-ı müsellemlât maddesinin kat'iiyen tekmîli haberi Yunan'da me'mur Sefîr-i Devlet-i Aliyye kulları tarafından Babıali'ye tebliğ olunmaz ise Devlet-i Aliyye memâlîk-i mahrusâ-i şahanede Yunan taifesinin ticarete ve seyr ü sefâyine dair kaffe-i umur ve mes'ulatlarından sarf- ı enzâr buyurmak zarureti nahoşuna mecbur olacağı ..." şeklinde bir çeşit ultiमतom vermesini tavsiye etti [B.O.A., İ.Y: 27 Leff:2].

Görüldüğü gibi Kostaki Musurus, Yunanistan'ın bir ay içinde çözüm bulması için her türlü ticari bağların kesilmesi ile tehdit edilmesini tavsiye etmekteydi. Ona şayet bunlar yapılırsa tam da üç devletin elçilerinin Yunanistan'a nota verdiği bir dönemde mesele çözülebilirdi. Aksi durumda ise bu fırsatın da kaçacağını ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ni hafife alacağını belirtmişti [B.O.A., İ.Y: 27].

3.2.2.3. Kostaki Musurus'un Emlak Meselesinde Faaliyetleri

Musurus'un Yunan Hükümetini sıkıştırması, üç devletin elçilerinin baskıları ve Osmanlı Devleti'nin kararlı tutumu sonucunda Yunanistan'da olan Müslümanların emlakına dair aşağıdaki liste hazırlanmıştır. Listenin tam olarak taraflardan kimler arasında hazırlandığı ve tarihi hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yeterli bilgiye henüz rastlanılamamakla birlikte, listede dokuz senelik tazminatlardan bahsedilmekte olduğundan 1841 tarihli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Emlâk-ı İslam meselesinde 1832 tarihi baz alınmaktaydı. Buna karşın Musurus'un Hariciye Nezaretine göndermiş olduğu başka bir vesikada şöyle denilmektedir: "... Emlâk-ı İslamiyenin red ve iadesine dair ve gerek tazmin ma'rızında ashâb-ı 'alâkaya Yunan Hükümeti tarafından edası iktiza eden gûzaşteye mütedair olan esaslar geçen şehr-i Haziran'ın üçüncü günü imza ve mübadele olunan bir kat'i mazbata-yı resmîyede tevâfuk u ârâ ile vaz' ve tesis olunmuş olmağın bu mesele-i mühimmenin hitâm ve itmâm için her bir 'alâkadan dolayı sahibine eda olunmak üzere karar verilen gûzaştelerin rû'yet-i muhasebesinden ve bi't-tabi yekûn u gûzaştenin icmâlinden ve ol vechle fakat bir ilm-i hisaba müraca'attan gayri bir iş kalmamış olduğuna nazaran ..." [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 46].

Görüldüğü gibi vesikada tazmin edilecek tutarların tespit edildiğinden bahsedilmekte olduğundan aşağıdaki listeye ilgili olduğu düşünülmektedir. Fakat belirtilen vesikanın yine devamında yukarıda 1841 olarak verilen listenin hazırlanış tarihini zayıf düşüren şu bilgi bulunmaktadır: "Galiban Yunan Hükümeti on bir seneden beri iltizam eylediği usul û mûmatala ve ... şîârından vazgeçmek üzere ..." [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 46]. Bu vesikanın da tarihi olmadığından dolayı 1832 yılının üzerine on bir yıllık süre eklendiğinde 1843 tarihi elde edilmektedir. Bu durumda şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: ya 1843 yılında başka bir liste hazırlanmıştır; ki böyle bir listeye bu çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla araştırmacıya açık tasniflerde rastlanılamamıştır; ya da 1841 tarihli olarak düşünülen liste üzerinde, iki devlet arasında 1843 yılında kesin uzlaşılmasından bahsedilmektedir. Bu çalışmada listede geçen 'dokuz senelik' ifadeden hareketle listenin 1841 tarihli olduğu esas alınmıştır. İşte hazırlanış tarihi ile ilgili yukarıdaki endişeleri taşıyan liste aşağıda gösterilmiştir.

3.2.2.4. Yunanistan’da Emlak Olup Tazminat Alacakların Listesi

“Yunan hududu dahilinde kalub ashâbına icâb eden bahaları verilmek üzere devletçe mûsâlahada dahil bulunan emlak ve ‘alâkaların ba-senedât ve temessukat matlubatın ber-vech icmâl defteridir⁶⁹ [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 25].

Tablo 1:

... Ağası Selim Ağa'nın ... Çiftliği hasılatı beher sene yirmi beşer bin guruşdan dokuz senelik hasılatı	225.000
Ağa-yı mumaileyhin çiftliği mezkûr bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	225.000
Ağa-yı mumaileyhin Derbend Karye Çiftliği hasılatı beher sene otuz beşer bin guruşdan dokuz senelik hasılat	315.000
Ağa-yı mumaileyhin çiftliği mezkûr bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	315.000
Ba-temessukat çiftliğâtı mezkûre reayâsı zimmetlerinde olan matlubu Ağa-yı mumaileyh	013.000
Ağa-yı mumaileyhin derûn u İzdin de kâin konak bahâsı	030.000
Konağ-ı mezkûrun yedi senelik bedel-i icârı Mavrolı nâm Bezirgânın oğlu Nikoli zimmetinde beher sene bin sekiz yüz dahimden yedi senelik dahim guruş:12.600	044.100
	1.167.100
İzdin Hanedânından Halil Begzâde Tevfik Beg'in ashâb-ı divâna terk eylediği kazancı ve vâridât ... Beg ve Mipalis ve ... kıt'ası dokuz senelik hasılatı	1.500.000
Çiftliğân-ı mezkûre bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	1.500.000
Yaylak Kışlağı ... ve Şire ma'a yaylak dokuz senelik hasılatı	0087.000
Yaylağ-ı mezkûre bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	0087.000

⁶⁹ Tablo halinde verilen listede alınacak Tazminatlara bakıldığı zaman bazı tutarların önünde bir veya iki tane sıfır (0) olduğu görülmektedir. Tablo, vesikada geçtiği şekliyle aynen alındığından aslına bağlı kalmış bu nedenle sıfırlara (0) dokunulmamıştır.

Sarayı ... mâh altmış dört Yunan Hükümeti zimmetinde beher mâh bin beş yüz dahimden altmış dört mâh da dahim guruş: 96.000	0329.000
Saray-ı mezkûrun bâhâsı yüz kantar temur için ... çıkub zabt eylemiştir	1.000.000
Tuz bâhâsından Yunan Hükümetinden matlubdur dahim guruş: 4000	0014.000
	4.517.000
Devletlü 'ismetlû Esmâ Sultan Hazretlerinin İzdin mukâta'ası malından guruşda on dört pâre i'tiyâdiyle mir mumaileyhin hassası bedeli devletçe ne vechle idare buyurulur emir	1.000.000
İzzet Beg'in Mustafa Beg çiftliği hasılatı beher sene yirmi beşer bin guruşdan dokuz senelik hasılat	225.000
Çiftliğân-ı mezkûre bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	225.000
... Begi nâm çiftlikler bulundurmasına baki kalmış	030000
	480.000
Yusuf Beg Halîlesi Hanımın mezkur çiftliği hasılatı beher sene yirmi yedi bin guruşdan dokuz senelik hasılat	243.000
Çiftliği mezkûr bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	243.000
	486.000
... Tahsin Begin ...ve... ve ... üç kıt'a çiftliğanı beher sene yirmi bir bin guruşdan dokuz senelik hasılat	190.000
Çiftliğât-ı mezkûre bedeli dokuz senelik muaccel itibariyle	190.000
	380.000
Hacı Mehmet Ağa'nın yetimleri ... ve ... çiftliği ma' vâridât değirmeni hasılatı beher sene altışar bin guruşdan dokuz senelik hasılat	56.000
Çiftlik ve mezkûr bedelleri dokuz senelik muaccele itibariyle	56.000
	112.000
Begzâde Mustafa Beg'in ... nâm bezirgânda alacağı	36.000
Talibânlar bedeli	108.000
Badracık Kazasında Ağa Çiftliği ve ... ve ... üç kıt'a çiftliğât hasılatı beher sene ellışer bin guruşdan dokuz senelik hasılat	450.000
Çiftliğât-ı Mezkûre bedelleri dokuz senelik muaccel itibariyle	450.000

	900.000
Canîb i Vilâyet üzerinde Ashâb-ı ‘Alâka ve Eytâm ve Hırafât ve Dul Hatunların alacakları gurus şûrut üzere mâl-ı mezkûre icâb eden	300.000
Güzaştesi 22 sene	300.000
	600.000

İcmâl-ı Matlubât-ı Mezkûre

Yekûn Gurus

8.688.100

Talibanlar Bedeli 0.108.000

8.796.100

Listeden de anlaşıldığı üzere Yunanistan’ın dokuz sene boyunca tasarrufunda bulundurduğu ve sahiplerine geri vermeyi kabul ettiği Çiftliklere karşılık vereceği tazminat 8.796.100 kuruştur. Genelde İzdin Emlakı ve çiftlikleriyle hangi bölgeye ait olduğu tespit edilemeyen bazı çiftliklerden bahsedildiği, Atina, İstefa ve Eğriboz emlak ve evkaflarına direkt değinilmediği görülmektedir. Hangi bölgeye ait oldukları tespit edilemeyen çiftliklerin Atina, İstefa ve Eğriboz’a ait olabileceği düşünülmektedir. Tablo halinde gösterilen listede çiftliklerden yoğun olarak bahsedilmesinin nedeninin üç devletin elçilerinin vermiş oldukları Talimatnameyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü Talimatnamede şöyle belirtilmişti: “Evvelân Yunan Hükümetinin İdâre-i İslamiye vaktinde çiftliğâna müteallık olan cibâl ve orman ve mer’aları çiftliğân-ı mezkûre ta’allukatından olduğunu adem-i itiraf iddiasına ... ve bu yerler fi’l asıl devlete aid idi misûllû irâd olunmak takribiyle işbu icâbdan vareste olunamaz bu takdirce ashâb-ı emlak hukuklarını gerek senedat cihetiyle ve gerek mülkiyeti isbat eder sair bi’l cümle vesâil ile tebeyyün ettikçe Yunan Hükümeti emlak-ı mezkûreden satılmış ve satılacak olanları itiraf ve tasdik etmek ve ruhsat vermek gerekdir ...” [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 61].

İşte bu bölümden hareketle tablo olarak gösterilen listenin ilk etapta çiftlik, orman ve meralarla ilgili olarak hazırlandığı bu yüzden diğer emlakları ve bölgeleri içermediği

düşünülmektedir. Hazırlanan bu liste bir özet niteliği taşımakta olup, olabileceği düşünülen asıl detaylı listeye araştırmalara rağmen ulaşamamıştır. Bu durumun henüz tasniflenememiş olabileceğinden de kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.2.2.5. İzdin, Atina, İstefa, Zeytûn Emlâk ve Evkâfı Meselesi

Musurus'un elçiliği dönemine ait vesikalarda İzdin'de Osmanlı vatandaşlarına ait bulunan emlak bahsinde ilk zamanlarda çözümün sağlanamadığı "İzdin canibinde kâin Emlak-ı İslamiyenin maslahatına dair ... ve kat'i bir haberi arz ve iş'ar edemediğim için müteesifim ..." [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 42] cümlelerinden anlaşılmaktadır. Fakat daha sonra yapılan görüşmeler ve talimatnâme'nin etkisi ile Yunan Kralı İzdin Emlakı meselesinde çözüme taraftar olmuş hatta alacaklıların tazminatlarının % 8 faizle ödenmesini bizzat kendisi emretmiştir. Bu kararını ise "Yunan Devletinin Devlet-i Aliyye hakkında olan hüsn ü niyetine bir delil" olarak nitelendirmişti [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 28]. 25 Şubat 1843 (25 Muharrem 1259) tarihli bir vesikada meselenin hâl olduğuna dair şu bilgiye rastlanılmıştır: "İzdinde kâin 'alaka-yı ehli islam için tediyesi icab eden güzüştenin sûret-i tazmin ve ifası meselesinin kararlaştırılıp tanzim kılınan mazbata imza ve mübadele olunduğunu ..." [B.O.A., HR.SYS: 1678-4]. Görüldüğü üzere İzdin Emlakı meselesinde % 8 faizle tazminat alınarak mesele çözüme kavuşturulmuştur. İstefa emlaklarının sahiplerine verilmesinde ise Yunanistan, 1832'den beri almış olduğu gelirleri geri ödememe şartı ile razı olmuştur [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 35].

Eğriboz emlakları ile ilgili olarak Kostaki Musurus'a gönderilen bir mektupta ise önemli bilgilere rastlanılmıştır. Buna göre o bölgede bulunan bir kısım Müslümanların Osmanlı'ya göç ettirilmeleri kabul edilmiş olup bunların sayıları bin kişi olarak tespit edilmişti. Tespit edilen bu kişilerin emlak ve arazilerinin bir kısmının satıldığı ve bedellerine karar verildiği halde henüz ödemelerin yapılmadığı bu yüzden çok zor şartlarda yaşadıkları ifade edilmişti. İşte bu mesele ile ilgili olarak Kuddus ve Said Efendilerin görevlendirildiği Musurus'un da kendilerine yardımcı olması gerektiği belirtilmişti [B.O.A., HR.SYS: 1679-2 Leff: 54].

Eğriboz ve Zeytun Emlakları ile ilgili olarak ise Musurus'un yapmış olduğu çalışmalar neticesinde kesin çözüm için Yunan Hükümeti tarafından da iki kişi görevlendirilmiş fakat anlaşma sağlanamamıştı. Bu görüşmelerde ilk etapta Zeytun bölgesinde bulunan iki köyün emlak bedellerinin % 8 faizle ödenmesi kararlaştırılmıştı [B.O.A., HR.SYS: 1678-4].

3.2.2.6. Emlâk-ı İslam Meselesinde Sonuç

Emlak Meselesinde önemli kabul edilecek ilk başarı Osmanlı vatandaşlarına ait olup ancak Yunanistan'ın el koymuş olduğu çiftliklerin tazminatları ile birlikte geri alınmasıdır. Diğer emlak ve evkafra ait meselelerin nasıl çözüldüğü hususunda B.O.A., HR. SYS: 1679-2 Leff: 46 numaralı vesikada şöyle denilmektedir: "... Emlâk-ı İslamiyenin red ve iadesine dair ve gerek tazmin ma'rızında ashâb-ı 'alâkaya Yunan Hükümeti tarafından edası iktiza eden güzâşteye mütedair olan esaslar geçen Şehr-i Haziran'ın üçüncü günü imza ve mübadele olunan bir kat'i mazbata-yı resmiyede tevâfuk u ârâ ile vaz' ve tesis olunmuş olmağın bu mesel-i mühimmenin hitâm ve itmâm için her bir 'alâkadan dolayı sahibine eda olunmak üzere karar verilen güzâştelerin rü'yet-i muhasebesinden ve bi't-tabi yekûn u güzâştenin icmâlinden ve ol vechle fakat bir ilm-i hisaba müraca'attan gayri bir iş kalmamış olduğuna nazaran ..."

Vesikada verilen bilgilere göre Yunanistan Müslümanlara ait olan emlakı hem geri vermeyi hem de el koyduğu tarihten başlayarak geçmiş yıllara ait tazminatları ödemeyi kabul etmekteydi.⁷⁰ Yunanistan daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bu tazminatları Osmanlı hakkında olan iyi niyetine delil olarak % 8 faizle vermeyi kabul etmişti [B.O.A., HR.SYS: 1678-4; 1679-2 Leff: 35; Kunalp, 1970: 428; Kaynar, 1991: 494, 500]. Evkaf meselesinde ise Talimatnamede belirtilen şartlar çerçevesinde bedelleri alınmak suretiyle çözüm bulunmuştur. Örneğin Eğriboz Evkafı

⁷⁰Vesikada verilen bilgilerin çiftliklere ait daha önceki bölümlerde verilen listeyi mi yoksa diğer Emlak ve Evkaf hakkında gerçekleşmiş bir çözümümü işaret ettiği şüphelidir. Şayet çiftlikler dışında başka bir tablodan bahsediliyorsa araştırmaya açık tasniflerde rastlanılamamıştır. Bununla ilgili endişeler "Kostaki Musurus'un Emlak Meselesinde Faaliyetleri" başlıklı bölümde açıklanmıştır.

meselesinde Yunanistan gerekli ödemeleri yapmayı kabul etmişti [B.O.A., HR.SYS: 1678-4].

Emlak-ı İslam meselesinin yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda kesin olarak bittiğinin düşünülmemesi gerekir. Çünkü Kostaki Musurus'tan sonra Atina'ya Maslahatgüzar olarak atanan Osman Efendi döneminde de meselenin devam ettiği vesikalarda görülmüştür [B.O.A., HR. MKT: 55-42]. Bu mesele hakkında Musurus'un elçiliği dönemiyle ilgili olarak çözüm yolunda büyük adımların atıldığı ve bazı meselelerin hal olduğu bir gerçektir.

3.3. İpsara⁷¹ Adası Firarilerinin Yunan Meclisinde Temsil Edilmesi Meselesi

İpsara Adası, Ege Denizinde bulunan küçük adalar topluluğundan biridir. Ada, Akdeniz ve Ege arası geçiş güzergahında yer almaktadır. Osmanlı Devleti döneminde Sakız Ada'sı Kazasına bağlı bir nahiye idi [Tekin- Baş, 2003: 110]. Ada'da Ortodoks-Rumlar ikamet etmekteydi. Ada'da Osmanlı yönetimine karşı ilk ayaklanma, 19. yy'ın başlarındaki Yunan İsyanlarının Sakız Rumlarınca desteklenmesi paralelinde gelişti. İpsaralı gemiciler, isyanların başladığı sıralarda Sakızlı asilerle birlikte Ege Adalarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunuyorlardı. İpsaralılar, 22 Mart 1822 yılında çıkan Sakız İsyanına katılmışlardı [Kütükoğlu, 1986: 134]. Osmanlı Devleti, Sakız da ve ona bağlı İpsara Adasında hakimiyet sağlamaya çalışmakla beraber dönemin siyasi koşulları nedeniyle istediği sonuçları elde edememişti. Yunanistan, Ege politikası gereği Ada

⁷¹Yapılan çalışmalar esnasında Ada'nın isminin okunuşu hakkında farklı ifadelerle karşılaşılmıştır. Bazı kaynaklarda özellikle haritalarda Yunanca ismi olan 'Psara' kullanılmıştır [Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1985: Kroki 4 ve Ek 2]. Reşat Kaynar'ın Mustafa Reşit ve Tanzimat adlı kitabında ilgili ada ismi "Ebsare" olarak geçmektedir [Kaynar, 1991: 502-511]. Fakat Nuri Akbayar'ın Osmanlı Yer Adları Sözlüğü'nde [Akbayar, 2001: 80] ve Rahmi Tekin ile Yaşar Baş'ın Osmanlı Atlası (20. YY. Başları) [Tekin- Baş, 2003: 110] kitaplarında "İpsara" olarak geçmektedir. Ada isminin 'Ebsare' ve 'İpsara' olarak farklı şekillerde okunmasının transkribe edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu çalışmada ise "İpsara" olarak kullanılmıştır. Piri Reis ada'nın isminin anlamı hakkında "mezkiir adada evvel zaman balıkçı kafirler olur imiş İpsara demeğe vech-i tesmiye bu imiş" demektedir [Piri Reis, 2002: 142].

üzerinde hak iddia ediyordu. Bu durum Osmanlı ve Yunanistan arasında birçok defa sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktaydı.

Yunanistan'ın bağımsızlığında önemli rol almış olan İpsaralılar, Sakızlılarla beraber Yunanistan'a bağlanmak istemiş olmalarına rağmen amaçlarına ulaşamamışlardı. Bunun en başında gelen nedeni, Ege Denizindeki adalara hakim büyük bir Yunanistan'ın Avrupalı Devletlerin Akdeniz ve Ege ticaretlerini tehlikeye sokabileceği ihtimaliydi. İşte Büyük Devletlerin Sakız ve ona bağlı İpsara Adasını Yunanistan yerine Osmanlı'ya bırakmalarında bu amaçlarının neden olduğu düşünülmektedir. Avrupalı Devletlerin bu amaçlarına karşılık Osmanlı Devleti'de Doğu Sporat⁷² adı verilen Sakız ve ona bağlı adaları, ki bu adalara İpsara da dahildi Anadolu'nun güvenliği açısından zaten verme taraftarı değildi [Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1985: 7].

3.3.1. Yunanistan'ın İpsaralılara Mecliste Temsil Hakkı Verme Tasarısı

İpsaralılar, Yunan Ayaklanmalarının ortaya çıktığı 1820'li yıllardan itibaren Yunanistan'a firar etmeye başlamışlardı. Yunanistan'da ticaretle uğraşan ve politikaya atılan İpsaralılar, ayaklanmalar esnasında Yunan Meclislerine de kendilerini temsil amacıyla vekil göndermişlerdi. Hatta Yunanistan Bahriye Müdürlüğünü üstlenecek kadar önemli mevkilere bile gelmişlerdi [B.O.A., HR.SYS: 1680-2]. Osmanlı Devleti İpsaralıların Yunan meclislerinde temsilci bulundurmaya başlamaları ve Yunanistan'a bağlanma istekleri ile karşılaşınca bu durumu önlemenin yollarını aramaya başlamış, fakat kargaşalık döneminde bu tür olayların önüne geçmek mümkün olamamıştı. Zaten ayaklanmalar ve karışıklıklar söz konusu olduğu için direkt bir şikayet mercii de yoktu.

Görüldüğü gibi her ne kadar Osmanlı egemenliğinde de olsa dini ve etnik bağlılıklar İpsaralıların Yunanistan'a yaklaşmasına yol açmış ve ilk ayaklanmalardan itibaren

⁷²Doğu Sporat: "Midilli, Sakız ve Sisam Adalarına verilen isim. Bu adalar Anadolu'nun savunmasında önemli bir konuma sahiptirler" Gn.Kurmay Ask. Tar. ve Str. Etüt Bşk., Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Kültür ve Turizm Bak. Yay, Ankara, 1985, s. 7.

aralarında yoğun bir ilişki kurulmuştu. Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonrada yukarıda belirtilen dönemi esas alarak İpsaralıların Millet Meclisi'ne vekil göndermeleri için gerekli hukuki düzenlemeleri ve tasarımı hazırlamaya başladı.

İpsaralıların Yunan Meclisine girmelerine yol açacak tasarı Yunan meclisinde görüşülmeye başlanmıştı. Buna dair Kostaki Musurus'un gönderdiği bir mektubunda "... Ve bir taraftan Mavrokordat sair firariler müstesna olarak fakat İpsaralılara Cemiyet-i 'Ammede hakk-ı vekâlet ve meb'usiyet verilmesini ilhâh ve ibrâm eylediğine ve diğer taraftan Kolti bir kere bu usul kabul olunduktan sonra cümle firarilerin esnâf-ı müte'addide tatbik ve tevsi' olunmasına zehâb ve musırran olduğuna ..." [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Belgeden de anlaşılacağı gibi tasarı kimleri kapsayacağı hakkında Yunan Meclisinde tartışmalara yol açmıştı. Mavrokordat diğer firariler hariç olmak üzere sadece İpsaralılara Yunan Cemiyet-i 'Ammesinde⁷³ vekillik verilmesinde ısrar etmekteydi. Fakat bunun aksine Kolti, verilecek bu hakkın sadece İpsaralıları değil bütün diğer firarileri de kapsamasını istemekteydi. Yine meclisteki görüşmeler esnasında yerli Yunanlı Vekiller tasarıya karşı çıkmışlardı. Yerli Vekillere göre vekil olma hakkı Osmanlı sınırlarında doğmuş ve ayaklanmalara katılmamış olanlara verilmemeliydi. Buna karşın bağımsızlık için mücadele etmiş ve Londra Antlaşmaları gereğince Yunanistan'a göç ederek Yunan sıfatını hak edenlere verilmeliydi.

Tasarıyla ilgili ilerleyen zamanlarda yapılan diğer görüşmeleri de Babiali'ye haber veren Kostaki Musurus, Osmanlı ile sorunlara yol açabilecek bu tasarıda "firarilere meb'usiyet istihkâkını elvermeğe çalışmak menâfi'-i-i mahsusalarından oluyor" diyerek Kolti ve Mavrokordat'ın şahsi menfaatlerinin tasarının çıkarılmasında ön planda olduğunu da ifade etti. Mecliste yapılan görüşmelerde yerli Yunan Vekillerinin tavırları hakkında da bilgi veren Musurus, yerli vekillerin firarilerin sayıca fazla olmasından dolayı karşı koymaktan çekindiklerini belirtmişti [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

⁷³ Cemiyet-i 'Amme: Millet Meclisi. Çalışmada bu şekliyle kullanılmıştır.

Bütün bu gelişmelerden sonra tasarı, Yunan Meclisi tarafından kabul edildi, İpsaralılara Millet Meclisinde vekil bulundurma hakkı özel bir hüküm ile tanındı. Fakat bu hükmün uygulanabilmesi için Kanunnâmeye⁷⁴ konulması gerektiğinden hemen yürürlüğe girmede. Bu kararın tam olarak alınış tarihiyle ilgili yapılan araştırmalarda netice alınmamakla beraber Kostaki Musurus'un 6 Şubat 1844 (17 Muharrem 1260) tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği bir mektubunun "...Şubat'ın biri tarihiyle takdim olunan çakerânemde cemiyet-i ammede İpsaralılara iki nefer meb'us tayin etmeleri istihkâkı bir hükümname-i mahsus ile verildiği..." cümlelerinden hareketle tahminen Aralık ve Ocak ayı içerisinde olduğu düşünülmektedir [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

3.3.1.1. Kostaki Musurus'un Tasarıdan Dolayı Yunanistan'ı Protesto Etmesi

Kostaki Musurus, Yunan Meclisinde tasarinın henüz tartışılmaya başlandığı sıralarda Yunanistan'ı Osmanlı Devleti adına protesto etti. 19 Ocak 1844 tarihinde Babiali'ye gönderdiği bir mektubunun "... Yunan kanunnâme-yi serbestiyeti müzekkeresinde altmış birinci maddesinde vaz' olunan usule ve her güne itiraz ve safsata-yı Yunaniye mukabil olmak üzere bervech tafsil kaleme aldığım takrir-i resminin ..." cümlelerinden anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti kendi aleyhinde gelişmeler doğuracak bir kanunu kabul etmeye çalıştığı için böyle bir harekete girişmişti.

Musurus, Yunan Meclisi'nin kararını kınayan protestonun bir örneğini dönemin büyük devletleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya elçilerine resmen, Avusturya ve Prusya elçilerine ise gayriresmi olarak verdi.⁷⁵ Protestonun örneğini alan elçilerden Rusya Elçisi, Musurus'un vermiş olduğu notanın bir örneğini devletine göndereceğini söyledi. Bunu takiben diğer devlet elçileri de aynı yönde ifadelerde bulundular. Kostaki Musurus böylece Yunanistan'ı diplomatik olarak sıkıştırmaya başladı [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

⁷⁴"Bir hükümet tarafından idare usulüne ve ammenin umur ve mesâlihine dair tanzim olunup umum tarafından icrâsı mecburi tutulmak üzere vaz' ve ilan olunan hükümleri havi kitap yerinde kullanılır tabirdir" [Pakalın, 1993, C II: 162].

⁷⁵ Yapılan çalışmalar esnasında bu ilk protestonun metnine ulaşılammıştır.

3.3.1.2. Tasarıyı Engelleme Çalışmaları

Kostaki Musurus verilecek temsil imtiyazını engellemek hususunda Hariciye Nezaretine göndermiş olduğu bir vesika da şöyle demişti: “... Ve firari re’ayanın taklid ve iddialarına illet ve emsâl ittihaz olunabilecek bir usulün adem-i tasdiki için gerek Yunan Vükelâsı ve gerek Düvel-i Selâse Süferâsı ve gerek yerli meb’uslarından murahhasları olan ba’zı meb’usları nezdlerinde sarf-ı efkârı mechûdât-ı abidânemin mukabelesinde ...” [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Kostaki Musurus’un tasarıyı engellemeye yönelik olarak Yunanlı Bakanlarla yaptığı görüşmeler sonuçsuz kaldı. Çünkü kendisine verilen cevaplarda “... Bu imtiyazın mersum firarilere esnâ-yı ihtilâlde döktükleri kana ve çektikleri meşakkate ve Yunan’a olan hizmetlerine ...” [B.O.A., İ.Y: 52 Leff: 2] diye karşılık verilmişti. Ayrıca bu imtiyazın verilmesinde Yunanistan’ın İpsara kökenli Bahriye Müdürü’nün ‘hatırını okşamak’ta amaçlanmıştı [B.O.A., HR.SYS: 1680-2]. Yunan Hükümeti’ni tasarıdan vazgeçirmek amacıyla İpsaralılarının bağımsızlık için çaba sarf ettiklerini yalanlayan Kostaki Musurus, yerli Yunanlıların bağımsızlık için daha fazla önemli roller oynadıklarını ileri sürdü. Musurus’un bu iddiası gerçek bile olsa pek de fazla kabul görmemiştir [B.O.A., İ.Y: 52].

Musurus, tasarıнын hızlıca kanunlaşmaya doğru gittiği süreçte Yunanlı Bakanlardan bir netice elde edemeyince yerli Yunan vekilleri ile görüştü ve onlara bir nevi kendi menfaatleri için tasarıyı engellemeleri hakkında teşviklerde bulundu. Yerli vekiller Musurus’un bu konuda ki düşüncelerine inanmış ve tasarıya engel olmak istemiş olmalarına rağmen pek fazla başarılı olamamışlardır. Yerli vekillerin bu konuda cesur bir tavır koyamamalarında, firarilerin Yunan kamuoyunda gerçekten önemli bir desteğe sahip olmaları gelmekteydi. Bu yüzden vekillerin vesika da geçen tabir ile “onlara muhalefet etmekten havf ve ihtiraz ...” [B.O.A., HR.SYS: 1680-2] etmeleri Kostaki Musurus’un bu hamlesini de başarısız kıldı.

Musurus’un ‘ehemm-i mühimme’ diye tanımladığı İpsara meselesinde çözüm için son şans, mecliste alınan bu kararın henüz anayasaya girmemiş olmasıydı. Yunanistan’ın

bu kararından vazgeçmesini sağlamak için eldeki en önemli ve son koz ise Avrupa Devletlerinin işe karışmasını sağlamaktı. Musurus göndermiş olduğu mektubun da bunu şöyle açıklamaktaydı: “...Ve madem ki İpsaralı hakkında izhâr olunan usul bir hükümnâme-yi müfrez ve mahsus ile kabul olunub henüz kanunnamenin içinde vaz’ ve kayd olunmadığından bu usulun ilğası Düvel-i Selâsenin ellerinden gelir zira kanûnnâmenin mebahisesi tekmil olunub müra’at ve muhafazasına Kral Cenâbları kâsem ve yemin ettikten sonra ilğâsı müşkîl olur...” [B.O.A., HR.SYS: 1680-2]. Bu amaçla 19 Ocak 1844(28 Zilhicce 1259) tarihinde hemen etraflıca bir yazı kaleme aldı ve durumu “farîzâ-yı sadâkatten ve muktezâ-yı maslahattan ‘ad ettim” diyerek Mustafa Reşit Paşa ve Ali Efendiye bildirdi [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Yine bu esnada Babıali’ye göndermiş olduğu başka bir mektubunda kararın geri çekilmesiyle uğraşırken aynı zamanda İpsaralılar hakkında sadır olacak bir iradenin de gerekliliğine işaret etmişti. Buna göre şayet o bölgedeki Osmanlı idarecilerine İpsaralılar hakkında biraz daha ‘hüsn ü mu’amele’de bulunmaları tenbih edilirse bu haberler Yunanistan’a ulaşacak ve İpsaralılar hemşehrilerinin hoşnutluklarını haber alarak geri dönmeye başlayacaklardır [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Musurus’un bu tavsiyesinin dikkate alınarak uygulanıp uygulanmadığına tesadüf edilmemekle beraber dönemin milliyetçilik hareketlerini baz alırsak bu tür bir iradenin yeni iradelere kapı açacağı ve sadece geçici bir sükunet sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla dönemin örnekleriyle kıyasladığımızda bu tedbirinde sonuç vermeyeceği kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü 19.yy’lın Osmanlı’dan ayrılış süreçlerinin hiçbirinde kesin bir başarı sağlanamamıştı.

3.3.1.3. Kostaki Musurus’un Tasarı Hakkındaki Endişeleri

Kostaki Musurus’un en büyük endişesi, bu imtiyazın “Firâri reâyânın taklid ve iddialarına bir illet ve emsâl ittihaz ...” olabilme ihtimaliydi [B.O.A., HR.SYS: 1680-2]. Bunun gerçekleşmesi ise “Saltanat-ı Seniyyenin hukuk ve menâfi-i meşru’asına mütea’rız ve mütea’di”ydi [B.O.A., İ.Y: 52 Leff: 1]. Görüldüğü gibi Kostaki Musurus,

Osmanlı Devleti'nin resmîyette reayası konumunda bulunan İpsaralılara vekil bulundurma imtiyazının verilmesinin Osmanlı Devleti'nin aleyhine olacağını düşünmekteydi. Musurus'a göre bu imtiyaz zamanla diğer firarilere de yayılabileceğinden Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine aykırıydı.

Yine bu anlamda Babıali'ye göndermiş olduğu başka bir mektubunda bu endişesi daha görülmektedir: "... Cezîre-i mezkûrenin Yunan'da bulunan firarilerinin meclîs-i umûmide iki nefer meb'usları dahil ve mevcut olmaları istihkâk-ı kanunen kayd olunmak maddesini kanunnâme-i cedîdin tesviye ve müzekkersine me'mur 'azâ-yı me'murin derc etmişler eğer bu kayd meclîs-i 'umûmi tarafından dahi kabul ve tasdik olunacak olur ise bu emsâl bir usûl u mazarrat şûmulun vaz'ı ta'mimine bâdi ve Tırhala ve Yanya ve Selanik havalisi ve Girit ve Sakız ve Sisam ve sair eyâlet-i Devlet-i Aliyye firarbânın dahi istihkâk-ı meb'usan istihsaline ve aynı bir imtiyazın isti'dasında ba'den cesaretleri olacakları keyfiyât-ı gayrı müştebihadan ve hatta firarbânı mersûmun meclîs-i 'umûmide muvakkaten bulunan ba'zı meb'usları bu istihkâkın iddiasına hazırlandıkları ve istihsali için nice tasannu'ata müteşebbis oldukları kazîye-i ma'lumeden ve bu husus cihet-i adîde ile mazarr olacağı..." [B.O.A., İ.Y: 52 Leff: 1].

Musurus'a göre İpsaralıların Yunan Meclisine girme ihtimalleri beraberinde birçok huzursuzluğu da getirecekti. Bunun en başında geleni ise yukarıdaki bölümde belirtildiği gibi imtiyazın sadece bu şekliyle kalmayacağı diğer kazaların firarileri tarafından da örnek alınarak çeşitli teşebbüslere girişileceğiydi. Ki böyle bir durumun gerçekleşmesi zamanla firarilerin doğdukları bölgeler hakkında "hak veya tazminat" taleplerine bile yol açabilecekti. Osmanlı hakimiyetinde bulunan bu bölgelerin Osmanlı elinden bir şekilde çıkma olasılığı, güvenliğin ve deniz ticaretinin direkt tehdit olması anlamına da gelmekteydi. Musurus bu yüzden mesele hakkında ısrarla yazışmalarda bulunarak tasarının gerçekleşmemesi için girişimlerde bulunmasının gerekliliğini anlattı.

3.3.1.4. Diğer Firarilerin de Tasarıdan Faydalanmak İstemeleri

İpsaralılara vekil bulundurma hakkının tanınmasından sonra Musurus'u endişelerinde haklı çıkararak gelişmeler yaşandı. Gerçektende İpsaralılara temsil hakkının verilmesinin ardından diğer firarilerde aynı hakkı talep etmeye başladılar. Bu durum vesika da şöyle belirtilmektedir: “...Vesair firari reayaları dahi hükümname-i mezkûre ile kabul ve itiraf olunan bu misullu istihkâkı kendilerinin müddeaları olan güçlerine ve cemaatlerine dahi verilmiş istidasını dermiyan eyledikleri...”

Hatta firariler Millet Meclisinde kaç vekil bulundurmaya istediklerini dahi vermiş oldukları dilekçelerinde belirtmişlerdi. Buna göre “Yanya havalisi firarilerine beş nefer, Selanik havalisi firarilerine iki nefer, Yenişehir firarilerine iki nefer, Girid firarilerine dört nefer, Sisam kurralarına bir nefer, Kaşot firarilerine bir nefer ve Cemiyet-i ‘Ammede meb’usiyet istihkâkı verilmesi istidası mestur olduğu...” [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Görüldüğü gibi İpsaralılara temsil hakkı verilmesinin ardından “...Selanik ve Tırhala ve Girit vesair Eyalet-i Mütecavire ve Cezâyîr-i ma'lume ahalisinden Yunan'a firar etmiş bulunan eşhasın vekil olarak Yunan Meclisine dahil olmaları...” [B.O.A., İ.Y: 52 Leff: 11] ile ilgili verdikleri dilekçeleri Yunan Meclisince kabul edildi. Bu durum Kostaki Musurus tarafından Osmanlı Devletinin aleyhine olabilecek bir dizi gelişmelerin kapısını açmak olarak değerlendirildi. Vesikada verilen bilgiden de anlaşılacağı üzere firariler İpsaralılarla aynı hakka sahip olmak istemişlerdir. İpsaralılara Millet Meclisinde iki vekil bulundurmaya sağlayan özel hüküm meclis tarafından bunlar hakkında da uygulanmış ve kaç vekil göndereceklerine karar verilmişti. Fakat işin Osmanlı'ya dokunur tarafı bu bölgelerin o esnada Osmanlı hakimiyetinde olması idi. İlk başta vekil bulundurma ile başlayacak olan bu süreç, ardından o bölgelerin Yunanistan'a katılma isteklerini de beraberinde getirebilirdi. Musurus zaten bu durumu fark etmiş olacak ki “bu ma'kule mahzûr u vahîmenin men' vuku'u ehemmi mühimmeden olmaktan naşi” diye meselenin ne denli büyük olduğunu söylemekteydi. Bu “mahzûr u vahîmenin” önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması ve ikinci protestonun yapılması kaçınılmaz olmuştu.

İpsaralılara ve diğer firarilere Yunan Meclisi tarafından vekil bulundurma hakkının verilmesinden sonra Yunan Meclisinde en çok tartışılan konulardan biri seçimlerin nasıl yapılacağı idi. İpsaralılara bir 'hükümname-i mahsus' ile verilen imtiyaza göre Yunanistan'da dağınık bir şekilde yerleşmiş bulunan İpsaralılar toplu olarak belli bir mahalde bulunmadıklarından vekil seçemeyeceklerdi. Fakat bu hüküm daha sonra çıkarılan geçici bir karar ile nüfuslarını ileriki zamanlarda belli bir yerde toplamak şartı ile bir defaya mahsus olarak uygulanmayacaktı. Yukarıda belirtildiği gibi İpsaralılara tanınan bu hakkı duyan diğer firarilerde daha o anlarda kararın kendilerini de kapsamasını talep etmişlerdi. Bu gelişme üzerine Zoğrafos, kararın diğer firarilere uygulanmasını istememiş olduğundan ve fakat onlardan çekindiğinden dolayı kendilerinden taraf gibi davranarak seçim kanununun da bir değişiklik yapılmasını talep etti. Buna göre vekil seçilmek için belirlenen nüfusun en az yarısının şart konulması kararı alındı. Böylece firarilerin seçilmelerinin zorlaştırılması amaçlandı.

Fakat firariler bunun farkına vardı. Bu amaçla Yunanistan'da dağınık bir şekilde yerleşmiş kendi tabanları olan Selanik, Tırhala, Yanya, Girit, Sisam ve Sakız ailelerinin bir araya toplanılmasının zor olacağını belirterek Genel Meclise göndermiş oldukları vekilleri aracılığıyla Zoğrafos'a muhalefet ettiler. Yerli vekillerinde Zoğrafos'tan yana tavır koymaları firarilerle çok sert geçen tartışmaların yaşanmasına yol açtı. Yerli vekillerin bu muhalefetine karşılık Kolti daha önceden de olduğu gibi firarilerden yana davrandı. Kolti'den güç alan firariler mecliste karışıklık çıkardı ve Zoğrafos kürsüde konuşurken onu zorla indirdiler. Bütün bunlara rağmen yapılan oylamalar neticesinde Zoğrafos'un teklifi oy çoğunluğuyla kabul edildi. Bu karar ile firarilerin vekil seçilebilmeleri için firari halkının bir bölgede toplanmaları zorunlu kılındı. Kostaki Musurus'un 6 Şubat 1844 (17 Muharrem 1260) tarihli mektubunda belirtildiği üzere firariler toplu bir mahale taşınmanın çok zor hatta imkansız olduklarını bildiklerinden bu kararı geçersiz kılan farklı bir yol bulmuşlardı. Buna göre firariler, bölgelerini terk etmek yerine tabanlarının yoğun olarak buldukları mahallere sadece isimlerini kayıt ederek bu yasayı çiğnemeye başladı. Bununla da kalmayan firariler, vekil seçilmek için gerekli olan sayıya ulaşmak amacıyla farklı bölgelerden insanları, ki Osmanlı hakimiyetinde olan bölgelerden bile olsa çağırıp kendilerine katılmaya teşvik ettiler [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

İşte bu durumda gelişmeler Osmanlı aleyhine daha tehlikeli hale gelmeye başlamıştır. Çünkü firarilerin vekil seçilmek için Osmanlı egemenliğindeki yerlerden bile insanları çağırarak istemeleri beraberinde Osmanlı güvenliğinin ve bütünlüğünün tehdit edilmesini de getirmekteydi. Böyle bir durumda ise daha farklı ve sert tedbirler almak gerekiyordu. Osmanlı Devleti aşağıdaki bölümlerde görüleceği üzere bu tedbirleri almakta gecikmemişti.

3.3.2. Babıali'nin Tasarıyı Engelleme Çalışmaları ve Yunanistan'ın Protesto Edilmesi

Kostaki Musurus İpsaralılara ve diğer firarilere millet meclisinde vekil bulundurma imtiyazının önlenmesi için gerekli olan ilk adımı göndermiş olduğu mektuplarında belirtti. Buna göre Yunan Kralı, İngiltere, Fransa ve Rusya elçileri tarafından kararı kabul etmemesi yönünde uyarılmalıydı. Ayrıca bununla kalınmayarak İstanbul'daki Yunanistan Elçisi çağrılıp uyarılmalıydı. Kostaki Musurus uyarının nasıl yapılacağını da tavsiye etmişti: "... Eğer Cemiyet-i Amme tarafından eyalet-i muhtelif-i Devlet-i Aliyyenin firari re'ayasına verilen imtiyaz kuvveden fiile getirilir ise Devlet-i Aliyye olan ve saatten re'ayasının ayartmasına ve Yunan memleketine celbine ve Yunanda güçler terkibine ve mebhush u anı olan imtiyaz-ı kanuniyenin icrâsına vesile olacak esbâbı zemîn-kâriye bir sed çekirtmek için bahs olunan güçlerin menşe-i asliyeleri olan Eyalet-i Osmaniyede Yunan konsolos vekillerinin ikâmetine cevaz vermemek ve cevâbiyet-i zaruriyesini kemâl-i teessüf ile iltizama muhtaç olacaktır deyü ..." [B.O.A., HR.SYS: 1680-2; İ.Y: 59].

Vesikada da görüldüğü üzere bir ultiमतom özelliği taşıyan tavsiye, Osmanlı firarilerine Yunanistan'da vekillik verilmemesi gerektiği çünkü böyle bir gelişmenin diğer Osmanlı reayasını da huzursuz edeceği ve bunun Osmanlı menfaatlerine aykırı olacağı üzerine kuruluydu. Ayrıca tavsiye de Yunanistan uyarıya rağmen kararından vazgeçmezse konsoloslarına izin verilmemesi gerektiği de belirtilmişti. Bu tavsiye, hem meselenin ehemmiyeti hem de Kostaki Musurus'un Rum olmasına rağmen Osmanlı Tanzimat ruhuyla bütünleşen kimliğini ortaya çıkarması açısından da mühim görülebilir.

Yunanistan'ın ikinci defa protesto edilmesiyle ilgili olarak vesikada şöyle denilmektedir: “Yunan Devleti'nin mersumları böyle bir mevki'i müstesnada bulundurmaktan muradı kendilerine hîdmet-i sabıklarından dolayı mükafat etmek olmayub bütün bütün başka mütala'a dan ibaret bulunduğu umûr u vâzihadandır ve açıktan açığa kendisine dokunan ve eyâlet-i mütecavirenin ihlâl-i asayişine sebep olacak meydanda olan bu makule bir madde aleyhine protesto etmeğe Devlet-i Alîyyenin derkâr olan hakk-ı alîsi...” [B.O.A., İ.Y: 52 Leff: 2].

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın firarilere vekil bulundurma hakkını vermesini asıl amacına varmak için bahane olarak değerlendirmekteydi. Yunanistan'ın ulaşmak istediği asıl amacı ise yine vesikadan anlaşıldığı üzere kendisine komşu olan Osmanlı bölgelerinde huzursuzluk yaratmaktı. Böyle bir durumda huzursuzluk en çok Yunanistan'ın işine yarayacaktı; çünkü aynı milleti ve dini paylaştığı insanların ayaklanması kendisine gelişmeler esnasında söz hakkı verilmesine ve buraların Yunanistan'a katılmasına yol açabilecekti.

Osmanlı Devleti işte böyle bir planı en başından itibaren sonuçsuz bırakmak için Kostaki Musurus'a Yunanistan'ı protesto etmesi hakkında gerekli izni verdi.⁷⁶ Kostaki Musurus, “böyle yolsuz ve hukûk u mâlel ve Düvele mugayir bir iddia” diye nitelendirdiği imtiyazı protestoya başlamadan önce kendi inisiyatifini kullanarak “şifahen ve tavrı halisane ve dostane ile bu tarafta mukîm İngiltere ve Fransa Süferasına keyfiyet-i me'muriyetim evvel emirde min gayri resmi ifade” etti. Bu gelişme üzerine hem yerli Yunan Vekilleri hem de büyük devlet elçileri böyle bir imtiyazın verilmesine karşı koyacaklarını belirttiler. Hatta böyle bir imtiyazın verilmesi için çalışan Kolti ve Mavrokordato bile olumlu ifadelerde bulundular, fakat Kostaki Musurus bunların sözlerine güvenilemeyeceğini söyledi [B.O.A., İ.Y: 52 Leff:1].

Musurus'un Yunanistan'ı resmi protestodan önce yabancı elçileri devreye sokarak sözlü uyarması da beklenen neticeyi vermedi. Bu durumda resmi protestonun yapılması kaçınılmazdı. Osmanlı Devleti'nin Musurus'a vermiş olduğu resmi protestonun

⁷⁶ Musurus'a gönderilen mektuplarda İpsara'nın Osmanlı toprağı olduğu ifade edilerek güçlü adımlar atması isteniyordu [B.O.A., İ.Y: 65].

örneğine arşiv vesikalarında rastlanılmamakla beraber Yunanistan'ın protestoya verdiği cevaba ulaşılmıştır. İşte bu cevaptan hareketle Musurus'un Yunanistan'a 28 Nisan 1844 tarihinde Osmanlı Devleti'nin protestosunu verdiği anlaşılmaktadır.

Kostaki Musurus'un 28 Nisan tarihinde vermiş olduğu protestoya 2 Mayıs'ta Yunanistan Umur u Ecnebiye Müdürü (Dış İşleri Bakanı) tarafından cevap verildi. Yunanistan Dış İşleri Bakanı verdiği cevap metninin hemen başlarında Yunanistan'ın böyle bir karar almasında bağımsız iradesini kullandığını bunun uluslararası hukuka aykırı olmadığını Osmanlı Devleti'nin böyle bir meselede “şayan-ı nazarını” umduklarını, iki devlet arasında yeni bir savaş çıkabilir iddiasının teessüf verici olduğunu söylemekteydi. Bakan verdiği bu bilgilerden sonra Kostaki Musurus'un protestoda belirttiği sorulara açıklık getirmeye başlamıştır.

Buna göre Musurus'un firarilerin ayaklanmalar sırasında düşmanlık eseri olarak Yunan Meclisine girmelerinin iki devlet arası barışın yapıldığı bu esnada örnek alınıp uygulanamayacağı iddiasına karşılık olarak Bakan verdiği cevapta, 'Gerek tevâf-i mebhusenin ve gerek Yunan arazisinde mütemekkin sair akvâmın' mecliste vekil bulundurma hakkını 'örnek alınamaz' denilen Yunan Bağımsızlığı esnasında kazandıklarını bu hakkın kendilerine tekrar verilmesinin zararlarına karşılık olduğunu Osmanlı'ya düşmanlık amacı güdümediğini söyledi. Musurus'un firarilerin hiçbir zaman Yunan Meclisinde vekil bulundurmadıkları iddiasına karşılık olarak ise Musurus'un bu konuda yanlış bilgilendirildiğini firarilerin vekillerinin Yunan Meclisinde sürekli yer aldıklarını, bunu ispat eden sicil kayıtlarının olduğunu belirtmişti. Yine Musurus'un belirttiği Tırhala, Selanik, Yanya ve diğer bazı bölgelerin Yunan Bağımsızlığında yer almadıkları iddiasına karşılık olarak, gerçekten Yunanlı olmayanlara Yunan kimliğini vermek gibi bir kaygı taşımadıklarını bu bölge halklarının bağımsızlıkta rol aldıklarını bunun Yunan Bağımsızlığını sağlayan antlaşmalarda görüldüğünü söylemişti. Yunanlı Bakan cevap metninde Osmanlı Devleti'nin ret hakkına sahip olduğu hiçbir şeyi istemediklerini de özellikle belirtmişti [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Görüldüğü gibi protesto Yunanistan Dış İşleri Bakanlığı tarafından hemen birkaç gün içerisinde cevaplandırılmıştı. Verilen cevaplardan anlaşıldığına göre Yunanistan'ın tasarıyı geri çekmek gibi bir niyeti yoktu. Hatta protestoya verilen cevaplar dikkatle okunduğunda Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ni bir nevi kendi iç işlerine karışmakla suçladığı bile sezilmektedir. Yunanistan bu şekilde tavır koyduktan sonra - ileriki bölümlerde görüleceği üzere - tasarıyı kaldığı yerden görüşmeye devam etmiştir.

3.3.3. Temsil Meselesinin Çözülmesi Süreci

3.3.3.1. Avrupa Devletleri'nin Tavrı

Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın bu şekilde karşı karşıya kalması Avrupa Devletlerinin olaylara karışmasına yol açtı. Aslında Osmanlı Devleti en başından beri Avrupa Devletlerini bu meseleye ortak ederek çözüm bulma taraftarıydı. Çünkü bu devletler bizzat Yunanistan'ın kurulmasında rol almış ve onun hamisi olmuşlardı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Devletleri bilgilendirmeden ve arabulucu yapmadan Yunanistan'a karşı istediği gibi hareket etmesi düşünülemezdi. İşte bu amaçla Osmanlı Devleti, Londra Sefiri Ali Efendi ile Paris Sefiri Mustafa Reşit Paşa'yı Avrupa nezdinde lehte çözüm bulmakla görevlendirdi.

Bu elçilerden Ali Efendi, İngiliz Hariciye Nazırı Lord Aberdeen ile görüşmüş ve Osmanlı'nın ikinci protestosuyla bu meseledeki tutumunu anlatmıştı. Lord Aberdeen ise buna karşılık "... Devlet-i Aliyye işbu firari maddesinin muhatarasını mübalağalıca görüyor benim zannıma göre bunun bir güne mazarrat-ı azîmesi olamaz ..." [Kaynar, 1991: 503; B.O.A., İ.Y: 62; 52, Leff: 12]. diye cevap vermişti. Görüldüğü gibi İngiltere Dış İşleri Bakanı bu meselede Osmanlı Devleti'ni gereğinden fazla hassas davranmakla nitelendirmiş, Atina'da olan elçisine haber göndererek gereğine bakacağını ifade etmişti. Paris Sefiri Mustafa Reşit Paşa ise Fransa Umur u Ecnebiye Nazırı Gizo ile görüşmüş, Atina'da bulunan elçisine Osmanlı aleyhinde olan şeylere izin vermemesi için talimat göndermesini sağlamıştı [Kaynar, 1991: 503].

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, İpsara ve firari meselesinde gerek Yunanistan'da gerekse dönemin Avrupa Devletleri nezdinde sıkı bir politika takip etmekteydi.

3.3.3.2. Yunanistan'ın İpsara Maddesini Geri Çekmesi

Osmanlı Devleti'nin yukarıda da belirtildiği gibi sert bir protesto ile Yunanistan'ı kınaması Avrupa Devletlerinin meseleye karışmasına yol açtı ve bunların baskılarıyla olsa gerek Yunanistan geri adım attı. Yunanistan'ın bu konuda almış olduğu tavır Mustafa Reşit Paşa'nın göndermiş olduğu belgede şöyle belirtilmektedir: "...Dirayetli Kostaki bendeleri tarafından bu defa canibi acizaneme vürüd eden tahrirat meâlinde Ebsarelilerün meb'usları maddesi asıl Yunan kanunnamesinden ihrâc kılınmış ise de yine kanûnnâme kuvvetinde olmak üzere başkaca senede rapt olunmuş..." [B.O.A., HR.SYS: 1680-2 ; Kaynar, 1991: 505]. Görüldüğü gibi İpsara maddesi (fesadlı madde)⁷⁷ Yunan Anayasasından çıkartılmakla geçicide olsa bir çözüm bulunmuş fakat bu seferde başka bir senede kayıt olunmuştu.

3.3.3.3. Osmanlı'nın Temsil Meselesi Hakkındaki Tutumunun Değişmesi

Osmanlı Devleti'nin ve Yunanistan'ın karşılıklı olarak İpsara ve diğer firarilerin mecliste temsil edilip edilmemeleri hakkında olan uzlaşmaz tavırları, Avrupa Devletlerinin araya girerek maddenin Yunan kanunnamesinden çıkartılması ile geçicide olsa bir çözüme kavuştu. Fakat Osmanlı Devleti temsil edilme meselesini menfaatlerine aykırı bulduğundan kesin bir şekilde hallini istemekteydi.

Aslında Osmanlı Devleti'nin karşı çıktığı durum firarilerin Osmanlı egemenliğinde olan yerler adına seçilebilmelerine imkan sağlanmasıydı. Bu düşünce ilgili vesikada şöyle belirtilmektedir: "... Yunan'a firar ve Yunan memleketinde yurd ve mekan tutmuş ve Yunan ve yerlü sıfat-ı ... takallüd etmiş ve cema'atı ecnebiye şeklinde bulunmayarak

⁷⁷ Mustafa Reşit Paşa tarafından bu maddeye "fesadlı madde" adı verilmişti [Kaynar, 1991: 505].

ahali-i Yunan ile mütecessim olmuş olan kisebân beher sene küşâd olunacak millet meclislerinde yalnız Hükümet-i Yunaniye idaresi tahtında bulunan kazalardan bir mahallin vekil ve meb'usu süretiyle a'zalığa intihab olunabilüb vatan ve milleti asliyeleri namıyla veyahud Yunanda hemşehrileri ismiyle a'zalığa tayinleri ve meclis-i umumiye duhulleri ... vakten min'el vakten caiz görülmemek ve Cezâir-i Devlet-i Aliyeden olan İpsara Ceziresinin meb'usiyetlerine kanunname-i cedîdenin müzâkere-i münteşiresinde derc olunan kayd hedef ve ihrâc ettirmek ... [B.O.A., İ.Y: 52 Leff: 4]. Belgeden de anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti, yıllardır Yunanistan'da yerleşmiş ve artık Yunanlaşmış olan firarilerin seçilmelerine engel değildi. Engel olduğu şey bunların Osmanlı egemenliğindeki bölgeler adına seçimlere girmeleri idi.

Örneğin bu durum Paris Sefiri Mustafa Reşit Paşa'nın 26 Şubat 1844 (7 Safer 1260) tarihli bir yazışmasında görülebilmektedir. Reşit Paşa, Fransa Umur u Ecnebiye Nazırı Gizo ile yapmış olduğu bir konuşmayı içeren mektubunda, Yunanistan'da ki firarilerin her ne kadar İpsara'da doğmuş bile olsalar İpsara adına Yunan Meclisine katılamayacağını, Yunanistan'ın bu şekilde ısrar etmesinin fesad amaçlı olduğunu söylemekteydi⁷⁸ [Kaynar, 1991: 504]. Reşit Paşa'nın bu sözlerinden firarilerin ve İpsaralıların "Osmanlı hakimiyetinde olan yerlerin ismini kullanmamak" şartıyla vekil seçilmelerine olanak sağlayan çözüm yolu da böylece dile getirilmişti.

3.3.3.4. İpsara Meselesinin Çözülmesi

Osmanlı Devleti, Mustafa Reşit Paşa'nın mektubunda da anlaşıldığı üzere İpsara meselesinde çözüme yanaşmaya başlamıştı. 16 Mart 1844 (24 Safer 1260) tarihli Lord Aberdeen'den Londra Sefiri Ali Efendi'ye yazılan bir mektupta meselenin çözümünü ilgili ipuçları daha da iyi görülmektedir. Lord Aberdeen, Ali Efendi'ye göndermiş

⁷⁸Reşit Paşa Gizo ile olan görüşmesinde Osmanlı'ya kabul ettirmek istenen maddeye "... el-yevm Fransa'da Lehlû ve İspanyalû olarak bir takım firari eşhas bulunub bunların hiç vatan-ı aslileri ve milletleri ismine olarak Fransa parlamentosunda bulunmak üzere depüte intihap etmeleri Fransız sıfat-ı mahsusasını kesbedenlerin mu'amelât-ı câriye ve kanuniyyelerinde acaba milliyet-i sâbika ve memleket-i metrukelerinden bahs olunmak caiz olur mu ..." şeklinde diplomatik bir cevap vermiştir [Kaynar, 1991: 504].

olduğu mektubunda Osmanlı Devleti'nin İpsara konusunda hassas davranmasının nedeninin bu imtiyazın diğer firarilere de yayılması endişesinden kaynaklandığını söylemekteydi. İşte bunu çözmeye yönelik olarak Yunanistan'da olan elçisinin gönderdiği mektubu göstererek Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nin itiraz ettiği altmış birinci maddeden tamamen vazgeçtiğini ifade etmişti. Bunun yerine “Memâlik-i Yunaniyede iskân etmiş olan İpsaralıların evvelki meclisin intihâsından ol memlekette birleşmek şartı ile ... ve ... Adaları ahalisinin nail oldukları misûllü Cemiyet-i Millete meb'us göndermeleri hususuna dair bir kıt'a hükümnâme yapılmış olduğunu ...” belirtmişti [B.O.A., HR.SYS: 1680-2]. Görüldüğü gibi Yunan Hükümeti, İpsaralılar hakkında değişikliğe giderek ismi yukarıda verilen Ada halkı gibi millet meclisinde temsilci bulundurmalarına izin vermişti. Yapılan araştırmalarda bu Ada halklarının mecliste nasıl bir temsile sahip olduklarına tesadüf edilememiştir.

Lord Aberdeen'in Yunanistan'ın yukarıda belirtilen karar değişikliğini Ali Efendi'ye bildirmesinin altında bu değişikliği Osmanlı Elçisi Ali Efendi'ye kabul ettirme amacı yatmaktaydı. Hatta Aberdeen bunun için başka bazı bilgilerde vermiş ve şöyle demişti: “İpsara Halkının 1824 yılında kıtal ve esaretten halas olan ahalisi Yunan'a çekilerek orada politikaca ve ticaretçe hukuka nail olmak ve bu takım muhacirlerin bir nesli cedidi zuhur ederek ve bunlar Yunan bandırası altında pek çok ticaret sefinesine malik olarak her ne kadar İpsaralı isminde kalmış iseler de İpsara Ceziresiyle revâbıt-ı münasebet iddiasından baid olup...” [B.O.A., HR.SYS: 1680-2].

Lord Aberdeen'in İpsaralıların Yunanistan ile tarihi ilişkilerini belirttiği kısa paragrafında görüldüğü üzere İngiltere, İpsaralıların 1824 yılından beri Yunanistan'da yaşadıklarını, orada politika ve ticaretle uğraştıklarını dolayısıyla artık bunların Yunanlılaştıklarını iddia etmekte ve “bu suretle içlerinden intihab ile cemiyet-i umumiye meb'us göndermeleri bir garib şey göremeyub...” diyerek İpsaralıların vekil seçilmesinde mahzur olmadığını düşünmekteydi. Lord Aberdeen'in vermiş olduğu bilgilerden de anlaşıldığı üzere İngiltere bu meselede diplomatik ağırlığını ortaya koymuş, çözüm yolu bulmuştur. Hatta Yunanistan'da ki İngiltere Elçisi bu çözümün, İpsaralıların vekil seçilmesine karşı en sert muhalefeti yapan Kostaki Musurus tarafından da kabul gördüğünü bildirmişti. Musurus'un tavır değişikliğini de içeren

vesikada bu durum “İpsaralılara dair Millet Meclisinin ittihaz eylediği meslek ibtidâ meydana koyduğu usulden pek az mertebede Saltanât-ı Seniyyenin itirazına şayân olduğunu Atina’da bulunan Devlet-i Aliyye elçisi kabul eylemiş olmağla” diye belirtilmişti [B.O.A., HR.SYS: 1680-2]. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti İpsara Meselesinde ilk başlardaki katı tutumunda yumuşamaya başlamıştır. Bunun nedeni hem İngiltere’nin gösterdiği tavır hem de İpsaralıların diğer firarilerden farklı olarak Yunanlılaşmış olmalarıydı. Meselenin kabul edilmesinin diğer bir nedeni ise İngiltere’nin 27 Nisan 1844 tarihli vesikada belirtilen “temsil meselesinin Osmanlı aleyhinde olmayacağına” dair teminat vermesiydi [B.O.A., A.DVN: 4-93].

3.3.3.5. Firarilerin Temsil Meselesinin Çözülmesi

İpsara meselesinde bu şekilde bir değişiklikle çözüm bulunmasıyla diğer firarilerinde nasıl bir temsile sahip olacakları meselesi yavaş yavaş çözüm yoluna girmeye başladı. Osmanlı Devleti’nin bu konu hakkındaki değişen tavrı 27 Nisan 1844 (9 Rebiyülevvel 1260) tarihli bir vesikada görülmektedir: “... Lüzumu görülen protestonun te’kidi hakkında olan mütalaatınızda ve Tırhala ve Selanik ve Yanya ve Girit re’âyası firarilerinden vatan-ı aslileri namına vekil kabul olunacak olur ise Saltanat- ı Seniyye mahâl-ı merkumede Yunan Hükümeti tarafından konsolos ikâmesini tecviz buyurmayacağını ...” [B.O.A., A.DVN: 4-93; İ.Y: 59; HR.SYS: 1680-2; İ.Y: 52 Leff: 4].

Belgeden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti’nin firarilerin vekil seçilebilmeleri için şartı firarilerin Osmanlı egemenliğindeki bölgeleri temsilen seçime katılmamaları idi. Bu meselede Osmanlı’nın kararlı tutumu ve savaş çıkma riski Yunanistan’ın geri adım atmak zorunda kaldığını düşündürmektedir. Çünkü Yunanistan Osmanlı Devleti’nin bu şartı üzerine kendi içinde sancılı bir döneme girmişti. Firariler özellikle firar ettikleri Osmanlı toprağı olan bölgelerin isimleriyle meclise katılmak istemişlerdi. İlk başlarda Yunanistan’da firarilerin kendi bölge isimlerini kullanmalarına taraftar davranmış fakat daha sonra Osmanlı’nın şartını kabul etmek zorunda kalmıştı. Yunanistan’ın böyle bir karar değişikliğine gitmesinde İngiltere Elçisinin uyarısı önemlidir. İngiltere Elçisi,

Yunan Hükümetine “... Muhacirin cemaatleri Memâlik-i Osmaniye eyaletinden ahz ve istifare eyledikleri esâmileriyle tesmîye ve teşhîs olunmamak ...” [B.O.A., HR. MKT: 9-71] gerektiğini söyledi. Bu uyarıdan sonra Yunanistan tavır değiştirmiş ve firarilerin doğdukları bölgelerin isimleriyle mecliste temsil edilmesi iddiasından vazgeçmiştir.

Kostaki Musurus, meselenin bu şekilde çözüme kavuşmasıyla göndermiş olduğu bir mektubunda firarilerin hangi isimleri kullanabileceklerini bile Yunan Hükümetine bildirmişti. Buna göre Girit muhacirlerinin vekillerine Minova, Tırhala muhacirleri vekillerine ise Amalyopoli denilebilirdi. Böylece firarilerin Osmanlı’ya ait bölge isimlerini kullanarak Yunanistan’da Osmanlı aleyhine fitne çıkarmaları engellenecekti. Fakat Musurus’un bu şekilde bir çözüme rağmen hala endişeleri vardı. Bunların en başında geleni ise meclise giren vekillerin Osmanlı aleyhinde oluşan cereyanlara katılabilmelerinin mümkün olmasıydı. [B.O.A., HR. MKT: 9-71].

Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere meselenin çözülmesinde İngiltere’nin önemli rolü olmuştur. Yukarıda da görüldüğü gibi İngiltere, Osmanlı Devleti’ni menfaatleri nedeniyle fazla yıpratmak istemediğinden Yunanistan üzerinde baskı kurmuş ve Osmanlı’nın talebini kabul ettirmişti. İngiltere’nin Osmanlı lehine tutum sergilemesi elbetteki bazı hesaplara dayanmaktaydı. Çünkü firarilerin adı geçen jeopolitik önemi büyük bölgeler adına temsilci olmaları ileride bu bölgelerin Osmanlı Devleti’nden kopma sürecini ortaya çıkarabilirdi. Böyle bir kopma ise Doğu Akdeniz’in bu önemli bölgelerinin Rusya’nın etkisi altına girmesine yol açabilirdi. Bunun tarihte bilinen en basit gerekçesi ise gerek adayı temsil edecek firarilerin gerekse Yunanlıların Ortodoks olmaları nedeniyle İngiltere’den çok Rusya’yı kendilerine yakın hissetmeleri ve koruyucu olarak görmeleriydi. Zaten Yunanistan’ın bağımsızlık sürecinde Rusya’nın çok etkin bir rol oynaması bu düşüncenin haklılığını güçlendirmektedir. İşte bu yüzden İngiltere’nin Hindistan sömürgeleri yolunun tehdit edilmesi ihtimalini en baştan ortadan kaldırmak için firarilerin Osmanlı bölgeleri adına temsil edilmemelerinde özellikle Osmanlı’yı desteklediği düşünülebilir .

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti 19. yy'da birliğine tehdit olarak ortaya çıkan bir meseleyi daha devletlerarası çıkar ilişkilerinden faydalanarak çözebilmiş ve adı geçen bölgeler üzerinde hakimiyetini sağlayabilmiştir.

3.4. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri ve Kostaki Musurus

3.4.1. Eterya

“Eterya” ismi Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunan Yunan çetelerini, cemiyetlerini ve gizli örgütleri ifade eden genel bir tabirdir [Ortaylı, 1986: 165]. Bu tabirle ifade edilenler içerisinde küçük büyük bir çok cemiyet girebilmektedir. Örneğin Etniki Eterya ve Filiki Eterya gibi çok büyük cemiyetler “Eterya” olarak nitelendirilebildiği gibi Osmanlı aleyhine Yunanistan'da faaliyetlerde bulunan herhangi bir örgüt de bu şekilde nitelendirilebilirdi [B.O.A., İ.Y: 58].

Dolayısıyla “Eterya” veya “Eterya Cemiyetleri” olarak bahsedilen örgütler, 1814 yılında kurulmuş “Filiki Eterya” veya 1894'de kurulmuş olan “Etniki Eterya” ile karıştırılmamalıdır. Temelde bu cemiyetlerle benzer düşüncelere sahip olmalarına rağmen farklı zamanlarda kurulmuş ve kısmen de farklı teşkilatlanmalara sahip olmuşlardır. Osmanlı aleyhine kurulan işte bu örgütler, aşağıdaki bölümlerde “Eterya” veya “Gizli Cemiyetler” adı ile kullanılmıştır.

3.4.2. Kostaki Musurus'un Elçiliği Döneminde Eterya Cemiyeti

Kostaki Musurus'un Atina Elçiliği döneminde “Eterya” veya “Lonca-yı Hafıyye” adı verilen gizli cemiyetlere 1844 (1260) tarihli vesikalarda tesadüf edilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu cemiyetler, 1814 yılında kurulmuş olan Filiki Eterya Cemiyeti ile paralel düşüncede idiler. Çalışmada bahsedilen ve Kostaki Musurus tarafından “Eterya” olarak isimlendirilen gizli örgütlenmelerde yine bu açıdan ele alınmıştır.

Musurus, 8 Nisan 1844 (20 Rebiyülevvel 1260) tarihinde göndermiş olduğu bir mektubunda Yunanistan'da "Eterya" adında gizli bir cemiyetin kurulduğunu söylemiş, örgüt çok disiplinli ve gizli bir yapıya sahip olduğundan fazla bir bilgi aktaramamıştı. Fakat daha sonra cemiyet hakkındaki bilgilere "para ihtiyacı olan bir casusun ihbarı" ile ulaştı. Casusun verdiği bilgilere göre cemiyet, Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunmak üzere 1843 yılında Yunanistan'da kurulmuştu. Kurulan bu örgütün "Memalik-i mahrusede dal ve budakları" vardı. "Eterya" adı verilen bu cemiyet(ler) belirledikleri bir tarihte Osmanlı topraklarında aynı anda bir ayaklanma çıkartacaklardı. Ayrıca cemiyetin kendisine üye kazandıran ve yeminlerini yaptıran 150 kişilik 'Apostolos' adı verilen casusları da vardı. Cemiyet, sistemli bir teşkilata sahipti, yeminini bozan üyelerini öldürürdü. Her yeni üye İncil üzere yemin eder ve ancak kendisini cemiyete dahil eden kişiyi tanıyabilirdi. Yine cemiyetin kendine has şifreli bir haberleşmesi vardı, asıl kurucuları birkaç kişiydi.

Cemiyet hakkında yukarıdaki bilgileri veren casus, Musurus'a, aynı zamanda cemiyetin ritüellerini içeren bir vesikada verdi. Casus, verdiği bu bilgilerden sonra can güvenliği nedeniyle Yunanistan'ı terk edeceğinden bilgilerinin karşılığı olarak bir miktar para istedi. Bunun üzerine kendisine iki bin kuruş verilmiştir [B.O.A., İ.Y: 58]. İlk anda casusun verdikleri bilgilerin para almak için yapıldığı düşünülebilir. Fakat aşağıdaki bölümlerde görüleceği üzere Osmanlı aleyhinde gerçekten gizli cemiyetler kurulmuş ve faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı. Casusun verdiği bilgiler ise Osmanlı Devleti'ni Yunanistan'a karşı diplomatik alanda avantajlı hale getirmekteydi.

Aslında Osmanlı Devleti, Yunanistan'da kendi aleyhine cemiyetlerin kurulduğunu daha önce Rusya Elçiliğinden de öğrenmişti. Atina'da bulunan Rusya Memuru, İstanbul'da bulunan elçiliğine Osmanlı aleyhine cemiyetlerin kurulduğunu haber vermişti, Babiali de bu haberi doğrulamak için Kostaki Musurus'a danışmıştı. Kostaki Musurus ise yukarıda anlatılan casus olayıyla Osmanlı aleyhine cemiyetlerin kurulduğunu ortaya çıkararak Rus Elçiliğinin haberini doğrulamıştı.

Kostaki Musurus tarafından ele geçirilerek Babiali'ye gönderilen bir vesikaya göre Yunanistan'da ki gizli cemiyetlerin en temel amaçları "Ayasofya ve diğer önemli kabul

edilen yerlerin üzerine Haç ve Yunan Bayrağı yerleştirmek, buraları kendi egemenliklerine alıp Yunanistan topraklarının genişletilmesini sağlamaktı”. Hatta vesikaya göre cemiyetler, Fransa ve diğer devletler tarafından kendilerine toprak sözü verildiğini de iddia etmekteydiler. Osmanlı reayası “Karındaşlarımızın kesb-i istiklaline” diyerek Osmanlı topraklarında ayaklanma hazırlığı içerisindeydiler [B.O.A., HR: SYS: 1679-6]. Ayaklanmalar için en uygun bölgeler ise sınır oldukları Osmanlı Eyaletleriydi. Özellikle Rumeli, Tırhala ve Yenişehir bölgeleri bunların başında gelmekteydi. Bu bölgeler hem Yunanistan-Osmanlı arası sınırı oluşturmaktaydı hem de Osmanlı Devleti’nin Rum reayasının yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında gelmekteydi. Bu yüzden buralarda propagandalar çok çabuk netice verebilirdi.

Gizli cemiyetlerin bu faaliyetleri elbette ki Yunanistan tarafından da bilinmekteydi. Zira Yunanistan’ın amacı da “Memâlik-i Mezbure reayasını ayaklandırmak ve oraları Yunanistana idhâl ve ilhâk etmek”ti [B.O.A., İ.Y: 58; 79]. Fakat başka bir devlet aleyhine alenen faaliyetlerde bulunmak uluslararası hukuka aykırı olduğundan cemiyetleri gizlice desteklemekteydi.

3.4.3. Kostaki Musurus’un Eterya’ya Yönelik Diplomatik Girişimleri

Osmanlı Devleti, Musurus’un elde ettiği bilgiler üzerine memnun olarak fesadın önlenmesi amacıyla gerekli araştırmalarda bulunması için altı yedi bin kuruş daha kendisine gönderdi [B.O.A., İ.Y: 58; 74; A. DVN: 4-98]. Kostaki Musurus’a göre fitne ve fesad önlenmeliydi. Bunun için ilk etapta İzmir’de Rumca olarak yayımlanan bir gazetede cemiyet hakkında elde ettiği yukarıda anlatılan bilgiler neşredilmeliydi.⁷⁹ Yine kendisine göre bu teklifi köklü bir çözüm değildi, fakat böyle bir hareketle cemiyetlerin fesadları en azından ‘bir müddet’ durdurulabilirdi. Çünkü gazetelerde bunların iç yapıları hakkında haberlerin çıkması kendilerini şaşırtacak ve bu yüzden hareketlerine ara vermek zorunda kalacaklardı. Bu önlemin hemen alınmak

⁷⁹İzmir’de bu dönemde beş tane gazete vardı. Bunlardan iki tanesi Rumca yayımlanıyordu: l’Amalthée ve Le Journal de Smyrne. Bkz. Jean- H. A. Ubcini, Osmanlı’da Modernleşme Sancısı, Timaş yay, İstanbul, 1998. s. 190.

istenmesinin nedeni ise casusun verdiği bilgilere göre her an ayaklanma çıkma olasılığının bulunmasıydı.

Musurus yine bu sıralarda Yunan Başvekili Mavrokordato ile de görüştü. Mavrokordato'ya, casustan almış olduğu bilgileri bilmezlikten gelerek Yunanistan'da gizli örgütlerin kurulduğu sorusunu yöneltti. Başvekil bu soruya karşı bu tür örgütlerden haberi olmadığını fakat Yunanistan'ın kendi iç işlerine yönelik kurulabilmiş olacağını söyledi. Musurus bunun üzerine Yunanistan'da böyle gizli cemiyetler var ise bunların ortaya çıkarılmasının kendisinin görevi olduğunu belirtti. Yunan Başvekiliyle bu şekilde sert geçen bir konuşma yapan Kostaki Musurus, 7 Mayıs 1844 (19 Rebiyülahir 1260) tarihinde göndermiş olduğu bir mektubunda kurulmuş olan gizli örgüt ve cemiyetlerin amaçlarını ve alınacak önlemleri şöyle belirtti: "Memâlik-i Mahrûsânın eyâlet-i mücâviresini ayaklandırmak ve Yunanistan dairesine idhâl ve ilhâk ettirmekten ibaret" [B.O.A., İ.Y: 58].

Vesikadan da anlaşılacağı üzere amaç, Osmanlı'nın Yunanistan'a komşu eyaletlerini ayaklandırmak ve buraları Yunanistan'a bağlamaktı. Musurus'a göre bu nedenle 'Yunan Hükümeti her ne kadar cemiyetleri engellemeye çalışırsa çalışsın ve her ne kadar üç büyük devlet tarafından teminat verilirse verilsin' Osmanlı Devleti eyaletlerini tehdit eden bu duruma karşı kendisi tedbir almalıydı [B.O.A., HR. MKT: 9-71].

Musurus alınacak tedbirleri de belirtmişti. Ona göre ilk önce İngiltere, Fransa ve Rusya Elçilerinin arabulucu olması sağlanarak mesele diplomatik yollardan çözülmeliydi. Hatta Babıali'ye, İstanbul'da bulunan elçilere verilmek üzere bir resmi nota örneğini de gönderdi. Musurus notada cemiyetlerin Girid ve Tırhala'da çıkan ayaklanmalarda rol aldığını [B.O.A., İ.Y: 35], üç büyük devletin Osmanlı sınırlarının muhafazasına dikkat edeceklerini söylemelerine rağmen cemiyetlerin Yunan Devleti kontrolünde faaliyetlerde bulunduğunu söylemekteydi. Ayrıca cemiyetlerin her geçen gün çoğaldığını ve iç yapıları hakkında da bilgi veren notada gerekirse bunlarla savaşılmaması gerektiğini de söylüyordu. Musurus'un Yunanistan'dan göndermiş olduğu nota padişaha da sunuldu ve mesele hakkındaki gayretinden dolayı övgüye mazhar oldu.

Göndermiş olduğu nota örneğinin ise mecliste görüşülmesine karar verildi [B.O.A., İ.Y: 79].

Kostaki Musurus, Yunanistan'da bulunduğu süre içerisinde cemiyetlerin bir kısım faaliyetlerine engel olmaya çalışmıştı. Örneğin 29 Mart 1844 (10 Rebiyülevvel 1260) tarihinde göndermiş olduğu bir mektubunda, Yunan Devleti'nin hem Osmanlı aleyhine olan faaliyetleri görmezlikten geldiğine hem de kendisinin bu konudaki çalışmalarına iyi bir örnek anlatılmaktadır. Buna göre Atina'da paskalya münasebetiyle dükkan ve evlere çeşitli afişler asılmıştı. Bu afişlerden birinde Ayasofya resmi ve yanında elinde bayrakla papaz çizilmişti. Bayrağın üzerinde cemiyetlerin amaçlarını haber verir bir anlamda "Saat Yaklaşıyor" cümlesi yazılmıştı. İşte bu afiş ve ima ettiği mana Kostaki Musurus'u hemen harekete geçirmişti. Bu nedenle Umur u Ecnebiye Nazırıyla görüşmüş ve Dahiliye Nazırına haber gönderilmesi sağlanarak afişler derhal kaldırılmıştı [B.O.A., HR: SYS: 1679-6]. Musurus'un Osmanlı lehine bu denli önemli faaliyetlerde bulunması Eteryaya üyelerinin kendisine karşı düşmanlıklarını arttırdı. Bu yüzden Eteryaya üyeleri Kostaki Musurus'un bir an önce Yunanistan'dan gönderilmesini istemeye başlamışlardı [B.O.A., İ.Y: 46; 92].

Eteryaya adı verilen cemiyet yukarıda da belirtildiği gibi sistemli bir yapıya sahipti. Yunanistan ve Osmanlı Devleti içerisinde gizli şubeleri bulunmaktaydı. Cemiyet üyelerinin Osmanlı reayasını ayaklandırmak için en önemli kozu etnik ve dini referanslardı. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Rumlara iyi davranmadığı yönünde propaganda faaliyetleri yapıyorlardı. Osmanlı topraklarında karışıklık çıkararak Avrupa Devletlerinin olaylara müdahalelerine yol açmak ve böylece bir şeyler elde etmek en yaygın metodlarıydı. Propaganda araçlarının başında gazeteler gelmekteydi. Çıkarılan bu gazeteleri Osmanlı reayası arasında gizlice dağıtıyorlardı. Ayrıca "Eteryaya" adı verilen bu cemiyet ve fraksiyonları gerek Yunanistan'da gerekse diğer devletler nezdinde teşkilatlanmaya da başlamışlardı.

3.4.1.1. Eterya Cemiyetinin Eşkivalık Faaliyetleri

Eterya Cemiyeti üyeleri Osmanlı topraklarında eşkıyalık ve hırsızlık faaliyetlerinde bulunuyorlardı [B.O.A., İ.Y: 147; HR. MKT: 1-41; 7-41]. Örneğin Musurus cemiyet üyelerinin çalmış oldukları bir kısım malları daha sonra meydana çıkardığından dolayı takdir bile edilmişti [B.O.A., İ.Y: 35]. Mesela 1844 yılı içerisinde Kaptan Kostarahi adında birinin beraberinde 28 adamıyla birlikte Tırhala'dan Yanya'ya giden yol üzerinde eşkıyalık faaliyetleri yapmakta olduğu tespit edilmişti. Hatta buradan geçen yolcuların mallarını zorla almış ve bazılarını öldürmüştü. Osmanlı kuvvetleri geldiği anda ise Yunanistan'a doğru kaçmıştı [B.O.A., C. HR: 1513]. Musurus kendisine verilen haber doğrultusunda bu eşkıyanın faaliyetlerine engel olmak için Yunan Hükümeti nezdinde faaliyetlerde bulundu. Fakat Yunan Hükümeti Musurus'a verdiği cevapta bu eşkıya ile baş edemediğini söyledi. Eşkivalarla baş edemediğini söyleyen Yunan Hükümeti daha sonra bunları itaat altına almak için haklarında af çıkarttı [B.O.A., HR. MKT: 8-8].

Osmanlı aleyhine sınırda çeşitli faaliyetlerde bulunan Eterya Cemiyetine mensup bir diğer eşkıya lideri de General Birudos'tur. Bu kişi de oğlu ve adamlarıyla beraber Tırhala sınırında reayayı teşvik faaliyetlerinde bulunuyordu [B.O.A., HR. SYS: 1679-2]. Fakat işin en ilginç tarafı bu eşkıya Yunan Kralının vermiş olduğu yemeklere de çağrılıyordu. Yine Eterya'ya bağlı diğer bir eşkıya lideri ise Katrakiya idi [B.O.A., HR. MKT: 9-71]. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti cemiyetlerin kurulması ile beraber sınırlarında artan eşkıyalık ve ayaklanmalarla sık sık uğraşmak zorunda kalmıştır. Yunan Hükümeti ise eşkıyaların yakalanmasında ağır davranmış, onları cesaretlendirmiş hatta mecliste haklarında af bile çıkarmıştı.

3.4.1.2. Yurt Dışı Teşkilatlanma Çabaları

Cemiyetin Avrupa Devletlerinin ve kamuoyunun desteğinin alabilmesi için yurt dışında da geniş bir ağa sahip olmaları gerekiyordu. Bu yüzden Eterya üyeleri, kendileriyle aynı düşüncede cemiyetlerin Paris ve Londra gibi diplomasinin yoğun olarak yaşandığı

yerlerde kurulmasını planladılar [Kaynar, 1991: 513]. Osmanlı Devleti kendisi aleyhinde lobi faaliyetlerinde bulunacak bu cemiyetlerin kurulmaması için o esnada Paris Elçisi olan Mustafa Reşit Paşa'yı ve diğer yerlerdeki elçilerini haberdar etti. Reşit Paşa bu yüzden Fransa Dış İşleri Bakanı Gizo ile görüşmelerde bulundu. Gizo ise henüz bu tür cemiyetlerin kurulmadığından bahsederek anayasa gereği üye sayısı yirmi olan hiçbir cemiyeti kapatamayacaklarını söyledi. Reşit Paşa Fransa'da Rus Elçisiyle de görüşmelerde bulundu ve bu konuda endişe edilecek bir durumun olmadığını Babıali'ye bildirdi [Kaynar, 1991: 514].

3.4.4. Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler

Osmanlı Devleti'nin cemiyetlerin faaliyetlerine karşı Yunanistan'ı ilk önce İstanbul'da bulunan büyük devletlerin elçilerine şikayet etti. Ayrıca bu konudaki şikayet Yunan Elçiliğine de bildirildi. Kostaki Musurus, daha önce göndermiş olduğu mektuplarında Yunanistan'ın şikayet edilmesini tavsiye etmişti. İşte Osmanlı'nın yukarıda yaptığı şikayetin içeriğinin Kostaki Musurus'un bu tavsiyesiyle benzer veya aynı olabileceği düşünülmektedir. Yine bu şikayetin yapıldığı esnada cemiyetin faaliyetlerine önlem olarak Kostaki Musurus'un cemiyetin iç yapısı hakkında göndermiş olduğu bilgilerin gazetelerde yayımlanması da kararlaştırıldı [B.O.A., İ.Y: 58].

Osmanlı Devleti ayrıca Eteryaya üyelerinin kendi sınırlarına girerek propaganda faaliyetlerinde bulunmalarını önlemek için sınırda pasaport kontrollerinin artırılmasını kararlaştırdı. 24 Mart 1845 (15 Rebiyülevvel 1261) tarihli vesikada bu konu şöyle ifade edilmektedir: "Yunan tebaası dahi bi'l-mukabil Yunanistandan azimet eyleyecekleri hinde pasaportlarını Sefâret-i Devlet-i Aliyyeden ve şehbenderlerimiz canibinden imza ve tasdik usul ü miriden olduğu" [B.O.A., HR. MKT: 8-78]. Bu tedbirle Osmanlı memurları Eteryaya üyesi kişileri tespit ederek pasaportlarını imzalamayacak ve dolayısıyla bunlar sınırdan içeri giremeyeceklerdi. Hatta bununla ilgili alınan başka bir tedbirde Eteryaya üyelerinin veya Osmanlı aleyhinde herhangi faaliyette bulunmuş olanların tespit edilmesi için Pasaport Odasında "gözü açık bazı adamlar" bulundurulması gerektiği idi [B.O.A., İ.Y: 95].

Yine Eterya Cemiyetleri, Osmanlı reayasını ayaklanmaya teşvik etmek için her türlü propaganda vasıtalarını kullanmakta, Osmanlı'nın sınır bölgelerine ve sahillere gazetelerini ulaştırmaya çalışmaktaydılar. Babıali tarafından bu gazetelerin içeri girmesine önceden herhangi bir yasak konulmamıştı. Musurus gönderdiği mektuplarında gazetelerin Osmanlı aleyhine olan faaliyetlerinden bahsetmiş hatta bir defasında yarı resmi "Vekâyi-i Yunan" isimli bir gazetenin düşmanca haberi üzerine Yunanistan Başvekili Kolti ile görüşmüş ve gerekli şikayeti iletmişti.

Bunun dışında Yunanistan'da asıl olarak Eterya düşüncesinde olan "İttihad" ve "Yebûn" gazeteleri çıkmaktaydı [B.O.A., HR. MKT: 15-15]. Bu tür gazetelerin Osmanlı reayasını ayaklanmalara teşvik eder hale gelmesi bunların Osmanlı sınırlarında yasaklanmasına yol açtı. Babıali bu şekilde almış olduğu bir önlemi de yine Avrupa'nın bilgisine sundu. Reşit Paşa, Osmanlı'nın almış olduğu önlemleri Fransa Dış İşleri Bakanı Gizo'ya anlatırken bu yasağı şöyle savunmuştu: " Yunan Gazeteleri Memâlik-i Devlet-i Aliyye reâyasını mütemadiyen isyana tahrik etmek de olduklarından onlar tarafından gelen gazeteler vesair evrakın Memâlik-i Mahrûsesine duhûlünü men' etmekliğe Devlet-i Aliyye'nin her türlü hakk-ı âlisi derkardır". Reşit Paşa'nın bu ifadesi üzerine Gizo ise Osmanlı Devletini bu tedbirinde haklı görmüş ve hatta desteklemişti [Kaynar, 1991: 519].

Osmanlı Devleti, Eterya üyelerinin sınırda eşkıyalık faaliyetlerinde bulunması sebebiyle daha ilk anlardan itibaren güvenliğin artırılması için çeşitli kararlar aldı. Bunlar Rumeli ordusundan alınacak askerlerin Yenişehir, Tırhala ve Yanya sınırlarında bulundurulması ve donanmadan gemilerin Rumeli sahillerinde sürekli olarak hareket halinde olması gerektiği [B.O.A., İ.Y: 58].

Babıali'nin kararlaştırdığı bu önlemler uyarının neticesi beklendiğinden hemen uygulanmadı. Fakat Yunanistan uyarıya rağmen Eterya Cemiyeti hakkındaki tavrında bir değişiklik yapmadı. Başvekil Kolti "Politika dairesinden hariç bir tavrı bila pervaz" içerisinde ifadelerde bulunmuştu. Bu 'bila pervaz' ifadeler Musurus'a ulaşmış ve o'da aynen Babıali'ye bildirmişti. Bu gelişmeler üzerine Babıali "evvelce icra buyurulan şikayet-i seniyye pek hafif ve az olduğundan" dolayı "muhafaza-yı asayiş-i dahiliye

zımında hududu hakaniyesinde mikdârı-ı kâfi asker bulundurmağa bir kat daha hak” kazanmıştı [B.O.A., İ.Y: 74]. Bunun en önemli gerekçesi Osmanlı aleyhine fikirlerin bizzat Yunan Başvekil tarafından da ifade edilmiş olmasıydı. Bu durum açıkça bir düşmanlıktı, sınırlarda önlem almak gerekmekteydi. Fakat Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından kollanan Yunanistan’a karşı istediği gibi hareket edemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden sınırlara asker sevki konusu uluslararası bir hal almaya başladı.

3.4.5. Avrupa Devletlerinin Meseleye Karışması

Osmanlı Devleti’ni Eterya Meselesinde bazı Avrupa Devletleriyle karşı karşıya getiren en önemli sorun sınırda asker bulundurma hususudur. Çalışmanın bu kısmında dönemin ileri gelen Avrupa Devletlerinin olaya bakış açılarını tam olarak ortaya koymak için devletler sırasıyla ele alınmıştır. Böylece devletlerin hem asker bulundurma konusundaki tavırlarının hem de mesele hakkındaki genel tutumlarının daha iyi verilmesi amaçlanmıştır.

İngiltere, ilk başlarda Eterya meselesini fazla önemsememişti. Fakat 1844 yılında Yunanistan Başvekilliğine Fransa taraftarı Kolti’nin gelmesi İngiltere’nin bu tavrını tam tersine çevirdi. Bilindiği gibi İngiltere 1819 yılında Yedi Ada’yı himaye ettiğini ilan etmiş ve Osmanlı Devleti de bunu kabul etmek zorunda kalmıştı. Şimdi ise Yunanistan sınırlarını Yedi Ada yönünde genişletmek istiyordu. Bu durum İngiltere’nin Akdeniz gücünün sona ermesine yol açabilirdi. Çünkü Kolti Fransa yanlısı olduğundan Yedi Ada’nın Yunanistan’a geçmesi demek, dolaylı olarak Fransa’nın buralarda hakimiyet kurması demektir [B.O.A., İ.Y: 74].

İşte bu nedenlerden dolayı Stratford Canning sınırlara asker sevki konusunda Osmanlı lehine bir tutum sergiledi. Fakat gönderilecek askerlerin başıbozuk olmamasını ve sınıra çok yakın durmamasını tavsiye etti. Canning daha sonraki bir yazısında ise Osmanlı Devletine İngiltere’nin açık desteğini vermiş ve şöyle demişti: “ Hudud da tecemmü’ eden eşhas Memâlik-i Mahrusa-yı Devlet-i Aliyye arazisine tecavüz ederler

ise üzerlerine yürüme Devlet-i Aliyyenin bütün bütün idare-i seniyyesine münuttur” [B.O.A., İ.Y: 61]. Görüldüğü gibi İngiltere açıkça Osmanlı’yı desteklemekteydi. Tabii bu desteğin ardında Yedi Ada’nın ve Akdeniz’in güvenliği yatmaktaydı. Canning’ın bu desteğinden sonra Dış İşleri Bakanı Lord Aberdeen’de 31 Mayıs 1845 (24 Cemaziyelevvel 1261) tarihinde göndermiş olduğu bir mektubunda Yunanistan’ın yaptıklarına çok sert tepki gösterdi [B.O.A., İ.Y: 77].

Osmanlı Devleti, İngiltere’nin bu tavrından sonra Tırhala ve Yenişehir’de olan asker miktarını arttırmak için hazırlıklara başladı. Bu gelişme üzerine Başvekil Koltı Osmanlı askerinin Yenişehir’e kadar gelebileceğini fakat daha ileri gelirse karşılık vereceklerini belirterek Osmanlı’yı bir nevi tehdit etti. Bu sıralarda Osmanlı Devleti’nin sınırda asker bulundurma hazırlıklarına karşılık Yunanistan’da böyle bir harekete girişmeye başladı [B.O.A., HR. MKT: 3-68].

Avusturya, Yunanistan’ın sınırlarını Osmanlı aleyhine genişletme isteğine ilk zamanlarda fazla önem vermemişti. Prens Metternich 14 Mayıs 1844 (26 Rebiyülahir 1260) tarihinde göndermiş olduğu resmi bir yazıda Yunanistan’ın topraklarını genişletme gibi bir amacının olmadığını, Osmanlı’nın boşuna huzursuz olmamasını tavsiye etmişti. Yine Prens mektubunda bazı grupların Osmanlı aleyhine genişleme gibi bir amaçlarının olabileceğini fakat bunun dikkate alınmaması gerektiğini söylemişti. Prens’e göre önemli olan Yunan Hükümetiydi. Yunan Hükümetinin böyle bir iddiası olmadığını kendisi “ben şahadet ederim” diyerek teminat vermişti. Bunun aksine şayet Yunan Hükümetinin böyle bir amacı olsa bile bunun hiçbir devlet tarafından desteklenmeyeceğini hatta tepki ile karşılanacağını da sözlerine eklemişti [B.O.A., İ.Y: 61].

Fakat Prens’in bu görüşlerinin üzerinden çok geçmemişken Yunanistan’ın gerçekten topraklarını genişletme gibi bir isteği olduğu ortaya çıkmıştı. Yukarıda da belirtildiği gibi Koltı alenen Eteryaya Cemiyetlerini ve faaliyetlerini benimsediğini söylemişti. İşte bu durum üzerine Prens Metternich 4 Aralık 1844 (23 Zilkade 1260) tarihinde İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya Devletlerine bir teklifte bulundu. Prens’in teklifi

Yunanistan'ı toprak isteğinden vazgeçirmek için sert bir şekilde uyarılması ve tavrı konulmasıydı [B.O.A., İ.Y: 66].

Aslında Prens'in bu sert tutumunun arkasında Avusturya'nın da imparatorluk yapısına sahip olması yatmaktaydı. Çünkü Yunanistan'ın Rumların yoğun olarak yaşadığı bölgelere etnik ve dini nedenlerle sahip olması, Avusturya egemenliğindeki topluluklar için iyi bir örnek olmayacak belki de bunlarında hareketlerini tetikleyebilecekti. Avusturya bu şekilde sert bir tutum ile etnik ve dini nedenli genişlemeleri, ayrılıkçı fikirleri yayılmadan önlemeye çalışmak istemişti. İşte Prens Metternich'in teklifinin hem bu tehlikeyi önlemeyi amaçladığı hem de 1815 Viyana Kongresi ile başlayan Avrupa'da denge siyasetini devam ettirme isteği olarak yorumlanabilir.

Prens Metternich'in ortak tavrı koyma teklifi başta Fransa tarafından olmak üzere İngiltere ve Prusya tarafından da kabul görmedi [Kaynar, 1991: 517]. İngiltere'ye göre Prens'in teklifi Londra Mazbatasıyla aynı anlama gelmekteydi; dolayısıyla tekrar bir protokole lüzum yoktu. Diğer devletlerin Metternich'in teklifi hakkındaki düşünceleri o devletlerin konu başlığı altında verilmiştir.

Fransa, Eterya Cemiyetlerinin Avrupa'da teşkilatlanma çalışmalarının önlenmesi ve Yunan Gazetelerinin Osmanlı topraklarında yasaklanması konularında Babıali'ye destek olmuştu. Asker sevki konusunda ise çekingen davranıyordu. Fransa Elçisi Borkne 4 Haziran 1844 (17 Cemaziyelevvel 1260) tarihinde vermiş olduğu resmi yazısında Osmanlı sınırında eşkıyaların toplanmış olmasının büyütülecek bir şey olmadığını çünkü Yunan Hükümetinin bunları engellemek için önlem aldığını belirtmişti. Hatta Elçi, Osmanlı Devleti'nin asker sevki konusunu "esef ve endişe verici" olarak değerlendirmişti. Osmanlı toprak bütünlüğünün Londra Mazbatasına göre devletlerin garantisi altında olduğunu belirten Borkne, Osmanlı'nın tedbir almasının esassız olduğunu söylemişti [B.O.A., İ.Y: 61].

Fakat elçinin Fransa'nın tavrına ilişkin bu düşünceleri zamanla değişmeye başladı. Çünkü Koltı Yunanistan'da Başvekil olmuş ve Fransa açısından Akdeniz ve Yedi Ada üzerinde İngiltere'ye karşı koyabilme şansı doğmuştu. Daha öncede değinildiği gibi

Kolti Fransa yanlıydı. Mustafa Reşit Paşa'nın 18 Ocak 1845 (9 Muharrem 1261) yılında göndermiş olduğu bir yazısında Prens Metternich'in teklifinin Fransa tarafından niçin kabul edilmediğine dair bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Fransa Yunanlıları ve Kolti'yi üzmemek istemediğinden Metternich teklifine sıcak bakmamıştı. Ayrıca diğer bir nedeni ise Londra Mazbatasının yeterli görülmesiydi [Kaynar, 1991: 517].

Reşit Paşa daha sonra göndermiş olduğu bir mektubunda Fransa Kralının, Yunan Hükümetinin Osmanlı'ya karşı dost olduğuna dair teminat verdiğini belirtir. Ayrıca Fransa Dış İşleri Bakanıyla da görüşmüş olan Reşit Paşa, Fransa'nın Osmanlı'nın sınırda asker arttırmasına kesinlikle karşı olduğunu yazmıştır. Bakan'ın, Yunanistan'ın toprak taleplerine dair ifadelerini de aktaran Reşit Paşa, Fransa'nın bu konuda Babıali lehine düşündüğünü belirtir. Hatta Yunanistan genişleme konusunda ısrarlı davrandığı takdirde Osmanlı lehine önlem bile alabileceklerini söylediğini belirtir [B.O.A., İ.Y: 76; 74].

Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin sınırda asker bulundurmasına karşı sert tavır koymasında gizliden gizliye Yunanistan'ı destekleme kaygısının olduğu düşünülmektedir. Bu desteğin ardında yukarıda da belirtildiği gibi kendi yanlısı Kolti'nin Yunanistan Başvekili olması gelmekteydi. Böylece Fransa, Yunanistan üzerinde etkili olmaya başlamış dolayısıyla İngiltere'nin Akdeniz kontrolünü kendi eline geçirmek istemişti.

Rusya'da Etery Meselesinde diğer devletler gibi düşünmekteydi. Gazetelerin yasaklanması konusunda Osmanlı'ya destek vermişti. Ayrıca Fil-Elen ve Ortodoks konusunda da desteğini göstermişti [Kaynar, 1991: 514]. 11 Mayıs 1844 (23 Rebiyülahir 1260) tarihinde Rusya Dış İşleri Bakanı Kont Neselrod Atina'da bulunan Maslahatgüzarına göndermiş olduğu resmi yazıda Yunanistan'ın daha önce antlaşmalarla belirlenmiş olan sınırlarından çıkmaması gerektiğini söylemişti. Neselrod, gizli cemiyetlerin sınırlarda ayaklanma çıkarmaya çalışmalarını tasvip etmediğini de ifade etmişti. Yunanlıların bu şekilde yayılmacı davranmalarının kendilerinin güvenliği ve bağımsızlığı için zararlı olduğunu belirtmişti [B.O.A., İ.Y: 61]. Hatta Rusya Yunanistan'ın genişleme isteğinde bulunarak ayaklanmalar çıkarmaya

çalışmasını çok yanlış bulmuş ve böyle bir tavrın neticesinin kendileri hakkında vahim sonuçlar doğuracağını da iddia etmişti. Metternich'in teklifine ise olumlu yaklaşmıştı [B.O.A., İ.Y: 66].

Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinde en büyük paya sahip olan Rusya'nın Eteryaya meselesindeki tavrının Osmanlı lehine olması dikkat çekicidir. Bu durumun Fransa yanlısı Kolt'i'nin başa geçmesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Rusya'da aynen İngiltere gibi kendi menfaatlerine aykırı genişleyecek bir Yunanistan'dan yana değildi. Daha doğrusu Fransa güdümündeki büyük Yunanistan'dan yana değildi.

Prusya'da Yunanistan'ın genişleme isteğinden dolayı endişe duymaktaydı. Prusya Dış İşleri Bakanı ortaya çıkacak sonuçların Yunanistan'a ait olacağını ifade etmişti. Yunanistan'ı kendi gözü önünde cereyan eden 'fesadati' önlemeye davet etmişti [B.O.A., HR. SYS. 1679-6]. Prusya önceden beri Yunanistan'la ilgili meselelerde uzak durduğundan dolayı Meternich teklifinin kabul edilip edilmemesinde fazla etkili değildi. Dolayısıyla pek etkisi olmamasına rağmen teklifi kabulde etmemişti [Kaynar, 1991: 514].

Sonuç olarak Yunanistan kuruluş itibariyle isyanlarla ortaya çıkmış bir devlettir. Dolayısıyla isyanlar ve karışıklık hükümetin-toplumun yabancı olduğu kavramlar değildi. İsyân, karışıklık ve koruyucu devlet ile varlığını devam ettirme, 19. yy. Yunan siyasi yapısının bir parçası haline gelmişti. Belirtilen nedenler dini ve etnik referanslarla ortaya çıkmıştı. Yunanistan bu referansları, bağımsızlık sürecinde Osmanlı aleyhine kullanmıştı. Şimdi bir daha bunları devreye koyarak sınırlarını genişletmek istiyordu. İşte bu amaç için en uygun zaman belirtilen referansların Avrupa siyasi ve sosyal yapılarında daha da bir öncelik kazandığı buna karşın çok uluslu ve dinli devletlerin gözden düştüğü dönemdi.

Eteryaya Cemiyetleri meşru bir devletin sınırlarını ihlal ve o devletin reayasını ayaklandırmak amacıyla kurulduklarından illegal örgütler olarak nitelendirilirler. Bu yüzden Osmanlı vesikalarında "eşkiya" olarak isimlendirilmektedirler. Fakat bu cemiyetler uluslararası hukuka aykırı olmalarına rağmen Yunanistan tarafından

desteklenmekteydiler. Bunun nedeni cemiyetlerin Yunanistan'ın Osmanlı'ya karşı gerçek siyasetini izlemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü Yunanistan Osmanlı aleyhine genişlemek istiyordu. Fakat antlaşmalar olup bittikten sonra aşikare böyle bir tavır içine girmesi kendisini haksız göstereceğinden bu tür eşkıya faaliyetlerini gizlice destekleme yolunu seçmişti. Böylece karışıklık çıkartılarak Hıristiyanların ezildiği yönünde haberlerle Avrupa Devletlerinin olaylara karışması sağlanacak ve kendi lehlerine karar alma imkanı doğabilecekti [Kaynar, 1991: 507]

Fakat Avrupa Devletlerinin Yunanistan aleyhinde olması bu konuda Osmanlı lehine bir durum ortaya çıkardı. Özellikle İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni desteklemesiyle Yunanistan'ın bu meselede geri adım attığı anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın Osmanlı aleyhine kesin olarak iddialarından vazgeçtiğini söylemek ise yanlış olur. Çünkü Kurtuluş Savaşına kadar Yunanistan aralıklarla genişleme ve eşkıyalık faaliyetlerini desteklemeye devam etmiştir. Bu yüzden çalışmanın bu kısmında Etery Meselesi kesin olarak şöyle veya böyle sona erdi demek yanlış olur.

4. 1846-1850 YILLARI ARASINDA KOSTAKI MUSURUS'UN DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

4.1. Pasaportlara Vize Verilmesi Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Devleti'nin Notası

Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında ortaya çıkan önemli sorunlardan biri pasaportların vize edilmesi meselesidir. Aslında bu sorun Eteryacı Cemiyetleri meselesinin bir devamı olarak da görülebilir. Daha öncede değinildiği gibi Yunanistan kurulduğu andan itibaren Osmanlı Devleti aleyhine çeşitli faaliyetlerde bulunmaktaydı. Osmanlı, Yunanistan'ın faaliyetlerine karşı koymak için çeşitli önlemler almaya çalışmıştı. Özellikle Eteryacı Cemiyetlerinin eşkıyalık faaliyetleri, sınır güvenliğinin önemini ortaya koymuştu. Bu yüzden pasaport kontrollerinin daha dikkatli yapılması gerekmektedir. Yapılacak bu kontroller bir yana, Yunanistan'ın vermiş olduğu pasaportlar bile şüpheliydi.

Kostaki Musurus, Babıali'yi, pasaport meselesinde daha dikkatli davranılması hakkında gönderdiği yazılarla uyarılmıştı. Yine o'nun teklifiyle 1845 yılında pasaportların vize edilmesinde yeni bir usul gündeme gelmişti. Buna göre Yunanistan vatandaşları Osmanlı'ya gelecekleri zaman pasaportlarını Osmanlı elçiliğine veya şehbenderliklerine onaylattıracaklardı. İşte Musurus'un bu teklifi Osmanlı Devlet Adamları tarafından yapılan görüşmelerde ele alınarak kabul edilmişti. Bu yeni kararın uygulanacağı hakkında Yunan Elçiliğine hemen gerekli nota verilmişti [B.O.A., HR. MKT: 8-78].

Yunan Elçisine verilen notada ayrıca Yunanistan tarafından Osmanlı vatandaşlarına verilmiş olan Yunan Pasaportlarına vize verilmeyeceği de belirtilmekteydi. Yine notada bundan sonra Yunanistan tarafından verilecek pasaportlarda, pasaport verilen şahsın doğum yerinin ve oturduğu yerin pasaportta belirtilmesi gerektiği de yer almaktaydı. Şayet Yunanistan'ın pasaport verdiği kişi Osmanlı sınırlarında doğmuş biriye buna hangi hak ile Yunan milleti ve tebaası vasfı verildiğini belirten açıklamanın da pasaportta yer alması notada istenmişti. Osmanlı Devleti'nin yukarıdaki notasına

Yunanistan Başvekili Kolti tarafından cevap verilmekle beraber bu vesikaya tesadüf edilememiştir. Fakat Musurus'un pasaport meselesinde Kolti'ye cevaplarını içeren bir başka vesikada Yunan Hükümetinin konuya ilişkin itirazlarına ulaşmak mümkündür.

Musurus'un yukarıda içeriği belirtilen notasına Yunan Başvekili Kolti tarafından bir yıl sonra yani 1846 yılında suçlamalar içeren bir cevapla karşılık verildi. Kolti, Musurus'a Yunan vatandaşlarının pasaportlarını vize etmekten kaçındığı yolunda suçlamalarda bulundu. Bunun üzerine Musurus, Kolti'nin suçlamalarına karşılık resmi bir cevap hazırlayarak Yunan Hükümetine sundu.

Kolti'nin 'Yunan vatandaşlarının pasaportları vize edilmiyor' suçlamasına karşılık Musurus, Yunanistan'da doğmuş olan veya antlaşmalar uyarınca Yunanistan'a göç ederek Yunan vassfını kazanmış olanların pasaportlarının vize edildiğini söyledi. Musurus, Kolti'nin "Sefaret-i Seniyye bila itiraz ve lateftiş irâe olunan cümle Yunan pasaportlarını ve Teb'ayı Osmaniyeye dahi verilen pasaportları vize etmeye muhtaçtır" [B.O.A., İ.Y: 89; 90] diye olan sorusuna karşılık böyle bir yetkiye sahip olmadığını belirtti. Musurus, Kolti'nin bu cevabından hareketle Yunan Hükümeti'nin Osmanlı vatandaşlarına Yunan Pasaportu verdiğini kendi ifadeleriyle kabul ettiğini de söyledi.

Kolti'nin 'Yunan vatandaşlarına Osmanlı Devleti tarafından Osmanlı Pasaportu veriliyor' suçlamasına karşılık ise Osmanlı'nın böyle bir harekette bulunmadığını belirtti. Fakat buna karşın savaş sıralarında Yunanistan tarafından kabul edilenlere Osmanlı Pasaportu verildiğini çünkü bunların Yunanistan'da bulunmalarına rağmen Yunan vatandaşı değil Osmanlı vatandaşı olduğunu ifade etti. Musurus, Kolti'nin 'on iki veya on beş yıldır Yunanistan'da yerleşmiş olanların pasaportları bile vize edilmiyor' sorusuna antlaşmalar uyarınca göçe tabi belirlenen yerlerden olmayan ve 1830 yılından sonra Yunanistan'a gelenlerin pasaportlarının vize edilmeyeceği şeklinde karşılık vermişti. Musurus'a göre bunlar her ne kadar Yunanistan'da da olsalar hala Osmanlı vatandaşıydılar. Musurus, pasaport konusunda Yunanistan'ın haksız uygulamalarda bulunduğunu gösteren bir örnekte vermişti. Buna göre Yunanistan'a o güne kadar hiç gelmemiş olan bir Osmanlı vatandaşına, Atina Kasabası Müdürü

tarafından Yunan Pasaportu verilmişti. İşte bu örnek Osmanlı'nın bu konudaki tutumunda haklı olduğunu ispatlaması için iyi dayanak olmuştu.

Kostaki Musurus, Koltı'ye cevap verdikten sonra bu konuda son kararın devletine ait olduğunu da sözlerine eklemişti. Osmanlı Devleti ise pasaportların vize meselesinde Musurus'u haklı buldu ve şu kararı aldı: “Yunanistan'da mukîm Sefâret-i Seniyye'nin ve sair Şehbenderân-ı Osmaniyenin vizesiyle müşâr olmayan Yunan pasaportlarını hamil olan eşhas Memâlik-i Şahanede kabul olunmayacaklarını” [B.O.A., İ.Y: 89]. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti pasaportların vize edilmesi hususunda Yunanistan'da olan elçiliğini ve şehbenderlerini yetkili kılmaktaydı. Ayrıca yine buna ilave olarak başka sert tedbirler alınması da kararlaştırıldı. Örneğin Yunan Pasaportu olan kişi şayet bir Osmanlı vatandaşı ise pasaportu hemen alıkonulacaktı. Bu kişi ayrıca o güne kadar payına düşmüş olan vergisini de vermek zorunda bırakılacaktı.

Osmanlı Devleti'nin almış olduğu bu kararlar sınır güvenliği açısından önemliydi. Çünkü Osmanlı Elçi ve Şehbenderlikleri sabıkalı veya şüphelilerin pasaportlarını vize etmeyeceklerdi. Böylece Yunanistan'dan Osmanlı'ya gelecek kişiler kontrol altına alınacaktı. Bu tedbir özellikle Eteryâ üyelerinin içeriye girmelerinin önlenmesi için gerekli görülmüştü. Osmanlı Devleti'nin almış olduğu kararlara dikkat edildiğinde tebaasının güvenliğini sağlamayı ve her ne olursa olsun tebaası üzerinde varlığını devam ettirme isteği görülmektedir.

4.1.1. Pasaport Meselesinden Dolayı Kostaki Musurus'un Ölümle Tehdit Edilmesi

Osmanlı Devleti'nin bu şekilde sert tedbirler alması için büyük uğraş veren Kostaki Musurus, Yunanistan'da görevde bulunduğu süre içerisinde muhaliflerin ilk defa çok büyük ve ciddi tepkisini aldı. Çünkü sınır güvenliğinin artırılması Yunan Hükümetini ve bilhassa eylem hazırlığında bulunan “Eteryâ” üyelerini rahatsız etmişti. Bu üyeler daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi Osmanlı sınırlarında eşkıyalık ve reayayı ayaklandırma faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Hatta Osmanlı sınırlarından içeriye çok rahat girebiliyorlardı. Kostaki Musurus'un tavsiyesiyle alınan bu önlem hareketlerine

engel olabilecekti. Çünkü sabıkalı ya da şüpheli oldukları anlaşılırsa elçilik veya şebenderlik tarafından pasaportları vize edilmeyecekti. Ayrıca Yunanistan'da bulunan Osmanlı vatandaşlarına, Yunan Hükümeti tarafından verilen pasaportlarda geçersiz kılınmıştı. İşte tüm bu gelişmeler tepkiyi Musurus'ta yoğunlaştırdı.

“Zefir” adında hükümete yakın bir gazete pasaport meselesine dair bir haber yayımladı. Haberin hemen yanında Musurus'un vize vermemekte ısrarlı davrandığı takdirde öldürüleceği yazılmıştı. Osmanlı Elçisinin bu şekilde alenen hem de devlete yakın bir gazete kanalıyla tehdidi o güne kadar görülmuş bir olay değildi. Bu durum üzerine Kostaki Musurus, kendisi hakkında çıkarılan habere tepki gösterdi. Yapılanları ‘edepsizlik’ olarak nitelendiren bir mektubu Yunan makamlarına verdi. Muhaliflere hedef gösterilmesinden dolayı kendisinden özür dilenmesi ve can güvenliği için teminat verilmesi gerektiğini söyledi. Şayet bunlar gerçekleşmezse Osmanlı Devleti'nin fazlası ile “istigrâb ve gazâbı” olacağını belirtti. [B.O.A., İ.Y: 89].

4.1.2. Gazete Kiralanması

Yunanistan kamuoyunda gerek Eteryaya gerekse Pasaport meselesinden Osmanlı aleyhine çok sert bir hava oluşmuştu. Yunan Gazeteleri yaptıkları haberlerle böyle bir atmosferin oluşmasında en önemli rolü üstlenmişti. Gazetelerin Musurus ve Osmanlı aleyhine olan haberleri sadece Yunanistan'da yankı bulmuyordu. Gazeteler, kendilerini Yunan hamisi olarak gören devletlere ve kamuoylarına da ulaşmaktaydı. Bu olmasa bile Atina'da olan yabancı devletlerin elçilerine ulaşmakta ve yanlış haberlerle Osmanlı aleyhine etkide bulunmaktaydı. Hatta gazeteler Batı Anadolu'da bulunan Rum tebaa arasında da gizlice dağıtılmaktaydı. İşte bu tür gazetelerin haberlerine karşı gerek bunlarda gerekse başka gazetelerde Osmanlı lehine haberlerin çıkartılması gerekmektedir.⁸⁰

⁸⁰ Yine bu dönemde Babıali, Eteryaya üyeleri ve Yunanistan'ın “Osmanlı tebaa arasında eşit davranmıyor” propagandalarına karşılık olarak, Avrupa'ya da etkilemek amacıyla 23 Şubat 1846 (26 Safer 1262) yılında Musurus'un rütbesini Küçükkelçilikten Ortaelçiliğe yükseltti. Bu konuyla ilgili vesikada şöyle denilmektedir, “Elyevm Atina'da bulunan Düvel-i Muazzama süferasının ekseri ortaelçi olarak bunun

Kostaki Musurus göndermiş olduğu mektuplarında Yunan gazetelerinin iftiralarına karşı Osmanlı lehine yine ya bu gazetelerde ya da başka gazetelerde haber çıkartılarak karşı konulmasını tavsiye etti. Örneğin bununla ilgili 17 Nisan 1846 (20 Rebiyülahir 1846) tarihli vesikada şöyle denilmiştir: “Yunanistanda tab’ ve neşrolunan gazetelerde led’el iktiza Saltanat-ı Seniyye lehine şeyler yazmak için dört bin guruş miktarı akçe irsâl olunması Atina Sefiri Kostaki Bey caniblerinden iş’ar olunmuş...” [B.O.A., HR. MKT: 12-18]. Görüldüğü gibi Musurus, Osmanlı lehine gazetelerde haber çıkartmak için dört bin kuruş istemişti. Babiali, Musurus’un bu isteğine 12 gün sonra “vak’a Sefir-i Mumaileyh ma’rifetiyle o makule gazetelere bazı fikarat-ı münasibenin derc ve tab’ ettirilmesi zımmında gazetecilere bir miktar şey verilerek mümkün mertebe ele alınmaları fevâidi müstelzim görünüb” diyerek istediği dört bin kuruşu hemen göndermiştir [B.O.A., İ.Y: 83]. Yine daha sonraki zamanlarda da gazetelerde Osmanlı lehine haberler çıkartmak için Musurus para istemiş ve bu isteği hemen her seferinde yerine getirilmiştir. Örneğin 2 Haziran 1847 (18 Cemaziyelahir 1263) tarihinde Musurus altı bin kuruş istemiş ve bu para kendisine gönderilmişti [B.O.A., İ.Y: 111].

4.2. Karatasso Meselesi ve Osmanlı-Yunan İlişkilerinin Kesilmesi

Kolonil Karatasso, Yunan Kralının Yaver-i Harb kumandanydı. 1841 yılında Osmanlı reayasının ayaklandırmak için bazı kışkırtmalarda bulunmuştu. Tırhala, Girid ve Selanik’te ortaya çıkan isyanlara katılmış hatta bazılarına bizzat öncülük bile yapmıştı. Osmanlı Devleti tarafından aranmakla beraber yakalanamamıştı. Bir isyancı olmasına rağmen Yunan Kralı tarafından önce hapsedilmiş sonradan Miralay rütbesiyle Yaver-i Harb olarak atanmıştı. Osmanlı Devleti ve İngiltere Elçisi bu atamaya karşı çıkmasına rağmen başarılı olamamışlardı [B.O.A., İ.Y: 92]. 1847 yılına gelindiğinde Osmanlı

küçükkelçi bulunması cihetiyle mevâki-i resmîyede bittabi onlardan geri kalması lazım gelüb halbuki Saltanat-ı Seniyye a’zamı düvelde iken sefirinin Yunan Devleti gibi hemcivar bir devlet nezdinde sairlerinden dūn bulunması şân-ı hilafetpenahiye ... olmadığına” [B.O.A. İ.Y: 83]. Vesikada ayrıca rütbe yükseltmenin asıl amacında dile getirilmişti, “Mumaileyhin rütbesi terfi’i buyurulduğu halde oraca işte Devlet-i Aliyye Hıristiyana paye ihsan ediyor diyerek beyne’l-hak hiss-i şöhreti mucib olacağı mistüllü Avrupada dahi tesirat-ı nafiası olacağına binaen”.

Devleti ile Yunanistan arasında ilişkilerin kesilmesine yol açacak olan bir dizi gelişme, Karatasso ile ortaya çıkan bir sorunla başladı.

Karatasso 12 Ocak 1847 (24 Muharrem 1263) yılında İstanbul'a gitmek üzere Yunan Kralından gerekli izni aldıktan sonra Osmanlı Elçiliğine giderek pasaportunun vize edilmesini talep etti. Karatasso yukarıda da anlatıldığı üzere geçmişinde Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştu. Sabahın erken saatlerinde elçiliğe giden Karatasso pasaportunun vize edilmesini istedi. Fakat elçilik serkatibi, Karatasso'nun sabıkasından dolayı pasaportunu vize etmekten çekindi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin kendi aleyhinde faaliyetlerde bulunanların pasaportlarının vize edilmemesi hakkında kesin emri vardı. Serkatib, Karatasso'ya pasaportunu bir saatliğine bırakmasını teklif etti. Fakat Karatasso hemen vize edilmesi gerektiğini çünkü geminin hareket etmek üzere olduğunu söyledi [B.O.A., İ.Y: 92].

Yunanistan'ın Yaver-i Harb kumandanının pasaportunu vize etmemek önü alınamayacak gelişmelerin başlangıcı olabilirdi. Bu yüzden Kostaki Musurus hemen harekete geçerek Kolti ile görüşmek üzere evine doğru yola çıktı. Fakat Kolti o esnada "Rizo" adında bir müdürün düğününe davetli olduğundan Musurus kendisiyle görüşemedi. Bunun üzerine haber bırakılarak geldiğinde araması rica edilmişti. Musurus, Kolti'nin geldiğini haber aldığı anda durumu izah etmek üzere kendisine elçilik serkatibini gönderdi. Serkatib durumu Kolti'ye izah etmiş ve vize için İstanbul'dan haber beklenileceğini söylemişti.

4.2.1. Yunan Kralı'nın Kostaki Musurus'a Hakareti

Karatasso'nun pasaportunun vize edilmemesinin hemen ertesi günü, 13 Ocak'ta, Yunan Kralı tarafından düzenlenen bir baloya diğer tüm elçiler gibi Kostaki Musurus'ta davet edilmişti. Musurus, Kral'ın, Karatasso'nun vizesine dair bilgilendirildiğinden emin olarak baloya katılmıştı. Yunan Kralı'nı baloda bütün elçiler halka şeklinde durarak karşıladı. Kral, bütün elçilerle tek tek selamlaşarak davetlerinden dolayı "teşekkür" ve "hoşgeldiniz" ifadelerinde bulundu. Sıra Osmanlı Devleti Elçisi Kostaki Musurus'a

geldiğinde ise bir an duraksayıp şöyle demişti: “ Mösyo Yunan Kralı izhar eylediğinizden ziyade riâyet ve hürmete müstehâk olduğunu memul ider idüm” [B.O.A., İ.Y: 92]. Kral bu sözlerinden sonra diğer elçilere yöneldiğinden Musurus kendisine cevap verememişti.

Musurus bu olayla ilgili göndermiş olduğu mektupta kendisine yapılan bu davranışı şöyle anlatmaktadır: “ Yunan Kralının aleni ve umumi bir cemiyette mecmu’u Avrupa Süferasının ve Yunan Müdürleri vesair mu’teberanın müvacehelerinde ol süretle metbu’u müfehham şevketmeâb efendimizin şân ve vakârı mülükânelerine raci olan tazyika ile nefsi-naçizaneme dokunmasından mütehayyir kalub” [B.O.A., İ.Y: 93]. Görüldüğü üzere Yunan Kralının bütün Avrupa Elçilerinin ve önemli devlet adamlarının huzurunda kendisini saygısızlıkla nitelendirmesi çok ağır bir ifadeydi. Kostaki Musurus bunun kendisini fevkalade üzdüğünü belirtmekle beraber o esnada bunu hissettirmemeye çalıştığını da yazmıştı. Osmanlı Elçisinin bu şekilde bir nevi azarlanması diğer devlet elçilerini de meraklandırmış ve aralarında fısıldaşmalar olmuştu.

Kostaki Musurus, kralın bu beklenmedik tepkisi karşısında olayın nedenini merak ettiğinden Başvekil Kolti’ye ulaşmaya çalıştı. O esnada Kolti başka bir salonda Fransa Elçisi ile görüşüyordu. Musurus, Kolti’nin yanına giderek Karatasso’nun pasaportunun vize edilmemesinin bu şekilde büyütülmesinden ve daha büyük sorunlar doğurmasından dolayı onu sorumlu tuttuğunu söyledi. Kolti ise bu suçlama üzerine serkatiblerin açıklamalarını Kral’a ilemediğini ifadeyle Kralın Yaver-i Harb’ı olan bir şahsın pasaportuna vize verilmesi gerektiğini söyledi. Hatta “benim hiçbir mesuliyetim yoktur” kabilinden ifadelerde de bulundu. Bunun üzerine Musurus, devletin vize meselesinde ki tutumunu hatırlatarak yaptıklarının doğru bir davranış olduğunu fakat Karatasso sırf önemli bir rütbede bulunduğundan kendisi için özel bir izin alınana kadar hareketini engellediklerini belirtmişti. Musurus bu kararlarının Karatasso’ya ve kendisine iletildiğini de sözlerine ekledi. Ayrıca Musurus, - Karatasso’nun ister eski huylarından vazgeçsin isterse vazgeçmesin her ne kadar önemli bir rütbede bile olsa - Babiali’nin emri dışında hareket edemeyeceğini de söyledi. Kolti ile bu şekilde konuştuktan sonra Karatasso’yla da görüşen Musurus, Babiali’den izin alınmadan

pasaportunu vize edemeyeceklerini söylemiş ve ardından yarım saat gibi bir süre baloda kaldıktan sonra gece on bir buçukta elçiliğe geri dönmüştü. [B.O.A., İ.Y: 92; 93].

Görüldüğü üzere Musurus tamamen bir sadakat örneği olarak kendisine verilen görevleri rütbe dinlemeksizin uygulama taraftarıydı. Tabii bunun bedeli bazen ağır olabiliyordu. Musurus yukarıda da belirtildiği üzere Kral'ın gelişmelerden haberi olduğunu tahmin ederek baloya katıldığından böyle bir tepki beklememişti. Fakat gelişen olaylar Koltı tarafından durumun Kral'a haber verilmediğini göstermektedir. Kral, Karatasso'nun istediği şekilde olayları manipüle eden açıklamalarına inanmış ve dolayısıyla Musurus'u suçlayıcı sert bir tepki göstermişti.

4.2.2. Elçilerin Mesele Hakkındaki Görüşleri

Musurus'a yapılan hakaret elçiler arasında farklı şekillerde tepki aldı. İngiltere ve Rusya Elçileri Musurus'u desteklediklerini bildiren beyanlarda bulundular. Hatta İngiltere ve Avusturya Elçileri, Kral'ın hareketinin “yakışksız olduğu ve Devlet-i Aliyye'nin namusuna dokunacağı cihetle Saltanat-ı Seniyye cenab-ı eşrafından her türlü tarziye talebine hak bulunacağı” şeklinde destek vererek, Yunan Kralının özür dilemesi gerektiğini belirttiler. Fransa ve Prusya Elçileri ise Koltı yanlısı olmalarına rağmen bu meselede Musurus'u haklı görmekteydiler. Musurus, elçilerin tutumları hakkında bu bilgileri verdikten sonra özellikle “İngiltere Elçisinin re'iyine ziyade kadr ve baha verdim” demiştir.

İngiltere Elçisinin tutumuna önem verilmesinin çeşitli nedenleri vardı. Birincisi dönemin en güçlü devletinin desteğini almış olmak, ikincisi İngiltere Elçisinin de buna benzer bir olayı daha önceden yaşamış olmasıydı. İngiltere Elçisi, Musurus ile olan sohbetinde o tarihten on yıl önce kendisi hakkında da yine bir balo esnasında buna benzer bir hareketin meydana geldiğini anlatmıştı. Elçi, bu olayı anlatırken kendisi ve devletinin nasıl bir tavır aldığına da anlatmış ve Yunan Hükümetinden şaşalı bir tarziye alındığını belirtmişti. Ayrıca Elçi mesele hakkında ki tutumundan dolayı Kraliçe tarafından taltif edildiğini de sözlerine eklemişti [B.O.A., İ.Y: 92; 93]. İngiliz Elçisinin

yaşadıkları bilhassa anlatılmıştır. Çünkü aşağıdaki bölümlerde görüleceği üzere gerek Musurus'un gerekse Babıali'nin Yunanistan'a karşı tavırları İngiliz Elçisinin yaptıkları ile paralellik arz etmektedir. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin tarziye meselesinde İngiltere'yi örnek aldığı bile söylenebilir.

Aslında Osmanlı Devleti, kralın yaptığı hareketin asıl nedenini Musurus'un İngiltere Elçisiyle olan dostluğuna bağlamaktaydı. Çünkü dönemin ünlü İngiliz diplomatı Stratford Canning'e göre Kral Otto'nun tahta geçirilmesi "isabetli bir karar" değildi [Poole, 1999: 79]. Dolayısıyla kralın da bunun farkında olarak gerek İngiltere Elçisini gerekse dostlarını sevmediği ve bunu bir şekilde göstermek istediği düşünülebilir. Buna göre Yunan Kralı, İngiliz Elçisine herhangi bir şey demeye çekindiğinden dolayı tepkisini Musurus'a yöneltmişti. Bu yönelmenin nedeni ise Osmanlı'yı kendince hafif görmesi ve herhangi bir tepki gösterilemez diye düşünmesiydi [B.O.A., İ.Y: 108]. Musurus'un bu konuda İngiltere Elçisiyle olan dostluğu ve elçinin nasıl bir tavır takınılması gerektiği hakkında Musurus'a olan uyarıları böyle bir düşünceyi daha da güçlü kılmaktadır.

4.2.1.1. Yunanistan'a Nota Verilmesi ve Tarziye⁸¹ Talebi

Kostaki Musurus, meydana gelen olayları vakit geçirmeksizin Babıali'ye bildirmişti. Bu durum İstanbul'da infial uyandırdı. Osmanlı Devleti, elçisinin vize hususunda ki hassasiyetini yerinde bir davranış olarak gördü. Musurus'a gönderilen mektupta "Böyle bir şeyi hiç kimse çekmez" denildi, Yunan Kralı'nın bu davranışının geçiştirilemeyeceği belirtildi. Olayın Osmanlı tarafından bu derece önemsenmesinin nedeni Kral'ın hareketinin devletin namus ve şerefine hanel sürmesiydi. Bu durum şöyle belirtilmekteydi: "Kral tarafından öyle mu'amele-i ğazubane icrâ olunması namus u alfı Saltanât-ı Senîyyeye dokunur su-i vukuattan bulunarak buna Yunan Devleti değil Düvel-i Muazzama Hükümdarından hangisi kalkışsa tahammül olunmayacağı derkâr

⁸¹ Tarziye: "İşlenen bir kusura karşı özür dileme" ['vermek, almak, istemek' yardımcı filleriyile kullanılır] [Devellioğlu, 1997: 1035].

iken artık Yunan Kralı'nın cür'eti doğrusu hiç sabır olunabilir ve şöylece durulur kifayetten olmadığına" [B.O.A., İ.Y: 92].

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, kralın hareketinin kabul edilemeyeceğini ve cevap verileceğini ortaya koymuştu. Hatta elçisine yapılan bu davranışın değil Yunanistan, Büyük Devletler tarafından dahi yapılmış olsa sessiz kalınamayacağı söylenmişti. Yine gönderilen mektuplarda kralın sözlerinden sonra Musurus'un baloda iki saat kadar beklemesinin "mucib-i teesüf" olduğu eleştirisi de yapılmıştı.

Osmanlı Devleti görüldüğü gibi elçisine gönderdiği mektuplarda kendisini desteklemekteydi. Fakat Musurus'a yapılanlar sineye çekilecek değildi. Bu yüzden Kolti'ye ultiatom içeren mektuplar gönderildi. Osmanlı Elçisi ultiatomla ilgili mektupları tam olarak 30 Ocak 1847 (13 Safer 1263) yılında Kolti'ye sundu. Mektupların en önemli bölümleri Yunanistan'a ultiatom verilmesiyle ilgili olan kısımlardı. Ültimatoma göre Yunan Kralı, Babıali'ye yazacağı bir mektupla yaptıklarından dolayı özür dileyecekti. Ayrıca Kolti'nin de elçiliğe bizzat giderek Musurus'tan özür dilemesi gerektiği belirtilmişti. Fakat bunların gerçekleşmemesi ihtimali göz önüne alınarak ayrıca başka talimatlarda gönderilmişti. Musurus, talimat gereğince yukarıda istenilenlerin yapılması için üç gün bekleyecekti. Bir başka vesikaya göre ise bu süre yirmi dört saatti. Bu süre bitiminde Yunan Hükümeti istenilenleri gerçekleştirmezse, Musurus, ultiatom mektuplarını getiren Ereğli Vapuru ile yerine konsolos vekili bırakarak Babıali'ye dönecekti⁸² [B.O.A., İ.Y: 91; 92; 93; 94; 124].

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti verdiği ultiatomla Yunanistan'dan üç gün içerisinde özür talebinde bulunmuştur. Çok sert ifadeler taşıyan ultiatomda Yunanistan'la ilişkilerin -özür dilediği takdirde- eskisi gibi yine devam edileceği belirtilmişti. Şayet Yunanistan özür dilemez ise Osmanlı Elçisi İstanbul'a alınarak bu konuda gerekli tarziye için farklı yollara başvurulacaktı.

⁸²Kayınpederi İstefanaki Vogorides 'in 31 Ocak 1847 (14 Safer 1263) tarihinde Babıali'ye gönderdiği mektuplarda, Kostaki Musurus'un meseleden dolayı alınacak tedbirler hakkında görüş bildirmek amacıyla İstanbul'a gelmek istediği belirtilmektedir [B.O.A., İ.Y: 81; 96].

Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a verdiği ulti­matoma Yunan Kralı tarafından da sert bir şekilde karşılık verildi. Hatta bir habere göre Yunan Kralı “Devlet-i Aliyyenin matlub buyurduğu tarziyeyi vermeye ber-vech muvafakat edemeyeceğini ve bu uğurda Tac ve Hükümetini terk etmek derecelerine kadar gideceğini” söylemişti [B.O.A., İ.Y: 108]. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti, meselenin çıkmasına kralın neden olduğunu ve bu şekilde “tac ve tahtı bırakırım” demenin tutumunu etkilemeyeceğini belirtmişti. Yunan Kralı'nın tahtı bırakma tehdidiyle Avrupa Devletlerinin bu konuda desteğini kazanmaya çalıştığı düşünülmektedir. Çünkü Kral Otto, 1832 yılında Yunanistan'ı bağımsızlaştıran üç devletin ortak kararı ile tahta atanmıştı. Dolayısıyla “tahtı bırakırım” tehditi karışıklıklara yol açabileceğinden bu konuda büyük devletlerin desteğini almayı amaçlamıştı.

4.2.1.2. Yunanistan'a İkinci Defa Ültimatom Verilmesi ve Kostaki Musurus'un İstanbul'a Dönüşü

Osmanlı Devleti'nin tarziye talebinin reddedilmesinden sonra 14 Şubat 1847 (28 Safer 1263) tarihinde [Kuneralp, 1970: 429] Musurus, elçilik çalışanlarıyla birlikte Ereğli Vapuru ile İstanbul'a döndü [B.O.A., İ.Y: 92]. Yunanistan'ın özür dilememesi üzerine Osmanlı Devleti, Yunanistan'a ikinci defa bir ulti­matom verilmesini kararlaştırdı. Bu ulti­matoma göre Yunanistan, Osmanlı Elçisi Musurus'tan özür dilemeliydi. Şayet bir veya iki ay gibi bir süre içerisinde bu istek yerine getirilmezse İstanbul'da bulunan Yunan Elçiliği kaldırılacaktı. Bununla beraber Yunanların Osmanlı sınırlarında olan ticaretlerine de son verilecekti. Ayrıca Musurus'un yerine bir başkasının elçi olarak atanması isteği de hiçbir şekilde kabul edilmeyecekti [B.O.A., İ.Y: 91].

Yunanistan Osmanlı Devleti'nin bu uyarısını da dikkate almadı. Bunun üzerine ilk etapta İstanbul'da olan Yunan Elçiliği ile ilişkiler kesildi [B.O.A., İ.Y: 114; 91]. Sınırlarda olabilecek tecavüz hareketlerine karşı Osmanlı memurları uyarıldı, güvenlik önlemleri arttırıldı [B.O.A., HR. SYS: 1680-7]. Bu gelişmelerle sorun daha da ciddi boyutlar kazanmaya başladı. Fakat Osmanlı Devleti buna rağmen elçisinden ve

kendisinden özür dilenmesi gerektiği hususunda ısrarlıydı. Yunanistan'ı buna zorlamak için yeni stratejik tedbirler alınması gerektiğini düşünmekteydi.

4.2.1.3. Meclis-i Has'ın⁸³ Toplanması

Yunanistan'ın tutumunda değişiklik yapmaması, Osmanlı Devlet Adamları tarafından yeni tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya koydu. Devlet adamlarına göre Yunanistan'ın kesinlikle özür dilemesi gerekmektedir. Böylece gerek Yunanistan ve Avrupa da gerekse içeride Müslüman ve Rum tebaa arasında devletin şanı yükselecekti. Aksi durumda ise hem içeride hem dışarıda devletin saygınlığına ve gücüne gölge düşecekti. İşte bu nedenlerden dolayı konulacak kesin tavır hakkında görüşmelerde bulunmak için 12 Mayıs 1847'de (26 Cemaziyelevvel 1263) sadrazamın başkanlığında olağanüstü bir şekilde Meclis-i Has toplandı. Mecliste, mesele hakkında gevşek davranılmaması ve gerekli tepkinin gösterilmesi için fikir birliğine varıldı. Yunanistan'ın özür dilemesi için bazı tedbirlerin alınması gerektiği kabul edildi. Bu tedbirler beş madde halinde sıralanabilir:

1. Taşra memurlarına haber gönderilerek Yunan Konsoloslarıyla irtibatlarını kesmeleri ve Yunanlılara ait işlerin Osmanlı memurları tarafından yürütülmesi
2. Yunan Ticaret Gemilerinin Osmanlı limanları arasında ticaret yapmalarının yani mal taşımacılığının yasaklanması. Ki bu durum madde de belirtildiği şekliyle sadece Yunan ticaret gemilerine mahsustu.
3. İstanbul'da esnafılık yapan Yunanların gönderilmesi.
4. Osmanlı Devleti'nde de bulunan aynı ürünlerde gümrük vergisinin %30-40 arttırılması.
5. Boğazların Yunan ticaret gemilerine kapatılması. Fakat Rus Limanlarına gidecek Yunan gemilerin geçişine izin verilmesi [B.O.A., İ.Y: 108].

⁸³Meclis-i Has: "Sadrazamın reisliğinde Şeyhülislamla nazırlardan mürekkep meclis hakkında kullanılan bir tabirdir" [Pakalın, 1993, C II: 429].

Meclisin aldığı bu kararlar Yunanistan için çok ağır hükümler taşımaktaydı. Dikkat edilirse alınan kararlar daha çok ticari idi. Osmanlı Devleti Rusya'ya gidecek olan Yunan gemilerine izin vermeyi kabul etmekteydi. Bunda Rusya'nın desteğini alma veya Rus ticaretine zarar vererek daha büyük sorunlara yol açmama endişesi olduğu düşünülmektedir.

Meclis, aldığı bu kararların çok ağır olduğunun farkında olarak hepsini birden uygulama taraftarı değildi. Bununla ilgili vesikada şöyle denilmekteydi: “ Saltanât-ı Seniyye'nin Yunanilere ilân-ı harb derecesine kadar gitmek niyetinde olmaması ve i'tidâl-i alisini her yönden göstermek politikaca ve maslahatça kaideden hali olmayacağı cihetlerle şu şeylerin en şedidleri en sonraya bırakılması ...” [B.O.A., İ.Y: 108].

Görüldüğü gibi Osmanlı Devlet Adamları, amaçlarının savaş olmadığını Yunanistan'ın özür dilemesini sağlamak olduğunun farkındaydılar. Fakat yukarıda alınan kararlar çok sert olduğundan diğer devletler ve kamuoylarında “Osmanlı savaş istiyor” düşüncelerinin doğmasına yol açabilirdi. Bu yüzden önce hafif kararların uygulanması lüzumu hissedilmişti. Şayet bu hafif kararlar çözüm getirmezse diğerlerine geçilecekti. Hafif kararların başında ise konsoloslarla irtibatın kesilmesi ve Yunanların liman ticaretinden men edilmesi gelmekteydi [B.O.A., HR. SYS: 1680-9].

Osmanlı Devleti, Meclis-i Has'ın aldığı kararları süratli bir şekilde uygulamaya başladı. En başta geleni ise daha öncede belirtildiği gibi Yunan Konsoloslarıyla irtibatın kesilmesiydi. 22 Haziran 1847 (9 Recep 1263) tarihinde Yunan Konsoloslarına gönderilen nota metninde bu konuda nasıl bir uygulamaya girişildiği görülmektedir. Nota metninde Osmanlı Devleti'nin hakkı olan tarziyeyi istediği fakat Yunanistan'ın bu tarziye talebine muvafakat etmediği ve bu yüzden istenilmeyen şeylerin ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenmişti. Bu durumda ise istenilmediği halde alınacak önlemlerin ilki konsoloslarla ilgiliydi. Bununla ilgili olarak şöyle denilmişti: “Bu günden sonra size Yunan Devleti Memuru nazarıyla bakılmayacağından ve sıfat-ı memuriyetiniz tanınmayacağından” [B.O.A., İ.Y: 114; 119]. Vesikadan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti Yunan Konsoloslarıyla irtibatını kesmiş ve onların memuriyetini

tanımadığını kabul etmişti. Vesikanın devamında Yunanlara ait işlerin İstanbul'da olduğu gibi Osmanlı memurları tarafından görüleceği de belirtilmişti.

Yine aynı vesikada alınması düşünülen diğer bir önlemden Yunanlara ait gemi ve kayıkların Osmanlı limanlarında ticaret yapmalarının engellenmesiyle ilgiliydi. Fakat bu tedbir o anda değil bir ay sonra uygulanmaya başlanacaktı. Bunun nedeni ise daha önceden de belirtildiği gibi kararların aşama aşama uygulanacağına dair hükümdü. Osmanlı Devleti'nin böyle aşamalı bir tedbire başvurması dikkat çekicidir. Bunun nedeni olarak ise bütün kararların aynı anda uygulanmasının ortaya çıkarabileceği olumsuzluklar olarak düşünülmektedir. Kararların aşamalı bir şekilde uygulanmasıyla Osmanlı'nın haklı görünmesi sağlanabilecekti. Çünkü, bu şekilde, aslında kararları uygulamak istemediğini fakat Yunanistan tarziye dilemediğinden bunları yapmaya mecbur kaldığını iddia edebilecekti.

4.2.3. Avusturya'nın Arabulucu Olması ve Meselenin Çözüm Yoluna Girmesi

Osmanlı Devleti'nin yukarıda belirtilen kararları tatbik etmesi üzerine Yunanistan zor durumda kaldı. Hatta Yunanistan, Babıali'nin gerçekten böyle ciddi uygulamalara girişeceğine bile inanmamıştı. Fakat Osmanlı Devleti'nin kararlı tutumu Yunanistan'ın mesele hakkında tutumunun yumuşamasına yol açtı. Bu amaçla Yunan Hükümeti Osmanlı Devleti ile arasında devam eden soruna çözüm bulması için Avusturya'ya arabulucu olması için teklif götürdü. Avusturya'nın iki devlet arasında arabulucu olması teklifi Babıali tarafından da şartlı kabul edildi. Bu şartların ilki Musurus'un Yunanistan'a dönmesi, diğeri Kolti tarafından Musurus'tan özür dilenmesiydi. Fakat bu ikisinden önemli olanı özür dilenmesi gerektiğiydi [B.O.A., İ.Y: 110; 114; HR. MKT: 18-43].

Osmanlı Devleti'nin bu şartlarına Kolti tarafından bir mektupla cevap verildi. Kolti mektubuna Musurus'un Yunanistan'a dönmesini kabul ettiğinden bahsetmiş fakat özür dileme ile ilgili herhangi bir şey söylememişti. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti, Yunanistan'a yeni bir haber göndererek asıl önemli olanın "özür dileme" olduğunu aksi

takdirde Musurus'un geri dönmeyeceğini belirtti. Babıalı'nın özür talebini Prens Metternich'te haklı buldu ve bu yüzden Yunanistan'ın özür dilemesi için gerekli teşviklerde bulunacağını belirtti. Prens bu yüzden Yunan Hükümetine bir mektup yazarak özür dilemeleri gerektiğini söylemişse de netice elde edilemedi. Çünkü Yunanistan bu seferde farklı yollara başvurarak "resmi bir cevap isteriz" gibi bahanelerle işi uzatma yolunu seçmişti [B.O.A., İ.Y: 110; 114]. Bu yeni durum Osmanlı'nın sabrını daha da zorlamıştı. Osmanlı Yönetimine göre Yunanistan'ın amacı yaptırımların uygulanmasını sürüncemede bırakarak "Devlet-i Aliyye şimdiye kadar fiilen bir şey yapamadı" diye gururlanmaktı. Yunanistan'ın bu tutumu üzerine toplanan meclis, yukarıdaki bölümlerde belirtilen kararları bir an önce uygulanması gerektiğini kabul etti.

4.2.3.1. Avrupa Devletlerinin Tutumları

Tarziye meselenin ortaya çıkmasına yol açan neden Yunan Kralı'nın Musurus'a alenen hakaret eder tarzda konuşmasıydı. Bu mesele diplomasi etiğine aykırı bir durumdu. Dolayısı ile Avrupa kamuoyunda Osmanlı Devleti'nin haklı olduğuna dair daha o sıralarda bir hava oluşmakta gecikmemişti. Osmanlı lehine böyle bir havanın oluşmasında İngiliz Elçisinin rolü çok büyük olmuştu. Çünkü İngiliz Elçisine göre Yunan Kralı'nın yaptıkları 'yakışsızdı ve Osmanlı Elçisinden özür dilenmeliydi'. İlerleyen zamanlarda İngiltere'nin bu desteği devam etti. İngiltere sadece kendisi değil diğer devletlerin de Osmanlı lehine tavır koymalarında etkili oldu [B.O.A., İ.Y: 110; 121; 123]. Avusturya ise yukarıda da belirtildiği üzere arabuluculuk yapmaktaydı. Prens Metternich, Yunanistan'ın özür dilemesi için Yunanistan'a mektuplar göndermişti. Fransa ise Osmanlı aleyhinde olmakla beraber Yunanistan'ı da desteklemiyor değildi. Çünkü Koltı Fransa taraftarıydı ve Fransa bu kozunu kaybetmek istemiyordu. Fakat İngiltere'nin etkisiyle Osmanlı lehine bir tutumu benimsemek zorunda kalmıştı.⁸⁴

⁸⁴ Yunanistan da meselede haklı olduğunu göstermek için diplomatik faaliyetlerde bulunmaktaydı. Bu yüzden Atina'da bulunan elçilere 'İzahat' adıyla bir broşür dağıtmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti broşüre cevap niteliğinde bir cevapname yazmayı kararlaştırdı [B.O.A., İ.Y: 124]. Ayrıca Osmanlı

Avrupa Devletleri açısından Yunanistan üzerinde etkili olan diğer bir devlet ise Rusya'ydı. Rusya'nın Yunanistan'la etnik ve dini bağları vardı. Dolayısıyla daha önceden ortaya çıkan Yunanistan ve Osmanlı arası bir çok sorunda Yunanistan'ı desteklemişti. Fakat tarziye meselesinde İngiltere'nin etkisiyle midir bilinmez Osmanlı'dan yana bir tavır içerisindeydi. Hatta İstanbul'da bulunan Rusya Elçisi'nin söylediklerine göre Rusya İmparatoru "Dostu kadimi olan Devlet-i Aliyyeye" daha fazla yakındı. Bu yüzden Rusya, Yunan Hükümetine tarziyede bulunması için gerekli ihtarlar da bulunmaktaydı [B.O.A., İ.Y: 45]. Hatta aşağıdaki bölümde de görüleceği üzere Yunanistan'ın tarziye dilemesinde en önemli etkiyi Rusya oluşturmuştu.

4.2.3.2. Yunanistan'ın Tarziye Dilemesi

Gerek Osmanlı Devleti'nin uygulamaya koyduğu yaptırımlar gerekse Avrupalı Devletlerin Osmanlı lehine tutumları Yunanistan'ın geri adım atmasına yol açtı. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Elçisinden özür dilemesinde en büyük etkiyi Rusya yaptı. Yunanistan'ın bu derece Rus etkisinde olmasının nedeni ise iki devletin köklü bağlarından kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla Rusya diğer devletlere göre daha ön plandaydı. Hatta Yunanistan'ın 12 Aralık 1847 (4 Muharrem 1264) tarihli tarziye içeren mektubu Rusya Sefareti aracılığıyla Babıali'ye ulaştırılmıştı.⁸⁵ Mektupta kısaca şöyle denilmekteydi: " Devlet-i Aliyye sefirinin azimetini mucib olan saluf-üz-zikr yanlışlıktan dolayı tarafınıza beyan-ı teessuf etmeye ve bu teessufün Mösyö Muzurusa tebliğine" [B.O.A., İ.Y: 131; 134].⁸⁶ Mektubun buraya alınan kısmı tarziyeyle ilgili asıl vesikaya tesaduf edilemediğinden başka bir vesikadaki geçtiği haliyle alınmıştır.

meselenin başından beri Avrupa Devletleri nezdinde yoğun bir diplomasi izlemişti. Bu yüzden elçiler sürekli görüşmelerde bulunmakta ve mektuplarla Babıali'yi bilgilendirmekteydiler [B.O.A., İ.Y: 104; 120; 121; 125].

⁸⁵ 17 Aralık 1847 (9 Muharrem 1264) tarihli başka bir vesika da Yunanistan'ın henüz tarziye de bulunmadığı belirtilmektedir [B.O.A., İ.Y: 130]. Fakat çalışma da yukarıda ki tarih esas alınmıştır.

⁸⁶ Meselenin daha ilk başlarında yapılan yazışmalarda her iki devlette 'iyi ilişkilerin devamını ve meselenin çözülmesini' dile getirmişti [B.O.A., HR. MTV: 752-67].

Tarziye mektubu İstanbul'a ulaşır ulaşmaz tercüme ettirilerek padişaha takdim edildi. Fakat çok fazla önemsenmemiş havası oluşturmak için hemen o gün değil de ertesi gün kabul edildiğine resmi beyanlarda bulunması kararlaştırıldı. Yunanistan'ın tarziye dilemesi yaptırımlarında bitmesi anlamına geliyordu. Bu yüzden hemen haber gönderilerek konsolosların görevlerine başlamaları ve sahil ticaretinin serbest bırakılmasına karar verilmiştir [B.O.A., C. HR: 7796; İ.Y: 131; HR. SYS: 1872-9].

Tarziye mektubu devlet adamları tarafından "muhtasar ve soğukça" yazılmakla nitelendirildi. Kral mektupta daha önceden Babıali'nin isteği olan tarziyeyi reddettiğini belirterek şimdi bunun aksi davranmasının nedenini defalarca yapılan nasihatlere bağlamıştı. Kralın bu sözleri Osmanlı tarafından Yunanların düştükleri rezaletin tekrarı ve ispatı olarak değerlendirildi. Ayrıca tarziye dilenmesi "umum milletçe iftihar edecek bir şey" olarak yorumlandı⁸⁷ [B.O.A., İ.Y: 132].

Osmanlı ve Yunan ilişkileri kaldığı yerden devam etmeye başladı. Fakat tarziye ile beraber ortaya bir sorun daha çıktı. Musurus Atina'ya tekrar atanmalı mıydı? İşte aşağıdaki bölümde bu sorunun cevabı ve ortaya çıkan gelişmeler ele alınmıştır.

4.3. Kostaki Musurus'un Atina'ya Tekrar Dönmesi

Osmanlı Devleti, tarziye meselesinden sonra Kostaki Musurus'u tekrar Yunanistan'a göndermeye karar vermişti. Fakat Yunanistan tarafından tarziye dilenmesi ile beraber başta Avusturya Elçisi tarafından olmak üzere farklı fikirler ortaya atıldı. Avusturya Elçisine göre Musurus Yunanistan'a tekrar gönderilmemeliydi. Elçiye göre Yunan Hükümeti tarziye dileyerek bir nevi görevini yerine getirmişti. Buna karşılık Osmanlı'da sırf kendi menfaatleri açısından Musurus'u Yunanistan'a göndermemeli idi. Şayet Osmanlı böyle bir şey yaptığı takdirde bu durum herkes tarafından 'takdire şayan bir hareket' olarak değerlendirilecekti. Yine elçiye göre Yunan Kralı'nın daha önce şikayet ettiği ve istemediği bir kişiyi kabul etmesi çok zor olacaktı. Belki de bu durum yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açacaktı.

⁸⁷ İngiltere Kraliçesi de meseleni bitmesinden dolayı memnuniyetini dile getirmişti [B.O.A., İ.Y: 144].

Avusturya Elçisi ile aynı görüşte olanlardan biride Fransa Elçisi idi. Osmanlı Devlet Adamlarına göre Fransa'nın Musurus'un tekrar Yunanistan'a gönderilmemesini istemesinin altında yatan neden prestij kaybıydı. Çünkü Fransa tarziye meselesinde Yunanistan'ı desteklemiş fakat başarılı olamamıştı. Şimdi ise bu başarısızlığını Musurus'u Yunanistan'a göndermemekle kapatmak istiyordu. Böylece Fransa "Bizde Musurus'un gönderilmemesini istihsal eyedik" şeklinde kaybettiği prestijini tekrar kazanmayı düşünmekteydi. Prusya Elçisi de yine Avusturya ve Fransa elçileri gibi düşünmekteydi.

Osmanlı Devleti'nin bu haberler üzerine tepkisi sert ve kat'i olmuştu. Devlet Adamlarına göre şayet Musurus gönderilmezse bu durum Yunanistan tarafından Osmanlı'nın bir cömertliği değil, Avrupalı Devletlerin baskısı olarak yorumlanacaktı. Çünkü Yunan Devlet Adamları tarziyeyle ilgili "Gönderdikleri mektupta bile kendi istekleri olmayarak mecburen muvafakat eylediklerini utanmadan ilân birle hem kendi namussuzluklarını hem de bedheva ahlaklarını bir kat daha meydana koymuş"lardı. Tarziyeyle bile devletlerin baskısıyla yerine getiren Yunan Devleti için cömertlikte bulunmak tarziyeyle elde edilen bütün neticelerin yok olması anlamına gelmekteydi. İşte tüm bu mahzurları göz önüne alan Osmanlı Padişahı, yukarıdaki şekilde düşünen elçilerin tekliflerine "kırılmayacakları" şekilde hayır cevabının verilmesini istemişti [B.O.A., İ.Y: 133].

4.3.1. Kostaki Musurus'un Yunanistan'a Dönüşü ve Suikasta Uğraması

Kostaki Musurus, Osmanlı Devleti'nin yukarıda anlatılan şekilde kesin tavrını ortaya koymasından sonra Yunanistan'a hareket etme hazırlıklarına başlamıştır. Osmanlı Devleti, Musurus'un Yunanistan'a dönüşüne büyük önem vermekteydi. Çünkü Yunanistan tarziye dilediğinden bu durum bir nevi zafer olarak değerlendirilmekteydi. İşte bunun içinde Musurus Yunanistan'a giderken "ne kadar görünüş olsa o kadar şân-ı aliye layık olacağı" diye şaşalı bir dönüşün önemi üzerinde durulmaktaydı [B.O.A., İ.Y: 132]. Bu yüzden Musurus'a İmtiyaz Nişanı verilmiş ve herhangi bir kayıkla değil

Mecidiye Vapuruyla 5 Şubat 1848 (29 Safer 1264) tarihinde Yunanistan'a hareket etmesi sağlanmıştı [B.O.A., İ.HR: 2044; İ.Y: 140].

Vapur Yunanistan'a doğru gittiğinde karantina olduğundan limana yanaşamamıştı. Normalde böyle bir durumda Atina'ya gidecek olan yolcular açıkta bulunan İspirin Adasına bırakılırlar ve karantina bitiminde balıkçı kayıklarıyla limana çıkarlardı. Fakat Osmanlı Devleti, karantina haberini aldığıında 13-14 günlük karantina süresinin gemide geçirilmesini istedi. Çünkü Musurus'un balıkçı kayıklarıyla Atina Limanlarına çıkması devletin azameti açısından hoş bir görünüş değildi. Karantina bitiminden sonra Musurus görev yerine vardı. Daha sonra 20 Mart 1848'de (14 Rebiyülahir 1264) gönderdiği bir mektupla memnuniyetini Babıali'ye bildirdi [B.O.A., HR. MKT: 19-90].

Yunanistan'da Kostaki Musurus'a karşı eskiye nazaran muhalif olanlarda artmıştı. Bunda gerek Osmanlı lehine gerçekleştirmiş olduğu başarılı diplomatik faaliyetleri gerekse Yunan Hükümeti'nin tarziye vermek zorunda kalması etkiliydi. İşte bu nedenlere Yunanistan'daki iç karışıklıklardan Osmanlı Devleti'nin ve Musurus'un sorumlu tutulması da eklenince muhaliflerin fiili tepkilerinin adresi de belli olmuştu [B.O.A., HR. MKT: 21-47]. Musurus kendisinin Yunan Hükümeti tarafından alenen muhaliflerin hedefi olarak gösterilmesine sert tepki gösterdi. Zira can güvenliği tehlikeye giriyordu. Bu yüzden Yunan Hükümeti tarafından dört jandarma kendisini korumakla görevlendirildi [Kuneralp, 1970: 429].

Fakat alınan tedbirler Musurus'un güvenliğinin sağlanmasında yetersiz kaldı. Çünkü 27 Mayıs 1848 (23 Cemaziyelahir 1264) tarihli bir vesikada Musurus'a düzenlenmiş bir suikasttan bahsedilmektedir. Buna göre suikastçı, elçilik çalışanlarından "Nikola ya da Nadir" adı verilen bir Osmanlı vatandaşıydı [B.O.A., HR. MKT: 20-62; İ.HR: 2607]. Olaydan hemen önce Musurus, İngiltere ve Fransa Elçileri görüşüp elçilikteki çalışma odasına gitmişti. Nikola adındaki fail işte bu anı fırsat bilerek pasaport imza ettirmek bahanesiyle Musurus'un odasına girmiş ve elindeki kağıtları fırlatarak sakladığı silahı çıkarıp beş el ateş etmişti. Nikola ateş ettikten hemen sonra dışarı fırlayarak "Zalimi idam eyledim" diye bağırmaya başlamıştı. Fakat yanılıyordu; çünkü sadece sağ kolunun üst tarafı yaralanmış, Musurus ölmemişti [B.O.A., HR. MKT: 21-47; 20-53].

Yunan Kralı suikast üzerine özel bir memurunu elçiliğe gönderdi. Yunan Hükümeti de gelişmelerle yakından ilgilendi. Nikola hemen yakalanıp sorgusu yapıldı. Fakat niçin böyle bir teşebbüste bulunduğu sorusu cevapsız kaldı. Osmanlı Devleti durumu haber aldığı anda hemen haber göndererek Nikola'nın iadesini istedi. Yunan Hükümeti ise iadeyi kanunlarına aykırı olarak nitelendirip reddetti. Buna Babıali, Yunanistan'ın istediği kişileri iade etmeyeceği yolunda karşılık verdi. Fakat fail, Osmanlı vatandaşı olduğundan olay bir iç mesele sayılmaktaydı. Bu yüzden diplomatik faaliyetler hızlandırılarak İngiltere Elçisi Stratford Canning devreye sokuldu. Canning, Yunanistan'a yaptığı uyarıda kanunlara bakılmayarak iyi ilişkilerin devamı için failin Osmanlı'ya teslim edilmesini istedi [B.O.A., HR. MKT:21-35]. İngiltere'nin baskıları ve failin Osmanlı vatandaşı olması Yunanistan'ın geri adım atarak teslimine razı olmasını sağladı. Nikola için 27 Haziran 1849 (6 Şaban 1265) tarihinde Zaptiye Dairesinde bir mahkeme heyeti kuruldu ve yargılanmaya başlandı. Yargı süreci Musurus'un Atina Elçiliğinden alınmasından sonraki zamanlarda da devam etti [B.O.A., İ.HR: 2607].

4.3.2. Kostaki Musurus'un Atina Elçiliğinden Alınması

Musurus, Atina Elçiliğine atandığı andan itibaren Osmanlı Devleti menfaatleri için çok çaba sarf etmiş ve bunda başarılı sonuçlar elde etmişti. Özellikle Yunan Hükümeti'nin yayılcı politikalarını Babıali'ye haber vererek diğer devletlerinde arabuluculuğuyla diplomatik baskıların yapılmasını sağlamıştı. Eterya Cemiyetlerine karşı olan duruşu ise tepkileri daha da tırmandırmıştı. Bu yüzden Musurus aleyhine gerek Yunan Hükümeti gerekse sivil taraflardan kamuoyunda sürekli propagandalar yapılmaktaydı. Hatta "Zefir Gazetesi" pasaportların vize meselesinde Musurus'un öldürülmesi için haber bile yayımlamıştı.

Fakat tüm bu düşünceler Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden tarziye dilemesine kadar teorikte kalmıştı. Tarziye meselesinde Yunanistan hem ekonomik hem de diplomatik olarak uluslararası alanda prestij kaybına uğramıştı. Bu kayıpların geri planında sorumlu tutulan kişi Musurus'tu. Bu yüzden Yunanlılar tarafından tekrar Atina'ya dönmesi istenmemişti. Fakat Babıali'nin ısrarlı tutumu lehte sonuç vermişti.

Musurus Atina'daki yeni döneminde tüm olumsuzlukların nedeni olarak gösterildi. Hatta Yunanistan onu kendi iç işlerini karıştırmakla suçladı. Musurus'un 'Osmanlılık' kimliğini 'Rum' kimliğinden üstün tutarak Osmanlı Devleti lehine faaliyetlerde bulunması müfrit milliyetçi Rumların kendisine karşı suikast yapmasına yol açtı. Suikast olayı Musurus'un gerçekten öldürülmek istendiğini net bir şekilde ortaya koymaktaydı.

İşte bu yüzden Babıali, elçisinin Atina Elçiliğinden alınmasına karar verdi. 12 Ekim 1848 (14 Zilka'de 1264) tarihli vesikada "Sabık Kostaki Beg Yunan Kralı Cenablarıyla resmi veda-yı icrâ" [B.O.A., İ.Y: 149] denilerek görevden alındığı belirtilmektedir.⁸⁸

4.4. Kostaki Musurus'un Viyana Elçiliği'ne Atanması

Kostaki Musurus'un daha Atina Elçiliğinde iken 4 Ekim 1848 (6 Zilka'de 1264) tarihinde Şekib Efendi'nin yerine "Ortaelçi" rütbesiyle Viyana Elçiliğine atanması kararlaştırılmıştı. Atamasıyla ilgili vesikalarda bu kadar acele davranılmasının nedeni olarak "Avrupa'nın ahvâl-ı halîyesi meydanda olan mesâil-i mühimme" gösterilmektedir [B.O.A., HR. MKT: 22-36; HR. MTV: 1-6]. Musurus'a atamadan dolayı usul üzere çeşitli "atiyyeler"⁸⁹ verildi; ve 27 Ekim 1848 (29 Zilka'de 1264) tarihinde Viyana'ya hareket etmesi sağlandı [B.O.A., A. AMD: 6-20]. Musurus Viyana'ya varduktan sonra birkaç ay maaş alamadı ve zor durumda kaldı. Bu nedenle Kayınpederi İstefanaki Vogorides durumdan Babıali'yi haberdar etti. Babıali Vogorides'in talebini dikkate alarak Musurus'a elli bin kuruş gönderilmesini kararlaştırdı [B.O.A., İ. HR: 2660]. Musurus'un iki yıllık Viyana Elçiliği sırasında ortaya çıkan en önemli gelişme Macar Mültecileri Meselesidir.

⁸⁸Salname-i Nezaret-i Hariciye'de Musurus'a, Yunanistan tarafından ikinci rütbeden "Suver Nişanı" verildiği bilgisi bulunmaktadır [Galitekin, 2003, C I: 258]. Fakat yapılan arşiv taramalarında böyle bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁸⁹Atiyye: "Hediye, bahşiş" [Devellioğlu, 1997: 52].

4.4.1. Macar Mültecileri Meselesinin Ortaya Çıkışı

1789 Fransız İhtilaliyle Avrupa coğrafyasında ilk defa geniş kitlelere yayılmaya başlayan milliyetçilik ve insan hakları kavramları, [Sarıca, 2000] 1830 ve 1848 yıllarında yine Fransa'da yeni bir ihtilal hareketinin ortaya çıkmasına yol açtı. Özellikle 1848 İhtilali Fransa'dan sonra Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayıldı. Avusturya çok uluslu ve dinli bir yapıya sahip olması ile bu ülkelerin başında gelmekteydi. Macarlar, Hırvatlar ve Slavlar bahsedilen çoklu yapının Avusturya'daki en yoğun kesimini oluşturuyorlardı. Macarlar Avusturya imparatorunun isteğiyle toplanabilen iki meclisli bir imtiyaza sahipti. En ileri gelenleri Kossuth adında bir avukattı. Bu kişi Macarların bağımsız bir yapıya sahip olmaları gerektiğini söyleyerek 1830'dan beri hareketin öncüsü haline gelmişti.

Kossuth, 1848 İhtilal hareketinin öne çıkardığı liberal talepler ve milliyetçilik düşüncesi ile Avusturya'dan bir Macar Hükümeti kurulması imtiyazını istedi. Bu isteği Metternich tarafından kabul görmedi. Fakat Metternich'in istifası üzerine halefi Ferdinand bu imtiyazı istemeyerek de olsa yerine getirdi. Kral Ferdinand, Macarların bu şekilde hükümet kurmalarına izin verdikten bir müddet sonra fiilen bağımsızlaştıklarını gördüğünden buna engel olmak istedi. Bunun için Macarların sevmediği bir millet olan Hırvatlardan birini Başkomutan olarak bu bölgeye gönderdi. Bu durum üzerine Macarlar sert tepki gösterdi. Bu esnada Avusturya İmparatorluğuna Ferdinand yerine Fransuva Josef, Başvekilliğine ise Schwarzenberg geçti [Armaoğlu, 1997: 158-161].

Bu yeni ikili Macar bağımsızlığına tamamıyla karşıydı. Hatta Kral Josef daha önceden verilen imtiyazları bile red ederek Macaristan'ı ilhak ettiğini açıkladı. Macar Meclisi bu ilhaka karşı çıkarak 14 Nisan 1849'da Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etti. Avusturya bunun üzerine Macarlar üzerine harekete geçti. Fakat istediği sonuçları alamayınca Rusya'dan yardım istedi. Böylece Rusya ile birlikte Macarlara karşı hazırlık yapmaya başladı [B.O.A., HR. MKT: 26-72; 25-76]. Hazırlıklar bittikten sonra Rusya 200.000 kişiden oluşan güçlü bir ordu ile Macarlar ve işbirlikçileri Polonyalılar üzerine yürüdü [Subaşı, 2002: 760; B.O.A., HR. MKT: 26-31]. İsyancılar bu saldırıya karşı

koyamadığından Macaristan da Rus-Avusturya hakimiyeti sağlandı [B.O.A., HR. MKT: 24-88].

Birçok isyancı Macar bu devletlerden çekindiğinden can güvenliği endişesiyle Osmanlı topraklarına sığındı. Bunların başını 23 Temmuz 1849'da gelen 1120 kişilik Macar ve Polonya mültecileri çekti. İlerleyen zamanlarda bu sayı giderek arttı ve 23 Ağustos'ta 2000 kişi daha iltica etti. İltica edenlerin içerisinde ayaklanmanın liderliğini yapan Kossuth ve arkadaşları da vardı.⁹⁰ Bu ayaklanma liderleri ve diğer bir kısım mülteciler ilk etapta Vidin, Şumnu ve Belgrad gibi bölgelerde yerleştirildi [B.O.A., HR. MKT: 29-36; 29-60; 34-32; A. AMD: 24-67].

Osmanlı Devleti topraklarına yerleştirdiği mültecilere insani yardımlarda bulunmaktan geri kalmadı. Kışın bastırması üzerine birçok mülteciye soba ve kışlık giyecek ile yiyecek ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda mısır ve buğday tedarik edildi. Hatta mültecilerin yiyecek paraları mal sandıkları tarafından karşılandı [B.O.A., HR. MKT: 36-26; 34-52; A. MKT. MHM: 15-76; Y. PRK. ASK: 1-9]. Bunlarında dışında bazı mültecilere harçlık ve çeşitli hediyeler bile verildi [B.O.A., HR. MKT: 33-29; 36-22; MKT. MHM: 134-81; A. AMD: 17-96].

4.4.1.1. Mültecilerin İade Edilmesi Meselesi

Osmanlı Devleti'nin mültecileri bu şekilde sığınmacı olarak kabul etmesi Avusturya ve Rusya'nın sert tepkisine yol açtı. Rusya hemen Prens Radzivil vasıtasıyla Babiali'ye bir ultiatom gönderdi. Ültimatonda mültecilerin meşru yönetime karşı geldiklerinden asi oldukları ve bu yüzden kendilerine iade edilmeleri gerektiği belirtilmişti. Aksi bir davranışta ise ilişkiler kesilecekti. Bu durum diplomasi literatüründe, savaşın çıkabileceği anlamına geliyordu. Osmanlı Devleti, mültecilerin kendisine sığınmaya başladığı ilk anlarda Avusturya ve Rusya'nın iade isteklerini reddetmişti. Şimdi ise

⁹⁰İlber Ortaylı, Mültecilerin isim listesi hakkında: "Öst Haus Hof und Sta ats Archiv, PA XII Türkei Fog 27, 2 Jaenner 1850 ve aynı karton fog 445, tama yakın bir liste vardır. Ancak Müslüman isimleri içermez" demektedir. bkz. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim yay, İstanbul, 2001. s. 246.

tehditle dolu olarak aynı istekle karşı karşıya kalmıştı. Şayet bu tehdit nedeniyle geri adım atıp mültecileri teslim ederse devletin şerefine leke sürülebilirdi.

10 Eylül 1849 (22 Şevval 1265) tarihli bir vesikada bununla ilgili olarak şöyle denilmektedir: “Saltanat-ı Seniyye’nin enzârı yar û ağıyarda kesret-i şân ve şevketini muaddı” [B.O.A., HR. MKT: 27-30]. Yani dost ve düşman gözünde devletin şanına ve büyüklüğüne gölge düşürebilir; onurunu kırılabilirdi. Bu nedenle devlet adamları, devletin şanını zedelemeyecek bir çözüm bulmak için, meseleyi tekrar görüşmeye başladı.

Neticede mültecilerin iade edilmesi talepleri; dolayısıyla ultiatom kesin bir şekilde reddedildi [Danişmend, 1972: 139]. Ve meselede haklı duruma geçmek için mültecilerden Müslüman olmaları istendi. Bunun üzerine birçok mülteci İslam’ı seçti. Böylece Müslüman olan mülteciler halifenin himayesine girmiş oluyorlardı, dolayısıyla iade talepleri geçersiz kılınyordu. Osmanlı bununla da kalmayarak mültecilerin bir kısmına devlette çeşitli görevler de verdi.

Osmanlı’nın iadeyi bu şekilde reddetmesi üzerine Rusya ve Avusturya İstanbul’da bulunan elçilerini geri çağırdı. [Karal, 1999: 216; B.O.A., HR. MKT: 28-5; 28-80]. Bu durumda Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya ile karşı karşıya kaldı. Savaş her an çıkabilirdi. Bu yüzden Osmanlı devlet adamları dış destek sağlamak için Avrupa’da çeşitli raporlar yayınladılar. Bu raporlarda Osmanlı Devleti’nin sırf dini ve insancıl nedenlerle mültecilerin iadesini kabul etmediği yazılıydı. Raporlar ve Osmanlı’nın tutumu Avrupa’da geniş yankı uyandırdı. Hatta “Paris ve Londra sokaklarından Frenkler bir fesli görseler ‘Yaşasın Türkler’ diyerek gelip öperler ve iltifat ederlerdi” [Cevdet Paşa, Tezâkir 1-12, 1991 : 29].⁹¹ Kamuoylarının Osmanlı’ya olan bu ilgi ve desteğine ise hükümetleri ilgisiz kalamazdı.

⁹¹Enver Ziya Karal’ın Osmanlı Tarihi V. s. 217’de Osmanlı Devleti’nin Mülteci Meselesindeki tutumundan dolayı Avrupa’da ziyade ilgi ve destek gördüğü belirtilirken ayrıca İngiliz gençlerinin Osmanlı Elçisi Kostaki Musurus’un arabasını atları sökerek elçiliğe kadar çektiklerinden bahseder. Fakat bu bilgi şüphelidir. Çünkü Musurus o esnada hala Viyana Elçiliği görevindeydi. Londra’ya atandığı 21 Şubat 1851 (19 Cemaziyelevvel 1267) tarihinde ise [B.O.A., İ.HR: 3647; A. AMD: 30-45] zaten mülteci meselesi büyük oranda sona ermişti.

4.4.1.2. Mülteci Meselesi'nin Uluslararası Hâl Alması

Cevdet Paşa'nın Tezâkir de belirttiğine göre Osmanlı Devleti'nin mültecileri kabul etmesinde asıl önemli rolü Mustafa Reşit Paşa oynamıştı. Paşa, hem dini bir vazife⁹² hem de “Avrupa'nın efkâr-ı umumiyesini kazanmak” amacıyla mültecilerin iade edilmesine karşı çıkmıştı [Cevdet Paşa, Tezâkir 40-Tetimme, 1991 : 28]. Reşit Paşa'nın bu tutumunu dönemin bir başka ünlü ismi İngiliz Elçisi Stratford Canning desteklemekten geri kalmamıştı. Canning genelde Osmanlı'nın özelde Reşit Paşa'nın tutumu hakkında şöyle demişti: “Bir an için Babiali'yi desteklemekten geri dursaydım, Türkler Rus baskısına boyun eğeceklerdi ... Şerefsizlik damgasını yiyecek olan bizdik. Her şeye rağmen Reşit bile baskıya tek başına dayanacak gücü bulamayacaktı” [Poole, 1999: 116].

Görüldüğü gibi mesele geri planda Osmanlı toprak bütünlüğünün savunucusu İngiltere ile Rusya arasında cereyan etmekteydi. Osmanlı için devletin şerefi ve onuru ne kadar önemliyse İngiltere içinde o kadar mühimdi. Hatta Canning'in bu sözlerinden ortaya çıkan en önemli sonuç, Osmanlı'nın mültecilerin iadesiyle ilgili yukarıda belirtilen ultiमतomu kabul etmeye meyilli olduğudur. Fakat İngiltere'den destek alacağını anladığı anda bu meyilden vazgeçerek ultiमतomu reddetmiş ve savaşı göze almıştı.

Stratford Canning'in kendi devletinin şerefini düşünerek Osmanlı'nın desteklenmesi yolunda İngiltere'ye gönderdiği haberler Londra da etkili olmuş ve İngiltere Başbakanı Lord Palmerston şöyle demişti: “Fakat ne olursa olsun, İngiltere ve Fransa'nın padişaha samimi ve azimli yardımda bulunmaları ve Rusya ile Avusturya devletlerine icabında Türk'ü savunacak dostlar olduklarını göstermelidirler” [Karal, 1999: 217]. İngiliz Hükümeti daha sonra aldığı bir kararla bu dostluğunu ispatladı. Buna göre Akdeniz'de bulunan iki donanması Çanakkale Boğazına doğru yola çıktı. Bu donanma padişah isterse İstanbul Boğazına da girebilecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne hiçbir şekilde

⁹² Yine Tezâkir'de belirtildiğine göre Reşit Paşa “Müşriklerden biri aman dileyerek sana gelirse, ona aman ver- Ki Allah'ın sözünü dinleyebilsin” ayeti gereğince iade taleplerini red etmişti. [Kur'an 9. Sure 6. ayet, 1993: 186; Cevdet Paşa, Tezâkir 40-Tetimme, 1991 : 28]. Ayetin meali Türkiye Diyanet Vakfı basımı Kur'an-ı Kerim'den alınmıştır.

Rusya ve Avusturya'dan çekinmemesi ve isteklerini yerine getirmemesi konusunda teminatta verildi [B.O.A., HR. MKT: 29-43; Poole, 1999: 112]. Görüldüğü gibi Mültecilerin iadesi meselesi bu şekilde gelişmelerle uluslararası bir boyut aldı. Fakat İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'yı desteklemeleri Rusya ve Avusturya'nın geri adım atmalarına yol açtı. Böylece mesele çözüm yoluna girmeye başladı.

4.4.1.3. Macar Mültecileri Meselesi'nin Çözülmesi ve Kostaki Musurus

Osmanlı Devleti, mülteci meselesinde çözüm sağlamak için 1849 Ekim ayında Fuad Paşa'yı Petersburg'a gönderdi. Fuad Efendi burada Rus İmparatoru ile görüştü. Sonuçta Rusya'yı ilgilendiren Polonyalı mültecilerin sınırdan uzak yerlerde iskan edilmeleri kararlaştırılarak bu devletin muvafakati sağlandı⁹³ [B.O.A., MKT. NZD: 2-13; Cevdet Paşa, 40-Tetimme, 1991: 29]. Rusya bu şekilde razı edildikten sonra sıra asıl sorun çıkarıcı Avusturya'ya geldi.

Avusturya'yı uygun bir çözüme razı etmek ise o esnada elçilik görevinde bulunan Musurus'a kaldı. Bu nedenle Musurus, Prenş Schwarzenberg'le yoğun bir şekilde görüşmelerde bulundu. Yapılan görüşmelerde Musurus'a iki devlet arası ilişkilerin kesilmesinin elçilerin işgüzarlığı olduğu söylendi [B.O.A., HR. MKT: 28-5; 26-31]. Güya Avusturya'nın İstanbul da bulunan elçisi kendi başına hareket ederek ilişkileri kesmişti. Böyle bir savunma normal karşılanabilir. Çünkü Avusturya'nın ilişkileri kesme resti işe yaramamıştı. Bu yüzden devletin onuru suç elçiye atılarak kurtarılmak istenmiştir.

Musurus, 2 Ekim 1849 tarihinde Schwarzenberg ile yaptığı görüşmeyi bildiren mektubunda, Prensin mültecilerin "Avusturya Devleti aleyhinde icrâ-yı fesâd ve mekâyide müktedir olamayacak vechle Memâlik-i Mahrusada ikâme ve muhafaza olunmaları" [B.O.A., HR. MKT: 28-5] görüşünde olduğunu belirtir. Yani Avusturya, Macar Mültecilerin kendisine zarar vermeyecek şekilde Osmanlı topraklarında

⁹³ Macar Mültecilerin yerleştirilmeleri hakkında bkz. Nejat Göyünç, "1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri" Türk-Macar Kültür Münasebetleri, İ.Ü. Edb. Fak.1976.

yerleştirilmesi düşüncesindeydi. Tabii bu yerleştirme mültecilerin liderleri için geçerliydi. Çünkü diğerleri hem Avusturya hem de Rusya'nın genel af ilanından faydalanarak memleketlerine dönebileceklerdi. Zaten öyle de oldu ve af ilan edildikten hemen sonra liderler hariç birçok mülteci eski yurtlarına geri döndü [B.O.A., HR. MKT: 28-5; 28-100; İ.HR: 2748; Poole, 1999: 119]. Fakat ileri gelenler dönemediklerinden bunların nerede iskân ettirileceği meselesi ortaya çıktı.

Avusturya asayiş iyice sağlanana kadar mülteci liderlerinin uzak bir yerde göz altında tutulmasını istiyordu. Bu amaçla 13 Aralık 1849 yılında çeşitli görüşler arasından Musurus'un teklifi olan Kütahya yerleştirme için en uygun yer kabul edildi [B.O.A., HR. MKT: 29-36; Kunalp, 1970: 431]. Hemen hazırlıklara başlanarak ileri gelen mültecilerin isimlerini içeren defterler hazırlandı [B.O.A., İ. HR: 2845; 2872]. Bunlar kesin bir şekilde tespit edildikten sonra Kütahya'ya yerleştirildi [HR. MKT: 38-22; MKT. UM: 58-77; A. DVN. DVE: 14-89]. Avusturya mültecilerin sıkı bir kontrol altında bulundurulması taraftarıydı. Bu endişeyle kendi atayacağı bir memur vasıtasıyla mültecilerin gözetim altında tutulmasını bile teklif etti. Bu durum Musurus tarafından hemen yapılan görüşmelerle red edildi. Böyle bir teklifin dostluğu tekrar bozacağı belirtildi [B.O.A., HR. MKT: 29-43]. Fakat mültecilerin Avusturya'ya zarar vermemeleri için bazı önlemlerde alınmaya başlandı. Bu amaçla Seraskere mültecilerin kaçmalarının engellenmesi için tedbirler alması gerektiği bildirildi [B.O.A., A. MKT. NZD: 1-45].

Sultan Abdülmecid, mülteci meselesinde bu şekilde çözüm sağlandıktan sonra desteğini gördüğü İngiltere Kraliçesine mektup yazarak memnuniyetini ifade etti. Bunun üzerine Kraliçe de gönderdiği bir mektupla padişahın memnuniyetine karşılık verdi [B.O.A., A.AMD: 18-87].

Meselenin çözülmesinin üzerinden çok vakit geçmeden, Avusturya tutumunu giderek sertleştirdi. Mültecilerin on iki yıl boyunca göz altında tutulmasını talep etti. Bu duruma Osmanlı Devlet adamları ve Stratford Canning karşı çıktı. Hatta Lord Palmerston Avusturya'nın bu isteğini "Sultan, Avusturya'nın emrinde ha hafiyelik etmiş, ha gardiyanlık, bir farkı yok ki bunun. İki de aynı derece onur kırıcı" diye

değerlendirmişti [Poole, 1999: 120]. Neticede İngiliz Elçisi Canning'in devlet adamları nezdinde çabaları ile mültecilerin serbest bırakılması sağlandı [B.O.A., MKT. UM: 58-19; 58-77].

Osmanlı Devleti, Mültecilere ilk başlarda kapısını açmakla beraber Rusya ve Avusturya'nın verdiği ulti­matomdan sonra geri adım atma durumuna gelmişti. Fakat Fransa ve özellikle İngiltere'nin desteği sayesinde sert bir tavır alarak karşı koyabilmiştir. Canning'in yukarıda belirtilen sözlerinden anlaşıldığı üzere mültecilerin geri verilmesi Osmanlı'dan ziyade İngiltere'nin şeref meselesiydi. Yani geri planda bir Rus-İngiliz çekişmesi söz konusuydu. Bu düşüncede elbette ki İngiltere'nin menfaatleri yatmaktaydı. Çünkü İngiliz devlet adamları “Eğer Rusya'yı Tuna üzerinde durduramazsak günün birinde İndus kıyılarında durdurmak zorunda kalacağız” [Karal, 1995: 220] diye asıl amaçlarının Rusya'yı durdurmak olduklarını ve bunun için kim olursa desteklemeleri gerektiğinin farkındaydılar.

4.4.1.4. Mültecilerin Devlet Hizmetlerinde İstihdam Edilmeleri

Osmanlı Devleti, kendisine sığınan mültecileri daha önceki meslek ve rütbelerine uygun olarak kendi hizmetinde istihdam da etti. Bu durum daha önceden askeri, maliye, tıp ve diğer mesleklerde çalışmış fakat şimdi hem işsiz hem de yurtsuz olan mülteciler için yeni bir iş imkanı ve yeni bir yurt imkanı demektir. Bundan dolayı birçok mülteci Osmanlı hizmetinde çalışmaya başladı.

Askeri alan istihdamın en yoğun olduğu sınıftı. Bu sınıfın başını Müslüman olan subay rütbeli mülteciler çekti. Örneğin “ General Kmetty (İsmail Paşa) , Kont Roswadowski (Hamza Bey) , Polonya-Macar kuvvetleri komutanı General Bém (Murat Paşa) , Michael Czaikowsky (Sadık Paşa) , Zanitski (Osman Paşa) , Stein (Ferhat Paşa) , Borzecki (Mustafa Celaleddin Paşa) , Baron Stein (Ferhat Paşa) , Seweryn Bielinski (Serasker Nihat Paşa) , Wladislaw Czaikowsky (Muzaffer Paşa) ” [Ortaylı, 2001: 245].

Bu ileri gelenlerin dışında başka bazı örnekler de verilebilir. Örneğin Mösyö Hobcık ile Kırım Ağa isimli mülteciler binbaşı, Yusuf Ağa Kolağası, Murat Bey Miralay rütbesine atandılar. Ayrıca, yine örnek vermek gerekirse Salahaddin, Mehmet, İbrahim, General Kiyo ve Visovski isminde mültecilerde askeriyede görevlendirilenler arasındaydı [B.O.A., İ. DH: 301-19062; A. MKT. NZD: 2-57 ; 7-38; 7-76; 115-38; 241-4; 353-9; HR. MKT: 33-99; 34-32; A. MKT. DV: 121-85; A. MKT. UM: 150-94; A. MKT. MHM: 308-44]. Osmanlı Ordusunda görevlendirilen mülteciler yapılan savaşlara da katıldılar. Örneğin Polonyalı Mülteciler Kırım Savaşında Ruslara karşı savaşmak istediler [B.O.A., A. DVN: 93-91]. Osmanlı bu zaviyedeki istekleri yerine getirerek bunların orduda istihdam edilmelerini sağladı [B.O.A., A. MKT. DV: 76-87].

Askeri alanın dışında istihdam edilen mülteciler de bulunmaktaydı. Örneğin Mühendis Fransuva Sökolski bir müddet yolların tanzim edilmesinde görevlendirildi [B.O.A., HR.MKT: 48-90]. Tabib Murad Bey, Beyrut'taki Musabin-i İseviyye Tababetinde hekimlik yaptı [B.O.A., A.MKT.UM: 562-56]. Yine devlet memuriyetinde görevlendirilmek için birkaç dil bilen Polonyalı Mültecilerden İpoleyn Korçeski ve Jan Malizyoski'nin Arapça ve Türkçe eğitimi almaları sağlandı [B.O.A., HR.MKT: 33-55]. Görüldüğü gibi gerek askeriyede gerekse diğer alanlarda mülteciler istihdam edilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sürecinde ihtiyaç duyduğu kadroları bu şekilde karşılaması elbetteki modernleşme yolunda büyük bir kazançtı. Çünkü mülteciler Osmanlı'nın 18. yy'dan beri askeri, ekonomi, bilim ve sosyal yaşamda kendisine örnek aldığı batıdan gelmişlerdi. Zaten mülteciler de yeni devletlerine karşı vefa borçlarını ödeyerek ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır. Hatta yukarıda da belirtildiği üzere Kırım Savaşına katılıp canlarını Osmanlı için feda etmeye bile razı olmuşlardı. Netice itibarıyla, Macar Mültecilerin Osmanlı Devletinde istihdamları meselesi Osmanlı tarihinin maalesef az bilinen konularındandır. Arşivde bu mesele ile ilgili fevkalade bilgiler bulunmakta olup araştırılmayı beklemektedir.

4.4.2. Kostaki Musurus'un Viyana Elçiliğinden Alınması

Musurus'un uluslararası bir hal alan Macar Mültecileri meselesinde önemli bir görev üstlenmesi muhaliflerinin de artmasına yol açtı. Bunların en başında ise Avusturya Prensi Schwarzenberg gelmekteydi. Bu yüzden olsa Babıali, Prens bu konuda ki rahatsızlığını dikkate alarak Musurus'u çok geçmeden Viyana elçiliğinden aldı [Kuneralp, 1970: 431].

Musurus 13 Eylül 1850 tarihinde görevden alındıktan sonra [Galitekin, 2003: 137; Kuneralp, 1999: 112] daha İstanbul'a doğru yeni hareket etmişken kendisine başka bir görev verildi. Bu görev Sardunya'nın yeni Kral'ı Viktor Emanuel'in tahta çıkışını Osmanlı adına tebrik etmektir. Çünkü İstanbul'dan Sardunya'ya özel bir memur göndermek hem çok masraflı olur hem de zaman alırdı. Bu yüzden Musurus'a, dönüş harcırahı olan on bin florin'e ilave olarak otuz bin kuruş daha verildi. Beraberinde biraderi ve Başserkatibi Pavlaki ile 27 Kasım 1850 (23 Muharrem 1267) yılında Viyana'dan Sardunya'ya gitmesi sağlandı [B.O.A., İ. HR: 3455]. Sardunya Kralı kendisini tebrik için gelen Musurus'a "Sen Moris" ve "Lazar" nişanlarıyla kendisinin resminin işlenmiş olduğu bir tütün tabakasını hediye etti [B.O.A., İ. HR: 3657].

SONUÇ

Osmanlı devlet ve toplum düzeni temel olarak örfi ve şer'i adı verilen iki hukuklu bir yapıya dayanmaktadır. Şer'i hukuk ya da diğer adıyla İslam Hukuku insanları, Müslümanlar ve gayrimüslimler olmak üzere ikiye ayırır. Buna göre fethedilen bölgelerde bulunanların veya İslam Hukukunun uygulandığı devletin himayesine girenlerin çeşitli sorumlulukları vardır. Bunların başında düzeni bozmama ve devletin koyduğu vergileri vermek gelirdi. Şayet bunlar yerine getirilirse kendilerine hiçbir şekilde dokunulmazdı.

Osmanlı Devleti de fethettiği yerlerde işte kaynağını buradan alan bir politika izlemiştir. Buna göre bilhassa Yükselme Döneminde fetihlerin artmasıyla beraber sınırların genişlemesi, devletin gayrimüslimlerle ilgili düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmıştır. Bu yüzden Fatih Döneminde imparatorlukta bulunan gayrimüslimler, dinleri veya mezheplerine göre sonradan Millet Sistemi adı verilen bir teşkilatlanmaya tabi tutuldular. Bu şekilde bir düzenleme yöneticiler açısından hakimiyet kurmada ve işlerin yürütülmesinde kolaylık sağlarken sisteme tabi toplumlar açısından da devletin bir parçası olmak demektir.

Millet Sisteminde nicelik olarak yoğunluk Ortodoks Kilisesinde toplanmıştır. Ortodoks Kilisesinin İstanbul'da Fener Semaına taşınması, kilisenin, zamanla Fener Kilisesi veya Patrikhanesi olarak adlandırılmasına yol açtı. Fener Patrikhanesi'nin en kalabalık topluluğunu Rumlar oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti, Rumların yoğunluklarına istinaden Ortodoks toplumların kendi içlerindeki yönetimini ve devletle irtibatlarını patrik olarak atadığı Rumlar aracılığıyla yapmaktaydı. Bu yüzden Rumların devletle olan yakınlıkları diğer toplumlara göre biraz daha ön plana çıkmıştır.

Fener Patrikhanesinin manevi şahsiyeti etrafında toplanan Rumlardan üst tabakayı oluşturan aileler Fener Rumları olarak şöhret bulmuşlardır. Fener Rumları, Bizans'tan kalma maddi ve manevi birikimleriyle aydın ve aristokrat bir sınıfa teşkil etmekteydiler. Bunlar gerek diğer Rumlarla gerekse Müslümanlarla mesafeli ilişkilerde

bulunmaktaydılar. Örneğin kendi içlerinde evlilikler yoluyla akrabalık kurmaktaydılar. Bu yüzden kan bağı esasına dayalı zengin bir üst sınıf teşkil etmişlerdi.

Fener Rumları aldıkları eğitimle birkaç dil bilmekte ve Avrupa'yı tanımaktaydılar. İşte bu vasıflarından dolayı ilk zamanlarda devletin yabancı elçilerle yaptığı görüşmelerde tercüman olarak istihdam edildiler. Divân ve Donanma Tercümanlığı yapan Fenerliler çok geçmeden devletin en itimat edilir sınıfı olmuşlardı. Bu itimatları nedeniyle itimadını yitirmiş olan Eflak ve Boğdan Voyvodalarının görevleri de kendilerine devredildi. Ortodoks-Rum kimlikleriyle yüklendikleri bu görevleri, 19. yy.'la kadar herhangi bir büyük sorun çıkartmadan başarıyla yerine getirdiler.

19. yy.'a gelindiğinde milliyetçilik düşüncesi, Rumlar arasında Rusya'nın da teşvikleriyle kabul görmeye başladı ve bağımsız bir Yunanistan'ın kurulması için ayaklanma çıktı. Ayaklanmayı zor da olsa bastıran Osmanlı Devleti, yapılan araştırmalar neticesinde hareketin çıkmasında Fener Rumlarının da rolü olduğunu tespit etti. Bu yüzden devletin bunlara olan güveni sarsıldı ve kendilerinden tercümanlık ile Voyvodalık görevleri alındı.

Fakat Tanzimat Fermanı süreciyle ortaya çıkan "tebaanın devlet hizmetlerine alınmasında eşitlik" prensibi ve diğer devletlerinde eleştirileri göz önünde bulundurularak gayrimüslim uyruklara memuriyetler verildi. Bu durum Fenerli Rumlar için yeniden bir başlangıcı teşkil etti. Bu yüzden kaybettikleri konumlarını eskisinden de güçlü olarak tekrar elde etmeye başladılar.

Fenerliler daha öncede değinildiği gibi birkaç dil bilmeleri nedeniyle tercümanlık görevlerini yerine getirdiklerinden diplomasi alanında da deneyimli olmuşlardı. Osmanlı Devleti'nin 19.yy.'da devletlerarası dengelerle varlığını devam ettirmeğe çalıştığı göz önüne alınırsa diplomasinin merkezleri olan elçiliklere büyük iş düşeceği aşikardı. İşte bu alanda ki ihtiyaç deneyimli ve birkaç dil bilen Fenerli Rumlarla kapatılmaya çalışıldı. Bundan dolayı 19. yy. boyunca Osmanlı Devleti'nde Elçilik görevlerinin çoğunluğu Fenerli Rumların eline geçti. Aslında milliyetçilik hareketlerinin tam da yoğunlaştığı bir dönemde Osmanlı Hariciyesinin fenerlilere

emanet edilmesi yeteneklerinde dışında ancak devletin tebaasına duyduğu güvenle, tebaanın da devletine olan sadakatiyle açıklanabilir.

Yine bu yüzyılın sadakat örneği Fenerli Rumlarından belki de en önde geleni Kostaki Musurus Paşa'dır. Kostaki Musurus, Babıali Tercüme Odasında yetişti. Devlet memuriyeti, Sisam Adası'na Bey Vekili olmakla başladı. Ada halkı asıl yönetici olan İstefanaki Vogorides'i istemediğinden onun yerine vekaleten görevlendirildi. Sisam Adası'nda yapmış olduğu faaliyetlerle kendisine halkın büyük sempatisini sağladı. Ada da huzur ve asayişin sağlanması için isyancılarla mücadele etti. İsyancıların ada da ayaklanma hazırlıkları halkın kendisine sempati beslemesinden dolayı akım kaldı. Bu yüzden öldürülmesi veya adadan uzaklaştırılması için hakkında planlar yapıldı. Adadaki görevinden sonra İstanbul'a alındı ve yapmış olduğu hizmetlerden dolayı padişah tarafından kendisine nişan verildi.

1840 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında diplomatik ilişkiler başlamış ve Atina'ya elçi gönderilmesi gerektiği ortaya çıkmıştı. Bu durum üzerine Kayınpederi İstefanaki Vogorides, Babıali'ye damadı Kostaki Musurus'u tavsiye etti. Babıali, Sisam Adası'ndaki faaliyetlerini ve başarısını takdir ettiği Musurus'u hemen Küçükkelçi Rütbesiyle Atina'ya atadı. Aslında Babıali'nin yaptığı bu atamanın altında Musurus'un kabiliyetleri ve başarısı kadar Rum oluşu da etkili olmuştu. Çünkü Osmanlı yanlısı bir Rum'un Osmanlı muhalifi Rumlar nezdinde elçi olması pek tabii dışarıda büyük yankı bulacak ve o güne kadar tebaa arasında eşit davranmadığı yönünde eleştirilen Osmanlı'nın lehine bir hava oluşturacaktı. Nitekim Yunanistan'la ortaya çıkan meselelerde Babıali'nin desteklenmesi bunu doğrulamaktadır.

Kostaki Musurus, Atina'da ki görevi esnasında ilk etapta Müslümanların geride kalan emlak ve evkafları meselesiyle uğraştı. Aslında bu meselenin çoktan halledilmesi gerekiyordu ama gerek Yunanistan'ın umursamazlığı gerekse Osmanlı Devleti'nin ihmali çözümü uzun süre geciktirmişti. İşte bu soruna çözüm bulmak için Yunanistan'ı bağımsızlaştıran devletlerin arabuluculuğunu sağlayan Musurus, bu devletler tarafından Yunanistan'ın çözüme yanaşması için uyarılmasını sağladı. bu notanın etkisiyle emlak meselesi çözüm yoluna girdi. Yunan Hükümeti, tazminatların % 8 faiziyle ödenmesini

kabul etti. Kostaki Musurus, emlak meselesindeki bu başarısından sonra Osmanlı vatandaşı Rumların, Yunan Meclisinde temsilci olmaları meselesiyle uğraştı. Osmanlı hakimiyetindeki İpsara Adası'ndan Yunanistan'a göç etmiş olan firarilere, Yunan Hükümeti tarafından mecliste temsil edilmelerine olanak sağlayan bir tasarı hazırlanmıştı. Musurus, tasarımı haber aldığı anda hemen diplomatik girişimlerde bulundu ve yapılan bu düzenlemeyi protesto etti. Daha sonra yabancı devlet elçilerini devreye koyarak tasarımı engellemeye çalıştı. Durumu Babıali'ye de bildirdi ve tasarıdan diğer bölge firarilerin de faydalanmak isteyeceklerini söyledi. Musurus'un bu düşüncesi çok geçmeden gerçekleşti ve diğer firarilerde aynı talepte bulundular. Kostaki Musurus, firarilerin mecliste temsilci olduktan sonra Osmanlı toprağı olan bölgeler üzerinde hak iddia edeceklerini belirtti. Babıali, Musurus'un bu uyarısının da etkisiyle özellikle İngiltere nezdinde çözüm aradı. Sonuçta firarilerin Osmanlı toprağı olan bölgeler adına olmamak şartıyla seçilmelerinde mahzur olmadığı, kabul edilerek çözüm sağlandı.

Kostaki Musurus'un Yunanistan'daki görevi esnasında ortaya çıkan önemli bir mesele de Eteryia adı verilen gizli cemiyetlerin Osmanlı aleyhine yaptıkları faaliyetlerdi. Musurus, bu cemiyetlerin iç yapısı hakkında bilgi elde etmek için çeşitli yollar denemiş ve sonuçta vesikalarda ismi belirtilmeyen cemiyet üyesi birisinden para karşılığında bilgi satın almıştı. Musurus elde ettiği bilgiler üzerine durumu hemen Babıali'ye bildirdi ve cemiyet üyelerinin Osmanlı sınırlarında ayaklanma çıkartma hazırlığında olduklarını söyledi. Bu ayaklanmanın önlenmesi için elde ettiği bilgilerin gazetelerde teşhir edilmesini tavsiye etti. Daha sonra Osmanlı sınırlarında eşkıyalık faaliyetlerinin önlenmesi için Yunan Hükümeti nezdinde teşebbüslerde bulundu. Ayrıca sınır güvenliğinin artırılması için pasaport kontrollerinin arttırılmasını tavsiye etti. Bu amaçla Yunan Hükümeti tarafından Osmanlı vatandaşlarına verilen pasaportların geçersiz kılınması onun teklifiyle kabul edildi. Bu anlamda diğer bir önemli teklifi şüpheli görülen şahısların sınırdan içeri girmelerinin engellenmesi gerektiğiydi. Bu düşüncesi de Babıali'de kabul gördü ve hemen uygulanmaya başlandı. Osmanlı aleyhine olan gazetelerin sınırdan içeri girmesinin yasaklanması da yine onun düşüncesi doğrultusunda alınan bir karardı. Bütün bu yaptıkları nedeniyle büyük tepki topladı. Bu

yüzden ‘Zefir’ adlı bir gazete yayınladığı bir haberle kendisini alenen öldürmekle tehdit etti.

Kostaki Musurus’un Osmanlı’ya olan bağlılığına ve toz kondurmamasına en güzel örneklerden biri, Atina’da Paskalya Bayramı nedeniyle dükkanlara asılmış Osmanlı aleyhine afişleri hemen o anda girişimlerde bulunarak kaldırtmasıydı.

Kostaki Musurus’un Atina Elçiliği döneminde en hararetli olayları 1846-1848 yılları arasında ortaya çıktı. Birbirini izleyen zincirleme olayların başlangıcı Albay Karatasso’nun pasaportunun vize edilmemesiyle başladı. Karatasso daha önceden Osmanlı aleyhine eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuştu. Bu durumu bilen Kostaki Musurus, Babıali’nin “şüpheli ve sabıkalı şahısların pasaportlarının vize edilmemesi” hakkındaki emri gereğince Karatasso’nun pasaportunu vize etmedi. Vizeyi ancak Babıali’ye danıştıktan sonra yapabileceğini söyledi. Bunun üzerine durum Yaver-i Harb Kumandanının pasaportu, Osmanlı elçisi tarafından vize edilmiyor diye krala bildirildi.

Bu olayın hemen ertesi günü sarayda düzenlenen baloya Musurus’ta katıldı. Fakat Yunan Kralı bütün diğer devlet elçilerinin ve adamlarının hazır bulunduğu bir esnada Musurus’a “Mösyö, Yunan Kralı izhar eylediğinizden ziyade riâyet ve hürmete müstehâk olduğunu memul ider idüm” diyerek onu vize meselesinden dolayı saygısız davranmakla suçladı. Bu durum taşıdığı sıfattan dolayı Musurus’u fevkaledede etkiledi. Çünkü bütün diplomatların yanında Osmanlı Elçisi küçük düşürülmüştü. Hemen gelişmeleri Babıali’ye bildirdi.

Babıali, gönderdiği mektuplarda vize meselesindeki tutumunu destekledi Yunan Hükümetinin üç gün içerisinde kendisinden özür dilemesi gerektiğini kapsayan notayı ilgili makamlara vermesini istedi. Yunan Kralı, Musurus’tan özür dilenmesi isteğine “tac ve tahtımı bırakırım da özür dilemem” diye karşılık verdi. Bu gelişme üzerine Osmanlı Devleti, elçisini geri çağırdı. Yunanistan’a karşı nasıl bir tavır konulacağı hakkında Meclis-i Has toplandı. Yunan Konsoloslarının tanınmaması ve diğer bazı ticari ağırlıklı beş maddelik bir tedbir paketi hazırlandı.

Bu tedbirlere göre Yunanistan, Kostaki Musurus'tan özür dilemeliydi çünkü elçinin şerefi devletin şerefi ve onuru demekle özdeşti. Osmanlı Devlet Adamları, Yunan Kralının bu davranışını affedilemez bulmuşlar ve değil Yunan Kralı, her kim olursa olsun elçisine böyle davranamayacağını söylemişlerdi. Osmanlı Devleti'nin bu kat'i tavrı üzerine ticari yasaklarında etkisiyle Yunanistan, meselenin çözülmesi için Avusturya'nın arabulucu olmasını teklif etti. Bu şekilde uluslararası hâl alan mesele özellikle Rusya'nın girişimleriyle Yunanistan'ın Musurus'tan özür dilemesi ile sona erdi. Böylece Babiali, devlet olmanın sorumluluğunu herşeyi göze alarak göstermiş ve nihayet Musurus'tan özür dilenmesiyle istediğini elde etmişti.

Kostaki Musurus bu şekilde bir diplomatik zaferden sonra Yunanistan'daki görevine tekrar döndü. Aslında Fransa ve Avusturya buna karşı çıkmışlardı fakat Osmanlı Devleti gitmesinde ısrarlı davranmıştı. Zira Musurus gönderilmediği takdirde bu durum Yunanistan tarafından Babiali'nin büyük devletlere boyun eğerek onu göndermediği şeklinde nitelendirilebilirdi. Bu ise özür dilemeyle gelen zafere darbe demektir. Kostaki Musurus, Yunanistan'daki yeni dönemde de muhaliflerin hedefi oldu. Kendisine Nikola adında elçilik çalışanlarından birisi tarafından yaralanmayla sonuçlanan bir suikast düzenlendi. Bu durum Babiali'de endişe yarattı. Çok yetenekli bir diplomatı öldürülmek istenmişti. Bunun üzerine Musurus Atina Elçiliğinden alındı.

Musurus'un Osmanlı Devleti için yaptıkları Yunanistan'da diğer Rumlar tarafından akıllı almaz olarak değerlendirilmekteydi. Çünkü bunlara göre Osmanlı Müslüman bir devletti fakat Musurus Ortodoks-Rumdu. Peki Musurus'un Osmanlı Devleti çıkarları için yaptıkları nasıl bir gerekçeye dayandırılabilirdi? Bu sorunun cevabı Rumların sahip oldukları statüleriyle ve tanzimat sürecinde daha da bir anlam kazanan "Osmanlılık" kimliğiyle açıklanabilir.

Kostaki Musurus'a, Atina Elçiliğinden alındıktan hemen sonra Viyana Elçiliği verildi. Viyana'ya vardığı sırada 1848 İhtilal hareketi halen devam etmekteydi. Avusturya'da ihtilalin etkisiyle Macarlar ayaklanmış ve bunlara Polonyalılar da destek vermişlerdi. Bunun üzerine ayaklanmayı bastıramayan Avusturya, Rusya'dan yardım istemişti. İki ülke ordularına karşı duramayan Macarlar Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardı. Osmanlı

Devleti mültecileri “Müşriklerden biri aman dileyerek sana gelirse, ona aman ver- Ki Allah’ın sözünü dinleyebilsin” [Kur’an 9. Sure 6. ayet, 1993: 186] ayeti gereğince geri vermeyeceğini söylemiş bu yüzden ilişkiler gerginleşmişti. Daha sonra çözüm mültecilerin sınırdan uzak yerlerde yerleştirilmeleri ile sağlanmıştı. Musurus’un büyük pay sahibi olduğu bu çözümle Mültecilerin onun teklifiyle Kütahya’da iskan edilmeleri sağlandı. 1850 yılında Viyana Elçiliğinden alınan Musurus, 35 yıl görev yapacağı Londra Elçiliğine atandı.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AHMET LÜTFİ EFENDİ**, Vak'anüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi, (Yeni Yazıya Aktaran, Yücel Demirel) 4-5, 6-7-8., Tarih Vakfı-YKY, İstanbul., 1999.
- AUGUSTINOS, GERASİMOS**, (Çev. Devrim Evcı), Küçük Asya Rumları, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- ANDERSON, Matthew Smith**, (Çev. İdil Eser), Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- ARMAOĞLU, Fahir**, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), T.T.K., Ankara, 1997.
- BERKES, Niyazi**, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1989.
- BOZKURT, Gülnihal**, Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu: 1839-1914, T.T.K., Ankara, 1989.
- CEVDET PAŞA**, (Yayınlayan, Cavid Baysun) Tezâkir 1-12, 40-Tetimme, T.T.K., Ankara, 1991.
- ÇADIRCI, Musa**, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, T.T.K., Ankara, 1991.
- DAĞLI, Yücel, Cumhure Üçer**, Tarih Çevirme Kılavuzu, T.T.K., Ankara, 1997.
- DANIŞMEND, İsmail Hami**, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. IV., Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972.
- DAVİSON, Roderic H**, (Çev. Osman Akınhay) Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform (1856-1876), C. I-II., Papirus Yayınları, İstanbul, 1997.
- EKSERTZOĞLOU, Haris**, (Çev. Foti Benlisoy, Stefo Benlisoy) Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati –Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- ELÖVE, Mustafa**, Anayasa Hareketlerimiz Şeması, İstanbul, 1960.
- ENGELHARDT**, (Çev. Ali Reşad) Tanzimat ve Türkiye, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

- ERCAN, Yavuz**, Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.
- ERDEM, Tarhan**, Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.
- ERYILMAZ, Bilal**, Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, Risale Yayınları, İstanbul, 1996.
- ERYILMAZ, Bilal**, Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
- ERÜRETEN, Metin**, Osmanlı Madalyaları ve Nişanları, İstanbul, 2001.
- FİNDLEY, Carter V.**, (Çev. Latif Boyacı, İzzet Akyol) Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- GALİTEKİN, Ahmed Nezh**, Salnâme-i Nezâret-i Hariciye (Osmanlı Dış İşleri Bakanlığı Yıllığı), C. I-II., İşaret Yayınları, İstanbul, 2003.
- GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI**, Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1985.
- GÜLER, Ali**, Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar, Tamga Yayınları, Ankara, 2000.
- KARAL, Enver Ziya**, Osmanlı Tarihi, C. V., T.T.K., Ankara, 1995.
- _____, Osmanlı Tarihi, C. V., T.T.K., Ankara, 1999.
- _____, Osmanlı Tarihi, C. VII-VIII., T.T.K., Ankara, 1999
- KAYNAR, Reşat**, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, T.T.K., Ankara, 1991.
- KOLOĞLU, Orhan**, Abdülhamid Gerçeği, Gür Yay, İstanbul, 1987.
- KUNERALP, Sinan**, Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber, İsis Yayınları, İstanbul, 1999.
- KUR'AN-I KERİM**, Türkiye Diyanet Vakfı Basımı, 1993.
- MEHMED SÜREYYA**, (Yayına Haz. Nuri Akbayar) Sicill-i Osmani, C. VI., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- ORTAYLI, İlber**, Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları, 1985.
- ORTAYLI, İlber**, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, 2001.

- ORTAYLI, İlber**, Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880) , T.T.K., Ankara, 2000.
- PİRİ REİS**, Kitâb-ı Bahriye, (Editör, Bülent Arı), T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2002.
- POOLE, Stanley Lane**, (Çev. Can Yücel), Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- SARICA, Murat**, 100 Soruda Fransız İhtilali, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 2000.
- SHAW, J. Stanford, Ezel Kural Shaw**, (Çev. Mehmet Harmancı) Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C. II., e Yayınları, İstanbul, 2000.
- SÜSLÜ, Azmi**, Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van 1990.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ**, Kamusû'l-Âlâm, C. IV., İstanbul, 1894.
- TEKİN, Rahmi, Yaşar Baş**, Osmanlı Atlası (20. yy. Başları), İstanbul, 2003.
- UBİCİNİ, M. A.**, Osmanlı'da Modernleşme Sancısı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- WHEATCROFT, Andrew**, (Çev. Mehmet Harmancı) Osmanlılar, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 1996.

MAKALELER

- AHMED Tevhid**, "Sisam Beyleri", Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası, Cüz, XIII-XVIII, İstanbul, 1330.
- AKBULUT, İlhan**, "Osmanlı Madalya ve Nişanları", Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Yıl 27, Şubat 2002, Sayı 52, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2002, ss.179-187.
- ALUS, Sermet Muhtar**, "Eski Rütbeler, Elkaplar, Nişan ve Madalyalar", Resimli Tarih Mecmuası, C. III., Sa. XXXIII, İstanbul, 1952, ss. 1736-1739.
- ANAGNOSTOPULU, Athanasia**, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi", 19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler, (Editör, Pinelopi Stathis) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003. ss.1-35.

- ARMAĞAN, Servet**, “Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri” Armağan: Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, ss.149-168.
- ATALAY, Bülent**, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri”, Türkler, C. XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 87-98.
- BALTA, Evangelia**, “Osmanlı Devletinde Rum Millet ve Ekonomik Gelişmişlikleri”, Osmanlı Devleti'nde Din ve Vicdan Hürriyeti, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss.229-248.
- BAYRAK, Meral**, “Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu”, Osmanlı, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.71-85.
- BENLİSOY, Foti, Stefo Benlisoy**, “Millet-i Rum'dan Hellen Ulusuna (1856-1922)”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. I., İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss.367-376.
- BEYDİLLİ, Kemal**, “1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları Hakkında”, 15. Yılında Tanzimat Aydınlar Ocağı Yayını Açık Oturumlar Dizisi VII., TDAV, İstanbul, 1990. ss. 21-28.
- ERALP, T. Nejat**, “Osmanlılarda Nişan ve Madalya”, Türkler, C. XIII., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 683-686.
- ERGENÇ, Leman** “Babıali'de Bulgar Asıllı Bir Diplomat” Belleten, LXIII, T.T.K., Ankara, 1998, ss. 65-74.
- ERYILMAZ, Bilal**, “Osmanlılarda Millet Sistemi”, Osmanlı, C. VI, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 223-278.
- GENCER, Ali İhsan**, “Tanzimat Fermanı'nın İlânı ve Tatbiki Meselesi”, 150. Yılında Tanzimat Aydınlar Ocağı Yayını Açık Oturumlar Dizisi VII., TDAV, İstanbul, 1990. ss. 7-20.
- GÖYÜNÇ, Nejat**, “1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri” Türk-Macar Kültür Münasebetleri, İ.Ü. Edb. Fak.1976.
- İPŞİRLİ, Mehmet**, “Osmanlı'da Mensubiyet ve Kıyafetler”, Osmanlı Devleti'nde Din ve Vicdan Hürriyeti, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss.161-169.
- KARPAT, Kemal**, “Etnik Devlet ve Ulus Devletlerin Oluşumu”, Osmanlı, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 17-34.

- KUNERALP, Sinan**, “Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa”, Belleten, C. XXXIV, Sa. XXXV, T.T.K., Ankara, 1985. ss.420-435.
- _____, “İstanbul’lu Rumlar: Rum Asıllı Osmanlı Diplomatları”, Türk-Yunan Uyuşmazlığı (Derleyen. Semih Vaner) , Metis Yayıncılık, İstanbul, 1990, ss. 43-49.
- KÜÇÜK, Cevdet**, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 1007-1024.
- MOLHO, Rena**, “Tanzimat Öncesi ve Sonrasında İstanbul Yahudileri”, 19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler, (Editör, Pinelopi Stathis, Türkçe’ye Çeviren. Foti Benlisoy, Stefo Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, ss.78-85.
- ORTAYLI, İlber**, “İlk Osmanlı Parlamentosu ve Osmanlı Milletlerinin Temsili”, Armağan : Kanun-u Esasi’nin 100. Yılı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, ss.169-182.
- _____, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.216-220.
- _____, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. IV., İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 997-1001.
- _____, “Balkanlar ve Osmanlı Mirası”, Osmanlı, C. VII., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 543-546.
- _____, “Osmanlı Diplomasisi ve Dış İşleri Örgütü”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. I., İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 278-280.
- ÖZCAN, Azmi**, “İslahat Fermanı ve Din Hürriyetinin Sınırları”, Osmanlı Devleti’nde Din ve Vicdan Hürriyeti, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss.107-114.
- SAVAŞ, Ali İbrahim**, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, Osmanlı, C. I., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 643-659.
- SEZER, Hamiyet**, “Mora İsyanı ve Osmanlı İmparatorluğu (1821-1829)”, Osmanlı, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 87-93.
- SHAW, Stanford**, “Osmanlı İmparatorluğunda Azınlıklar Sorunu”, Tanzimattan Cumhuriyet Türkiye Ansiklopedisi, C. IV., İstanbul, 1985, ss. 1002-1005.
- SONYEL, Salahi R.** “ Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemi”, Osmanlı, C. II., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 142-145.

SUBAŞI, Turgut, “Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz”, *Türkler*, C. XII., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 753-781.

_____, “British Support for Mustafa Reşid Paşa and his Reforms according to British Sources at the Public Record Office”, in K. Çiçek, ed., *The Great Ottoman Turkish Civilisation*, 4 vols (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000), 1, ss.427-32.

_____, “The Apostasy Question in the Context of Anglo-Ottoman Relations, 1843-44”, *Middle Eastern Studies*, vol. 38, No. 2, A Frank Cass Journal, April 2002, England/İngiltere., ss. 1-35

_____, “Anglo-Ottoman Relations before the Tanzimat” *New Millennium Perspectives in the Humanities*, Global Publications, New York, 2003, pp. 202-230.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler*, C. X., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 183-215.

YALÇINKAYA, M. Alaaddin, “III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası”, *Genel Türk Tarihi*, C. VII., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 153-204.

SEMİNERLER ve BİLDİRİLER

DAVİSON, H. Roderic, “Ottoman Embassies In Europe In The Nineteenth Century”, XII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. IV., T.T.K., Ankara, 1999, 1421-1441.

ERCAN, Yavuz, “Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesi'nin Rolü”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler. Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara., 1986, ss.195-205.

KÜÇÜK, Cevdet, “Osmanlı İmparatorluğu'nda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler Ankara 13-14 Mart 1985, T.T.K., Ankara, 1994. ss. 13-23.

- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S.**, “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler. Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara., 1986, ss.133-159.
- ORTAYLI, İlber**, “Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler. Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara., 1986, ss.162-171.
- SONYEL, Salahi R.** “Tanzimat ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Gayrimüslim Uyrukları Üzerindeki Etkileri”, Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu- Ankara: 31 Ekim-3 Kasım 1989, T.T.K., Ankara, 1994, ss. 331-339.
- ÜÇOK, Çoşkun**, “Osmanlı İmparatorluğu ve Rum-Ortodoks Kilisesi”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler. Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara., 1986, ss.189-192.

TEZLER

- SUBAŞI, Turgut**, Anglo-Ottoman Relations and the Reform Question in the Early Tanzimat Period 1839-1852: with Special Reference to Reforms Concerning Ottoman non-Muslims, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, 1995.
- _____, An Interpretation of a letter of Kostaki Musurus Pasha, the Turkish Ambassador to London, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, 1989
- ÇİÇEK, Mustafa**, Tanzimat Sonrasında Osmanlı Devleti’nde Süryanî Cemaati, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv. Sos. Bil. Ens., 2003.
- ÖRENÇ, Ali Fuad**, Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Sos. Bil.Ens., 1995.

ANSİKLOPEDİLER

- ARTAN, Tülay**, “Fener”, İslam Ansiklopedisi, C. XIII., TDV, İstanbul, 1985, ss.341-342
- BUHL, F.**, “Millet”, İslam Ansiklopedisi, C. VIII., MEB, İstanbul, 1979, ss. 317.
- BÜYÜK LAROUSSE**, “Musurus Paşa”, C, XVI., Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986, ss.8412.
- EREN, Ahmet Cevat**, “Tanzimat”, İslam Ansiklopedisi, C. XI, MEB, İstanbul, 1970, ss. 709-765.
- DECEL, Aurel**, “Boğdan”, İslam Ansiklopedisi, C. II., MEB, İstanbul, 1979, ss. 697-705.
- DECEL, Aurel**, “Eflak”, İslam Ansiklopedisi, C. IV., MEB, İstanbul, 1977 ss. 179-189.
- DECEL, Aurel**, “Fenerliler”, İslam Ansiklopedisi, C. IV., MEB, İstanbul, 1977, ss. 547-550.
- GÖVSA, İbrahim Alaaddin**, “Müzürüs Paşa- Constantin Musurus” Türk Meşhurları Ansiklopedisi, C. I., Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1946.
- KÜÇÜK, Cevdet**, “Abdülhamid II”, İslam Ansiklopedisi, C. II., TDV, İstanbul, 1989, ss. 217-224.
- MORDTMANN, J. H**, “Sisam”, İslam Ansiklopedisi, C. X., MEB, İstanbul, 1955, ss.712-714.
- ORHONLU, Cengiz**, “Tercüman”, İslam Ansiklopedisi, C. XII/I., MEB, İstanbul, 1979, ss.175-181.
- ÖZCAN, Abdülkadir**, “Boğdan”, İslam Ansiklopedisi, C. VI., TDV, İstanbul, 1992, ss. 269-271.

SÖZLÜKLER

- AKBAYAR, Nuri**, Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.
- BÜYÜK SÖZLÜK (Fransızca-Türkçe)**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

DEVELLIOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Yayınları, Ankara, 1997.

KOMİSYON, İmlâ Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C., I, II, III., M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1993.

ŞEMSEDDİN SAMİ, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.

ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRESİ

B.O.A. A. AMD:	6/20; 17/96; 18/87; 24/67; 30/45; 53/42; 66/33; 76/7; 94/79
B.O.A. A. DVN:	4/93; 4/98; 93/91
B.O.A. A. DVN. DVE:	14/89
B.O.A. A. DVN. MHM:	1/10
B.O.A. A. MKT. DV:	76/87; 121/85
B.O.A. A. MKT. MHM:	15/76; 308/44
B.O.A. A. MKT. NZD:	1/45; 2/57; 7/38; 7/76; 115/38; 241/4; 353/9
B.O.A. A. MKT. UM:	150/94; 562/56
B.O.A. BEO. GGD:	1004-64/1; s. 3, 4, 5, 13, 14
B.O.A. C. HR:	1513; 7796; 7453
B.O.A. DH. S.A.İ.D:	1
B.O.A. H.H:	23415, A; 35735 ; 35817 ; 35795; 38053; 38213, B; 38713; 39262; 39989-A, B; 40086-B; 40144; 40340, A, B; 40463; 40556; 47762-D; 47746; 47980, A, B, C, Ç; 47982-A, B; 48068; 48162-Z
B.O.A. HR. MKT:	1/41; 3/68; 7/41; 8/8; 8/78; 9/71; 12/18; 15/15; 18/43; 19/90; 20/53; 20/62; 21/35; 21/47; 22/36; 24/88; 25/76; 26/31; 26/72; 27/30; 28/5; 28/80; 28/100; 29/36; 29/43; 29/60; 33/29; 33/55; 33/99; 34/32; 34/52; 36/22; 36/26; 38/22; 48/90; 55/42
B.O.A. HR. MTV:	1/6; 1/14; 752-67.
B.O.A. HR. SYS:	1508/1; 1678/1; 1678/2 ; 1678/4; 1679/2; Leff: 25, 28, 35, 42, 46, 54; 1679/6; 1680/2; 1680/7; 1680/9; 1872/9; 1890/8.
B.O.A. MKT. MHM:	134/81

B.O.A. MKT. UM:	58/19; 58/77
B.O.A. MKT. NZD:	2/13
B.O.A. İRADE DAHİLİYE:	301/19068
B.O.A. İRADE HARİCİYE:	1546; 2044; 2607; 2660; 2748; 2845; 2872; 3455; 3647; 3657; 6057; 6155;6363; 6500; 6803; 7079; 8116; 8851; 8933; 10006; 11628; 13238; 16529
B.O.A. İRADE SİSAM:	30
B.O.A. İRADE YUNANİSTAN:	6; 8; 11; 14; 27; 35; 45; 46; 52- Leff: 1, 2, 4, 11, 12; 58; 59; 61; 62; 65; 66; 74; 76; 77; 79; 83; 81; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 95; 96; 104; 108; 110; 111; 114; 119; 120; 121; 123; 124; 125; 130; 131; 132; 133; 134; 140; 144; 147; 149.
B.O.A. Y. MTV:	34/47
B.O.A. Y. PRK. ASK:	1/9
B.O.A. Y. PRK. EŞA:	13/7

بیوں الدول متعارف و متداول و علی الصغر بوزن گرمی بیسنه منجم مجتمعت ملوک و ولکلا اور باطله طرقت قرار کر تظالم
 قرار کر تریه ارضیه ضابطه بعث و تعیین اطلاع بر لوقا سزل و نامور کی دوت صنف و درجه به منقسم اولی بوزن علی
 و ثانیاً اور طبعی و ثالثاً اور طبعی محال بده مصممکذا لیه ارانش معنی لفظیه کنون معنی و اصطلاح اعتباریه نظر
 کو طبع ایلی ساینس کیزان تعیینیه بر مأمور و اکثر یا یونان حکومتی کی امانیا مالکیت مبرود و مستقل اولیه صغیر حکومتیه
 کوزیزون بر لوقا معقولیا بو عنوان بده ملقب و منکود و یونان دادره اولام سفر و معیونله مأمور القلیغ اولریک
 نامقرین بالذات فاللرح جمهوریه شول ایده تسیم اولر . و لایقاً مصممکذا لیه . و بو صول دادره بوضع
 مصممکذا لیه حایل ایلی حکایتیه کیمیکنی ایچیه امور خاصیه نالزیه قسم ایوبه قرار ایده عوتی اولیه به فقط رسم
 کوزیزون ساینس علی ایده ثانیاً فاللرح جمهوریه صول دادره صنفیه . قام اولر و صولکله بو دفعه یونان طبعیه
 ملوقته اداة سنیه حضرت ملوکانه مصلوبه بوزلر قشکی کوزول کوزول مصممکذا لیه و ادکیله کیمیکنی حال حسب الیزه
 قرار ایده مولات ایچیه ملوقته اولرق امور خاصیه نالزیه شیمیه و مصلح متفرقه ملوقتی یا کوزول کوزول ایله افاذیه ناچار
 اوله لوزر کله کوزل حالیکه سالفالبیال مقیم معناس اولره کیزولم زهله نالیه سینه عمل ملوقته وارده بو عنوان
 آتیه ده آتیه ایلیک حال ایچیه مأمور طبع نالزیه لایقانه یوش اناز اولوقته تصادق ایلی محتس اولره مخالف
 و اقد صولک بالیه و طوقیریه قراره بالذات افاذیه و استفادیه مطامیریه صیدار خاطر و صق دوریمیه
 کیزولم لقب و عنوانیه باقوالی نایب بر دیوانه یکلان برلیم لایقانه جاب کسوت سینه ده کوزول ایچیه امانیا
 دولت کیمیه سبور اولوقته نالزیه و اقد قشکی کوزولم درجه نالیه اختیار اولام کیزول عنوان اعلا کوزول اولام
 علمه بوزول ایچیه اطاق اولوقته صرفه مه لایق اولر

İstefanaki Vogorides'in, Kostaki Musurus'un "Maslahatgüzar" rütbesi yerine
 "Küçükkelçi" olarak Yunanistan'a atanmasını teklif etmesi ve buna dair gerekçeleri
 [B.O.A., İ.Y: 8].

عظمتو اذم حضرتي
 عبايدو ردلانو
 استي الهما
 بونانانك هبت حاضره سي جزيه بمصه فونمخالف غزيرنه لري اوقضا سلطنته سبه لرسته شير بار بار موعه ايجوده طرفه بروريتيك غروس فونانجه
 اعصه و سرب جولي بوزره انه سفري فطاي جاننده موضعيه ا شمار والتمس الرش و اوقما سفير مولايه موقله او مقوله غزيره بمصه فونان
 سلبه نك درج و طبع ايديركي ضنده غزيريه برصداركي دريله رك مكدريزه الالري فونان سترم كوريبو بلع نروررضي سايزه اصاله فونانجه
 جناب جلالداريه جزيانده بولسج اولرسيه با: موافقانه سناهاكان جورليني حاله ذكر اولنده دريتيك غروس خرينه جليلة درجلب بررخصيه
 كوندريله حكى سايله نكرة ناورى نيم قنده انضم ا ا صلاح

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, including a date: 1270 (1854) and various administrative or personal remarks.

Kostaki Musurus'un Osmanlı Devleti lehine Yunan Gazetelerinde haber yazdırtmak için istediği meblağın gönderilmesi hakkında [B.O.A., İ.Y: 88].

طرف اشرف حضرت مولانا به برك ملازمه قریه بری سنه که شد شاطراک ایشاسی تا برقیه هشتاد و نه روز قریه جانا برك طرفنده تقدیم ایشاسی
نام نیک صورتی به کسب

بر کیفیت غنا جناب حقا برك دریم بیور دینی در نیک همه شایسته ایدلده قوریتوق اولوب خالصه و منصفانه ایشاسی ایشاسی
شکر نیک حاله تا کیری دستقنانه تا یعنی مرصبا اولوبی جهه بر بارین قیلمه تا برقیه ذات شاهانله ایدلده حوت و اعتماد کمالک نیک سکا اولوب
ایضا ز اینک ایشو حرکتده مراد ایردی معلوم شاهانله ایدی اولوبی بجزدم اولوبه بد باک بشق در بر معنا در کیملی در کاره در بر کفاله حکم داری به لایز کمال
صوت طلب اید وظیفه دینی ایضا ایتم اولوب شاهه سلطنت و حکومت بجزدم اولوبه در کفالی کال کمنینه اید طرف شاهانله اید قوریتوق ایدرم اولوبی ایدرم
سورت و کمنی ارعاسک اولوبی بیار شاهانله سفینه سر زنی ایشو کمالی یا لایز سوز اولوب سببا صلیب اولوبه ماده دعوت ایشو ایدرم و قنیه در بر کور اولوب
در ایشو اید سلطنت سببا کیمینه تبلیغات و افادته مشوره به سبب دریم اولوبه طور و کمنی عذرک زبانه سبب ایشو اولوب جهات عید اید شخصه کمنی اولوب
ایک مملکه ایدرم به ایشو اولوبه همه شایسته کجور ایدی ایدلده اید بکندره طرد اید با کمنی و قوریتوق در ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه
طرد اید ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه
عزقی کوریتوق ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه
تو کمنی ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه
و کمنی قنیه طرفه اولوبی بجزدم ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه
بالکس بر بارین عفا دنده شفا به کمنی ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه
دین اولوبه عفا دنده ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه ایشو اولوبه

Yunan Kralı'nın Kostaki Musurus'a hakaret etmesi üzerine, Osmanlı Devleti'nin sert tepkisi nedeniyle Babiali'ye gönderdiği özür mektubu [B.O.A., İ.Y: 93].

اقدم حضرتي

عطف قلم
 شنه معادله طلبه اولياده ترضيه نوادي ملكي اولياده اوزره بيرنامه دولتي طرزيه نظر اولياده مكتوبه اودنه درود ايريه اوسيا والو ايريه روسيه سعاده راضا اولياده
 اصح طرز دولتي عليه ديه مكتوبه نيكوراك قبوليه ناسبات دولتيك حال سابقه ارجاعنه قرار درباريكي رسا اتمام اولياديسي كي تسليم اولياده اوزره برصورتا كوله
 اولياده رجال باقرجه نظر مسايل منوره حضرتي شنه الهه بربريه حضرتي لقا تفصيلي نالديه مستفاد اولياديسي وجهه برصورتا اولياده حضرتي نوكرن عرضي
 بربريه اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي
 جلايلك بربريه اولياده بربريه حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي
 ايرسي كونا قبول رسا اتمام اولياده بربريه حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي
 بالذكره كونا عرضيه اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي
 برصورتا اتمام اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي
 مكتوبه بربريه اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي

تبريم قومي اقدم ۱۱۲۷

بدره اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي اولياده حضرتي

Yunan Kralı'nın gönderdiği özür mektubu üzerine Babıali'nin memnuniyeti [B.O.A., İ.Y: 131].

عظمتو القمم حقاری

انتم فی سابعه قطاک بلک بونابه ذلی ضابله اسم و لایح اجرائیک بیکونه در ساعه و اصل اوسح اولیعه کسندک انوره کسندک اوجه و بارنه اولفه
 و اصل اوسح اولده هواراته نظراً و بابه سیری کاسره اسمح اولده دولت عکری قومانان اول امره اهالی سیری اطاعه رعوت ایروب هواب رزاقی
 بریاح طرفه برده محرم و انحام اولدرنه داروسکرتونه بونه صیقل رشید الله رده صنی داروسکرت برده اوله بلک قدر کفیه ملت کف اوسح و بر طاقم
 اضربه و یجا فاسح و اصل فله یی هوز صیقل اوخامح ایه ره کاسره اولفقه اولوب اولوزنده حمله دخی حویله و فوسح اولفله جهه ما یصل قهره کوشادری قلم

کتابخانه عمومی
 سازمان اسناد و کتابخانه ملی
 جمهوری اسلامی ایران

Kostaki Musurus'un Atina'dan ayrılması ile ilgili vesika [B.O.A., İ.Y: 149].

EK: 14

وبانہ دوسرے کی منیجرسورسہ اعطا اور انساہ الذرح لئی سندھی تہساہ ماہہ کبیر

قبریبہ	
بروٹیب سند	۲۵۰-
وبانہ دوسرے کی	-- ۲۵
تہساہ	۲۵۱
	۴۷۶

۲۸۰۱۱ -
۲۱۱۱ - دوسرے دہائی
۵۰۰۰۰
بازر الہی بیلتہ انیسورسورسہ

Kostaki Musurus'un Viyana Elçiliği görevinde iken aldığı maaş hakkında [B.O.A., HR. MKT: 37-66].

EK: 16

Kostaki Muzurus Paşa (Londra, Viyana, Atina, Stokholm. Lahay Sefiri)

Kostaki Muzurus Paşa'nın diğeri bir resmi

Kostaki Musurus'un resmi, Ahmet Nezih GALİTEKİN, Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye, IV, İşaret yay. İst.2003.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Faik YAVUZ, 1979 yılında Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Birecik'te tamamladı. 1996 yılında kazandığı Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü 2000 yılında bitirdi. Aynı yıl Kars-Sarıkamış'a sınıf öğretmeni olarak atandı. 2001 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı.

Halen Sakarya İli Akyazı İlçesi Kız Meslek Lisesi'nde Tarih Öğretmenliği yapmaktadır.

